

СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКИ

у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

*V-ий том колективної
монографії*

2021 р.

Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
*Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів
наук з державного управління» (Київ, Україна)*
Міжрегіональна академія управління персоналом (Київ, Україна)
Громадська організація «Асоціація науковців України» (Київ, Україна)
у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКИ

V-ий том колективної монографії

2021 р.

Схвалено до друку Президією Громадської організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення № 11/12-2 від 11.02.2021 р.).

Матеріали підготовлені за підтримки Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти "Університет менеджменту освіти" НАПН України

Рецензенти:

Дайій О.І. — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Жукова І.В. — кандидат наук з державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Макаренко О.М. — доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної академії освіти та науки, професор кафедри загальномедичних дисциплін Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Непомнящий О.М. — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, Заслужений будівельник України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Романенко Є.О. — доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, Проректор Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Федоренко В.Л. — доктор юридичних наук, професор, DrHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України.

Колектив авторів

С91 Сучасні аспекти науки: V-ий том колективної монографії / за ред. С.О. Романенка, І.В. Жукової. – Київ; Братислава: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. 188 с.

У V-му томі колективної монографії розміщені публікації з питань формування та розвитку теорії та історії державного управління; становлення регіонального управління та місцевого самоврядування; реалізації конституційного та міжнародного права; фінансів, банківської справи та страхування; психічного розвитку особистості; особливостей лексичних засобів вираження імперативної семантики тощо.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА	7
<i>§1.1 THE PLACE AND ROLE OF ECONOMIC SCIENCE IN POST-INDUSTRIAL SOCIETY (Teterin K.Y.)</i>	7
<i>§1.2 МАТРИЦЯ ПСИХОФУНКЦІОНАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ (Молодцов О.В.)</i>	32
<i>§1.3 ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ (Романенко Є.О., Мотренко Т.В.)</i>	45
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	53
<i>§ 2.1 СИСТЕМА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ: ТЕОРЕТИЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ІННОВАЦІЙ (Бабчинська О.І.)</i>	53
<i>§ 2.2 ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ (Водянка Л.Д., Антохова І.М., Прокопець Л.В.)</i>	69

РОЗДІЛ 3. МАРКЕТИНГ	85
<i>§3.1 МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ІНВЕСТИЦІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА (Дронова Т.С.)</i>	85
РОЗДІЛ 4. МЕДИЦИНА	97
<i>§4.1 ІМУНОМОРФОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ СТАНУ ЕНДОМЕТРІЮ ТА ЕНДОМЕТРІОМ ЯСЧНИКІВ У БЕЗПЛІДНИХ ЖІНОК ІЗ ЗОВНІШНІМ ГЕНІТАЛЬНИМ ЕНДОМЕТРІОЗОМ (Кобилянська І.А., Роша Л.Г.)</i>	97
РОЗДІЛ 5. МЕНЕДЖМЕНТ	108
<i>§5.1 (БРЕНДИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ (Каламан О.Б., Мандрикін Д.В.)</i>	108
РОЗДІЛ 6. ПРАВО	122
<i>§6.1 ПРАВО НА НАЛЕЖНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ: РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ (Бойко І.В.)</i>	122
<i>§6.2 ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОЇ ТЕХНІКИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (Вовк В.М., Олійник У.М.)</i>	139

**РОЗДІЛ 7. ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, 151
ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ**

*§7.1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ 151
РОБОТИ (Варнавська І.В.)*

*§7.2 ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ДИГІТАЛЬНОГО 163
ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У СТУДЕНТІВ
НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ (Грабовська Н.А.)*

*§7.3 ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ 174
БАЗИС МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У
ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ (Кьон Н.Г.,
Мамикіна О.А., Юй Хенюань)*

Шановні колеги!

Вітаю із виходом у світ V-ого тому колективної монографії «Сучасні аспекти науки»!

Висловлюю щирю вдячність усім авторам, які вже другий рік поспіль сприяють виходу томів монографії своїм інформаційним потенціалом, науковою думкою, творчими досягненнями та конструктивними дискусіями! Видання об'єднує професіоналів різних галузей науки, висвітлює актуальну корисну інформацію і дозволяє отримувати новини як вітчизняного, так і зарубіжного дослідницького простору.

Дякую співзасновникам видавничої групи «Наукові перспективи» – громадській науковій організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління», Міжрегіональній Академії управління персоналом та громадській організації «Асоціація науковців України», які підтримали ідею її створення і взяли діяльну участь в її становленні, фактично благословивши цей проєкт на довгі літа. Також, окремі слова подяки хотіла б адресувати редакційному творчому колективу журналу.

Напевно, не варто говорити про якісь дослідницькі етапи, наукові події в історії випуску видання. У даному випадку, більше підходять такі слова, як: результат, показник і, напевно, перемога. Адже вихід V-ого тому колективної монографії – це наочний результат виконаної роботи і показник її затребуваності.

У даному томі монографії Ви познайомитеся із: теоретичним осмисленням оптимальної стратегії взаємодії між різними структурами, з точки зору ефективного використання психофункціональних особливостей людини, забезпечення психофункціональної повноти системи публічного управління; розробкою і формулюванням стратегії брендингу (продуктового, корпоративного, або змішаного) в багатопрофільних компаніях у країнах з економікою, що розвивається, або при виході фірм з розвинених країн на ринки; особливостями прав приватної особи у відносинах із публічною адміністрацією та ін.

Бажаю удачі всьому колективу редакції, зростання авторам і читачам у всіх сенсах цього слова, а, також, постійного прагнення до досконалості. Вірте в те, що головні Ваші перемоги завжди попереду!

З повагою,

Головний редактор, кандидат наук з державного управління, доцент

I.V. Жукова

РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

§1.1 THE PLACE AND ROLE OF ECONOMIC SCIENCE IN POST-INDUSTRIAL SOCIETY

Introduction. The theory of post-industrial society today is one of the most common concepts that allow an adequate understanding of the large-scale changes that have taken place in Western societies over the past thirty years. That is why the consideration of the topic "The Place and the Role of Economic Science in Post-Industrial Society" is relevant to the present day.

The analysis of this issue involves considering not only theoretical aspects that characterize the process of modern economic thought, but also the problems of the implementation of this process, as a consequence - the ways to solve them.

The object of this article is the development of a post-industrial society.

The subject is the place and role of economic science in this process.

The purpose of the publication of this article is to identify problems of the development of economic scientific thought and identify ways to solve them in post-industrial society.

For a better coverage of the topic, I propose to consider the following important issues that will make it possible to make an impression about the place and role of economic science in post-industrial society:

- aspects characterizing a post-industrial society;
- positions of economic science;
- outline of the problems of the development of post-

industrial society in the interconnection with economic science;

- tendencies of development of scientific economic thought.

Presenting main material. For the average researcher-economist, the main problem lies primarily in the fact that virtually any issue that he is taken to consider, there are already developments. Therefore, it's extremely difficult to say something fundamentally new. This from the very beginning assumes excavation of the researcher in details, which can not give a great scientific effect. Psychologically, this situation of affairs leads to the fact that in any reasonable person the hands fall before the abyss of existing economic literature. The profound disappointment is also experienced by experienced economists. Thus, the saturation of economic science with all possible developments has a definite psychological result. At the beginning of the path of the researcher - fear, in the end - disappointment. Given that we are now in a phase of overflowing information space with scientific knowledge, in the near future, science is likely to be funded worse. This applies to all countries, and the poor - especially. Reducing funding will serve as an additional incentive for many economists to leave their academic career. Already, US science, the leader in the remuneration of scientific staff, can not bring its own citizens to their ranks, due to which many American universities are filled with immigrants from other countries. In the future, such a trend threatens to push out the most mobile economists in applied market niches and the weakening of the positions of economic science.

This situation is a consequence of the formation of a new concept, according to which even pure scientific know-how is desirable not to advertise. Only in this case, you can get the maximum reward for your own research. The question of scientific priority, as a rule, goes back to the background. The painted picture can be supplemented. Opens a new opportunity to

publish their research on the Internet, which generally reduces the value of printed scientific products.

The most important resource of modern society is not information, such as the objective essence, but knowledge, that is, information that is learned by man and does not exist beyond his consciousness. It is this "subjective" character of the modern economy, and it identifies some new trends that might have seemed fantastic until recently.

To date, globalization has become a process tightly conditioned by the transformation of post-industrial countries, and the doctrine of the multipolar world, put forward by the political establishment, turns out to be no more than another beautiful illusion.

Postindustrial society in the work is interpreted as a society in whose economy as a result of the scientific and technological revolution and a substantial increase in the income of the population the priority passed from the predominant production of goods to the production of services.

Close to the post-industrial theory are the concepts of information society, post-economic society, postmodernism, "third wave", "society of the fourth formation", "scientific and information stage of the principle of production." Some futurologists believe that post-industrialism is only a prologue for the transition to a "post-human" phase of the development of earthly civilization.

It is the circumstances of the irreversibility of processes generated by the change in the role of internal characteristics of the human person in the process of modern production, and the rapid extension of the abyss separating the post-industrial world from the rest of humanity have been formalized in this work. In this article, not only the main characteristics inherent in the post-industrial society in connection with the economy were

considered, but also revealed the main problems of the development of economic scientific thought.

The place and role of economic science in post-industrial society.

The theory of post-industrial society today is one of the most common concepts that allow an adequate understanding of the large-scale changes that have taken place in Western societies over the past thirty years.

That is why the consideration of the topic "The Place and the Role of Economic Science in Post-Industrial Society" is relevant to the present day.

The analysis of this issue involves considering not only theoretical aspects that characterize the process of modern economic thought, but also the problems of the implementation of this process, as a consequence - the ways to solve them.

The object of this article is the development of a post-industrial society.

The subject is the place and role of economic science in this process.

The purpose of the publication of this article is to identify problems of the development of economic scientific thought and identify ways to solve them in post-industrial society.

For a better coverage of the topic, I propose to consider the following important issues that will make it possible to make an impression about the place and role of economic science in post-industrial society:

- aspects characterizing a post-industrial society;
- positions of economic science;
- outline of the problems of the development of post-industrial society in the interconnection with economic science;
- tendencies of development of scientific economic thought.

Thus, to consider the characteristics of a post-industrial

society in conjunction with economic science, I propose first of all, to consider and analyze the interpretation of this concept of various researchers who studied this problem.

The origins of the concept of "post-industrial society" can not be determined with sufficient accuracy. It is highly likely that the term "post-industrialism" was introduced into the scientific revolution by A. Kumaraswamy, author of a number of works on preindustrial development of Asian countries. [4]

The formation of a system of ideas about the nature and nature of modern society was accompanied by active discussions and controversies regarding the adequate designation of the formation of social status.

Until the mid-70's preference was given to the notions in which the prefix "post" was used. An example can be the widespread definition of Western society as "post-bourgeois", "post-capitalist", "post-entrepreneurial" or "post-war", as well as more general concepts that were built on the recognition of the present-day social status of post-traditional, post-civilization or even post-historical nature, at that time in the literature. .

However, since the mid-70's accents have shifted to search for more private terms that emphasize one or several most important trends in social development. The broadest recognition was the concept of the information society. There are also known attempts to determine the formation of society in terms of "organized", "conventional" or "programmable" society. It is possible to name a few other concepts, which are based on separate allegedly fundamental signs of modern society, which, however, are revealed by a careful analysis rather superficial and insignificant. The scientific failure to find the basic principles and relationships capable of fully and comprehensively defining the character of a new society is evidenced by an increasingly general character of the proposed concepts. There were even attempts to

talk about "active" or "fair" society.

Very remarkable remark of the well-known popularist of modern social theories of A. Toffler that all previously proposed definitions of the future of society, including those given to them by themselves, are not successful. [15]

One can conclude that, on the background of all known definitions, the concept of post-industrial society is most perfect. It emphasizes the main thing overcome and shaped in society, namely - the industrial nature of the former mode of production. In addition, the use of this concept implies, albeit implicitly, that defining signs of a new system, it is impossible to clearly name and describe this system sufficiently enough until it reaches a certain degree of maturity itself. That is why, in my opinion, this term has been used much more often than others since the mid 70's.

A special place in the theory of post-industrial society is occupied by positions borrowed from the economic concepts of our century. First of all, this idea of the three-sectoral models of social production (40's and 50's), separates the entire national economy into primary (agriculture and mining), secondary (manufacturing) and tertiary (service sector) sectors. Stages of economic growth (50's and early 60's), often identified with the stages of development of civilization itself, with ideas about the possibility of forming a "unified industrial society". Extremely popular among technocrats in the 1960s, as well as some provisions of the theory of convergence, allowed to consider from relatively unified positions opposition at that time to each other eastern and western blocs.

It would be appropriate to consider the main trends in the development of the modern economy, which is the driving force behind the development of civilization processes in the post-industrial society.

Exploring the trends in the development of economic scientific thought, it should be noted that to date, the economy can be characterized as information science. Let's consider more about this interpretation.

The unambiguous definition of the concept of "information" is rather complicated, because depending on the particular practical sphere of use, this category acquires some of the features inherent in this particular field of application and in many respects specific. However, one can identify a number of common features that allow the definition of the concept of "information", describing its most important aspects, which are manifested in any practical use.

As you know, the term "information" comes from the Latin word "informatio" - first, a statement or an explanation. [11] As an example, there is such a definition. Information is a collection of signals that are perceived by our consciousness, which reflect certain properties of objects and phenomena in the reality surrounding us. The nature of these signals implies the availability of fundamental opportunities for their preservation, transmission, transformation.

Information in the economy manifests itself in many aspects these are just some of the following ways of manifestation:

- the production of information as such is the production sector, that is, the type of economic activity;
- information is a factor of production, one of the fundamental resources of any economic system; - information is the object of sale, that is, serves as a product;
- some of the information is a public good that is consumed by all members of society;
- information is an element of the market mechanism, which, along with the price and utility, affects the determination of the optimal and balanced state of the economic system;

- information in today's conditions becomes one of the most important factors in the competition;

- information becomes a reserve of business and government circles used in decision making and public opinion formation.

Thus, with the establishment of the economy, the information society begins to use not two but four main resources: labor, capital, individual, group and regional freedom, as well as relevant information (constantly updated theoretical knowledge and various kinds of information, including practical skills people) The first two of them are factors of production, the last two - the necessary conditions for their effective use. Thus, the economy of industrial society goes into its next post-industrial phase - the information economy.

The information economy, receiving scientific information from many sources, uses it to influence the processes of the country-wide medium and long-term development scenarios for related industries and sectors of economic knowledge.

Thus, the information economy as a field of knowledge can be characterized as a goal of economics in relation to sectoral economies (they study the economic aspects of the material base of information technology, their effective use, the creation of scientific knowledge and the means of their transfer).

The foregoing is impossible to imagine without the role and significance of economic science in the development of post-industrial society.

In order to draw up a coherent picture of the role and significance of the modern economy for the development of post-industrial society, I would like to emphasize the specifics of contemporary economic science in terms of the tendency of globalization of society.

Modern economic science specifically manifests itself in the study of information as a resource, in a generalized consideration

of information relations, combining their individual aspects into a single object, functioning in the market system and state regulation. Her main role is in studying: regular trends in the development of the information and electronic sphere, its functions in the formation and development of information technology in Ukraine; conditions and factors for the effective performance of these functions.

The product of the information economy may be theoretical, methodological and practical conclusions and proposals for improving the efficiency of the functioning of the information and electronic sphere.

In classical economic science, capital was understood in real form: as a set of things (land, buildings, machines, raw materials) capable of, by applying labor, to increase wealth (to generate income). Such a definition of capital is correct for an economy in which the level of development of production, measured by the potential output, is relatively small and the main events occurring in the manufacturing sector. Then, when money began to play a big role in the economy, capital began to be understood in cash: as a set of money for which you can acquire tools and hire labor.

Gradually, as the volume of use of new knowledge increases, the share of ownership of physical objects decreases and the share of intellectual property increases. There is a problem with intellectual property rights. Sometimes it is believed that intellectual property protection is hopeless in a world dominated by information and communication technologies (ICTs). Already today, for example, illegal copying of software products is easy, and tomorrow it will become even easier.

The optimum must be found, which, on the one hand, ensures the receipt of temporary supermarkets, guaranteeing the individual (author's) utility of useful innovation, and, on the other hand, ensures its widest possible dissemination in order to

increase the total technological, economic, social, political or cultural potential.

Finally, when the monetary economy becomes innovative, capital begins to function in a monetary and informational form, which only temporarily accepts a form of money and then again turns to information and money. Used in these cases, the information represents knowledge and is understood in three ways: as professional knowledge of the entrepreneur and employee, as technological knowledge of the specialist and as an assumption of all interested actors regarding the future state of affairs.

Labor services in such an economy rely not only on professional skills, but on individualized knowledge and abilities. The labor market offers not a faceless "production service", but a person who possesses in the necessary professional range relatively rare, and sometimes even unique properties.

Qualification, professionalism, knowledge and ability to creativity become the main characteristic of personified labor services, cease to be faceless "labor force". Hired labor, carried out in "necessary" working hours, is gradually replaced by free labor, carried out in free working hours. It is part of the employee's free time, which is used by him not for recreation and entertainment, but for (self) education and retraining, in order to improve his position in the labor market and increase possible revenues.

As a result of these transformations of capital and labor services, one can speak of a single "human capital" with a high proportion of professional intellectual property. To the extent that "human capital" depends on the level of education and science, the latter become "specific factors of production." The current level of education and science, which characterizes this society, becomes a factor in the long-term competitiveness of its economy.

Information economy, solving its main task - the development of recommendations for the effective application of the principles of information technology in specific areas of society, inextricably linked with the practice of strategic planning of structural adjustment of production. The practical application of the knowledge of the information economy, thus, is fully connected with the prospects of developing the modern technological potential of society, with the avant-garde industries that provide economic growth and welfare of the industrialized country.

What are the problems and perceptions of the development of economic science for the post-industrial society presently present? The answer to this question will allow you to follow the main trends in the development of modern economic science. Let's start on our own with the coverage of the problems of the development of modern economic science, which will enable us to understand the problem issues and to imagine how it is possible to avoid them, or to overcome them most effectively.

Currently, in many research papers there is a tendency that science has approached its natural boundary, after which nothing is constructive, then begins a kind of meta-science. Not an exception to the general rule and economy.

Even a superficial analysis of the list allows you to identify several features in dynamics of economic thought. Let's consider them in more detail.

1. Gradual exhaustion of his object of study of economic science. It is possible that from the point of view of science in general, such a process is quite normal, but from the point of view of the very economic science it is a manifestation of the exhaustion of its own, "internal" resources of development. In fact, economists began to work "under the control", trying to catch the interesting ideas in other sciences in time and finally "digest" them with their economic instruments. Apparently, this fact can be

determined either as a kind of end to economic science, or as a temporary crisis.

2. Reducing the quality and significance of the results of economic research. Here it should be said about the existence of a methodological provision, according to which there is no economy in the economy and there can be no discoveries. The discovery of new phenomena and laws is the fate of the natural sciences.

3. Reduced scale personality researcher-economist. One of the signs of the completeness of science is the transition to such theories, concepts and constructs that are fundamentally unverifiable, that is, unverifiable. A similar picture is most characteristic of physics, which often operates with objects (elemental particles), which in principle can not be identified. For example, in order to detect particles used by the modern field theory, it is necessary to construct an accelerator whose diameter would be equal to the diameter of the solar system. Unfortunately, something similar is observed in economic science.

For example, the theory of reflexivity operates with such concepts as "fundamental conditions" and "advantages". However, in practice, finding the measurement of such concepts is not possible. The fact is that the fundamental conditions assume a whole vector of indicators, many of which can not be measured. For example, in assessing the prospects of any firm should take into account the psychological climate that has been established between the employees of this company. But how do you rate it? In addition, the current state of this firm largely depends on the future situation, which is also unclear how to assess. In relation to the benefits, that is, existing in the minds of the minds of the minds of the heads of economic reality, in general, we can not say anything definite. If we can not measure the fundamental conditions and benefits, then we can not test the theory based on

these concepts. If we can not evaluate the main variables of economic theory, then we can not trace and moreover control the correctness of all the logical chains of this theory. If desired, the same phenomenon can be equally successfully explained with the help of various unverifiable theories, and it is impossible to determine which explanation is better, more correct. However, in this case, another important thing is important, namely: at the present stage, the economic science is increasingly using abstract concepts and generates very beautiful and powerful theories that, with all their sophistication, can not be verified.

Currently, in the depths of economic science, there are several trends that reflect, on the one hand, the contradictions in the science itself, and on the other - the crisis that the economy has fallen many years ago. One of these trends is as follows: the unresolved fundamental, basic problems on the background of the finest studies of all the non-essential trifles.

Mathematization of the economy transcends all conceivable boundaries, econometric studies filled all scientific publications, and a number of global issues remain unclear. However, if we abstract from this strange peculiarity of economic science, then we can state that, in general, I go out and everything. In other words, it is currently hard to surprise the scientific community with new research. In fact, all problems were discussed, discussed and even resolved.

Consequently, any advance forward becomes less noticeable. One can say that all the main economists already know, it remains to find out some details that in no case will change the face of modern science. This fact itself can greatly undermine the enthusiasm of many ambitious researchers.

Unfortunately, almost all the fascinating, intriguing economic problems do not necessarily involve the automatic application of their decisions in practice. For example, studying the problem of

general equilibrium, studying the role of free time, understanding the laws of the conversion of the socialist system to the capitalist, etc. do not foresee any serious practical recommendations. On the other hand, a number of life problems in the scientific plan is completely toothless and uninteresting. For example, the economic aspects of privatization are paramount to the development of the national economy, but from a purely scientific point of view, they do not bear anything new.

Thus, at this stage of its development, economic science represents a very heterogeneous mass of knowledge, the individual elements of which vary greatly from the point of view of these four criteria. One can say that there is a disproportionate development and the most economic discipline: the winning on one criterion is accompanied by an obvious loss in another. The share of economic knowledge that meets simultaneously all four criteria is very small.

In addition to the specific problems of economic science, there is another problem that is inherent in all science at the present stage. Not looking at it, we will not understand the end of those shifts that have undergone economic knowledge. Imagine the logic of the development of science, as it sees us. Perhaps our picture will be somewhat simplistic, but it seems, in general, it correctly reflects the social dynamics.

Science has always evolved against the backdrop of developing science needs. At the same time, both science and the needs in it evolve, on the one hand, according to their own laws, and on the other - not independently of each other. Moreover, the connection between them has a reflexive nature, that is, the needs of people stimulate the development of science, and the development of science leads to the growth and qualitative transformation of human needs. Thus, these two phenomena (social needs in science and the possibilities of science), as if

pushing each other, capturing humanity upward on the trajectory of social development to new frontiers of scientific achievements and living standards.

First, at the initial stage, the needs of mankind were considerably superior to the possibilities of only the newly born science. To illustrate this thesis we consider the simplest example with a prehistoric person. Living in difficult conditions, people in many respects needed. Even to hunt for a mammoth, it was necessary to have the appropriate weapon, for which the necessary knowledge and skills were needed. However, at that time and such a primitive knowledge was a great deficit, because the field of knowledge of that time (which, of course, did not exist as a social institution), could not give answers even to the simplest questions. This situation persisted for almost the entire history of mankind. Secondly, science develops in accordance with its own laws and, as a rule, at a higher pace than needs in it. We can say that if public needs grew linearly, then the scientific results are fundamentally nonlinear. And on a certain section of history, science began to move forward in exponentiality, that is, especially fast. This orientation of the process led to the fact that at first the inconsistency between needs and opportunities was diminishing over time, and the social system sought to some degree of equilibrium.

Thirdly, the process of self-development of science has a high degree of inertia. This means the following: when science reaches a level that can meet all the basic needs of mankind, it can no longer stay in its development and continue to grow.

Thus, the achieved equilibrium is again violated and the social system from the state of "lack of" science passes into the state of its "excess" (phase to the right of the equilibrium point). Precisely diagnose the moment of equilibrium is difficult enough. This is due to the fact that both the need for science and the results

of science are vector values. Therefore, the backwardness of science from the needs of some indicators may be accompanied by their advance on the other. In our view, the balance of needs and capabilities of science was achieved approximately in the 60's of XX century. When all the main discoveries were made and certain stability of the world economy was achieved.

Fourth, the development of science in the second phase of the phase of its "excess" is significantly slowed down. This fact is quite obvious. At the first stage, science gets a powerful impetus to development, based on its own needs. In other words, it is a period of self-sufficiency of science, when it sets itself the task itself and solves itself. However, such expensive pleasure can not last long, and the second stage begins. Here, social needs in science can not stimulate science, since they themselves are behind it. On the contrary, the needs, having in relation to the science of "attracts" the property, begin to grab her "down". Science is forced to adapt to needs and limit its horizons, that is, it becomes more grounded. In this period, there is a need not so much for discovering a new one as the use of existing luggage. It is at this stage of development that the modern world community is located.

All of the above does not allow unambiguously to assert that modern economic science is in a state close to the crisis. In the formation of such a picture are involved as general factors, characteristic for the development of modern science in general, as well as private, associated with the specifics of economic knowledge. There are all symptoms of a critical period, when economic science should get a "second breath". Based on the foregoing, some assumptions can be made regarding the role of the national economy in transforming itself into a post-industrial society.

At the beginning of the consideration of the question of the final

transition of the Ukrainian society to the post-industrial and the role played by the economic science, I would like to express the assumptions of scientists who believe that a more developed country points to less developed traits of its own future. [17]

This thesis has the right to life in the modern process of globalization. Therefore, one can not but admit that the whole industrial world, to which our country now belongs, in the long run will inevitably repeat (naturally, with certain modifications and peculiarities) the way developed by developed post-industrial countries such as the United States, Great Britain.

It is this fact that necessitates an impartial study of the theory of post-industrial society, which, in its most general features, can not but become the methodological basis of any modern social science doctrine.

At the same time, the post-industrial concept is not complete and rigidly opposed to any modifications and improvements. The most important vectors of its development today should be two areas in the study of which domestic researchers, for obvious reasons, are interested in the least.

On the one hand, the tendencies of development of Western countries convincingly testify that the role of man in the modern economic system is radically different from that which he played in the industrial economy. In recent years, technological progress leads to the fact that the creative abilities of the individual, his ability to generate new knowledge and information become the main resource of tomorrow. Moreover, the most important difference between a modern worker and a traditional proletarian is a new character of motives and incentives that determine his daily activities. To a greater extent, they are transformed from external, determined by the desire to increase material well-being, in the inner, generated by the thirst for self-realization and personal growth. As the main source of progress of Western societies is the

development of the components of their personalities, the best form of investment is consumption.

There is an economic paradox, in which the maximization of current consumption, improves the human potential of the nation, provides the fastest technological development, widens the abyss separating the western world from the rest of civilization.

Ukraine has every opportunity to become one of the most developed countries in terms of developing economic science. First of all - very serious mathematical education, and secondly - a huge set of problems faced by our state, which forces the economists to be interested in solving problems taking into account the model of functioning of the EU abroad, and thirdly, we have a large and very diverse country, and it is possible to make econometric studies in the regions, to compare their statistics, modeling development trends.

Taking into account current trends, it is necessary to analyze the ways of improving and developing economic science.

From the above it is clear the specifics of the current stage of economic science development:

not new scientific research is needed, but an effective application and implementation of already existing knowledge;

we need not discovery on our own, but innovations in the use of already existing discoveries.

Only in this case the emerging imbalance between needs and opportunities will be reduced.

Currently, the potential of science is quite significant, but many of the open yet does not find a decent use. Thus, humanity is part of an era of great applied research. Of course, this does not mean that fundamental research will be (or should be) nullified.

Modern economic science, until now, has accumulated, we can say, an infinite amount of knowledge. In fact, modern

economists quite well understand the mechanism of functioning of the economic system. At the same time, virtually all countries are constantly faced with rather painful economic problems that, it would seem, should no longer arise. This is not the weakness of economic science, as it may sometimes seem, but the inability or unwillingness to use its fruits. In this sense, the problem of not further building up the potential of economic science, but increasing the art of its application to specific situations is much more acute now. The nearest analogy of this process is in the engineering business. For example, modern mechanics, physics and mathematics, in principle, can solve most of today's technical problems, but not every engineer can understand how to do this. It can even be argued that the economic success of a particular country is not directly related to the potential of the economic science that it possesses. Yes, Germany, which does not have a strong economic school, has a very strong economy. Japan, too, is by no means a fashion designer in the field of economic thought, has been perceived as an economic miracle for more than a decade. Recently, China is on the same path.

At the heart of this phenomenon are two facts. The first - the named countries are able to apply economic knowledge, including those produced abroad. Second - not all economic science is needed for these countries to achieve good practical results. For example, in the case of the Federal Reserve (US Federal Reserve), George Soros wrote that the key to its effective work lies in the skillful combination of science and pragmatism. [14] If the US Federal Reserve tried to implement all the modern economic science in its practice, then it would most likely have had terrible consequences. So, nowadays not only deep researchers of the economy are needed, how many people who know the economy and can use their knowledge to achieve practical results.

This fact is reflected in the level of remuneration of

economists of different profiles. The market requires good accountants, auditors, managers, brokers, financial and commercial directors, analysts, etc. Such specialists may sometimes receive astronomical revenues. But even the largest economists, in case of an unfavorable coincidence, may be left without livelihood. It is likely that this trend will continue to grow. Said allows you to draw a peculiar portrait of a successful person (including an economist) of the future: this is a highly skilled specialist, knows a lot; and this knowledge is positive, that is, they are not superfluous and can be used in practice. At present, there is a lot of absolutely unnecessary material in economic science that the problem now is to purify science by getting rid of this "junk." However, how to filter this "junk" is unclear. All this puts serious obstacles to the further rapid movement of economic science.

To date, there is a paradoxical situation: the most significant results can only be obtained in the field of mathematization of the economy, and the latter has reached such a level of complexity that "detaches" from itself the overwhelming part of its potential consumers. In this case, there is a certain contradiction in the development of science. The main way of knowledge of economic systems was mathematical modeling. By definition, the model is a simplified reflection of reality to facilitate research. If the model becomes too complex, then it loses its value as an instrument of knowledge.

In fact, in the economy, the process of cognition has hit the barrier of instrumental complexity. Something similar has long been happening in physics, where the general field theory has turned into such a complex area of knowledge that in the whole world it is fully known to only five to six people. Considering the specifics of modern economic science, one can point out one more very important feature of its kind of

"mechanistic" degeneration. The economy is the most "inhumane" among all social sciences. This is due not only to the fact that it treats the so-called "human person" as a rational subject, abstracting from his moral and ethical motives and subtle emotional experiences.

Unlike sociology, political science, history and law, in which the human factor comes to the fore and acts in its uncovered form, the economy considers the whole socio-economic organism as a kind of "interest-fighting." In other words, all impulses of the human soul in the economy are objectified in various economic indices, such as: refinancing rate, reserve norm, interest on a loan, interest on deposits, stock quotes, coupon bonds, rate of return, rate of inflation, exchange rates, etc. Decisions taken by economic agents are based on the data of interest rates data.

The task of simple rules of manipulation of such indicators almost completely eliminates the person from economic research, which reduces to the study of "objective" interconnections between the various "percentages" and the clarification of the laws in their change. The modern language of economists is the language of interest. Of course, professionals understand what stands for each percentage, but it does not change that the social factor is increasingly excluded from contemporary economic research with the desire to analyze the situation in an extremely objective, impersonal form.

The above leads us to the conclusion that economic science has now finally turned into a technical science that deals with the setup and optimization of the relevant technical parameters. Very often when working with economic parameters about a person in general are forgotten. In my opinion, such a techno-mechanistic roll in economic research is clearly caused by the crisis of the genre with a corresponding loss in the analysis of some essential

moments of the subject of the study.

Modern economic science has a number of peculiarities, which in future years will probably impede its further development. Let's consider only three features that seem most important and interesting.

For the average researcher-economist, the main problem lies primarily in the fact that virtually any issue that he is taken to consider, there are already developments. Therefore, it's extremely difficult to say something fundamentally new. This from the very beginning assumes excavation of the researcher in details, which can not give a great scientific effect. Psychologically, this situation of affairs leads to the fact that in any reasonable person the hands fall before the abyss of existing economic literature. The profound disappointment is also experienced by experienced economists. Thus, the saturation of economic science with all possible developments has a definite psychological result. At the beginning of the path of the researcher - fear, in the end - disappointment.

Given that we are now in a phase of overflowing information space with scientific knowledge, in the near future, science is likely to be funded worse. This applies to all countries, and the poor - especially. Reducing funding will serve as an additional incentive for many economists to leave their academic career. Already, US science, the leader in the remuneration of scientific staff, can not bring its own citizens to their ranks, due to which many American universities are filled with immigrants from other countries. In the future, such a trend threatens to push out the most mobile economists in applied market niches and the weakening of the positions of economic science.

This situation is a consequence of the formation of a new concept, according to which even pure scientific know-how is desirable not to advertise. Only in this case, you can get the

maximum reward for your own research. The question of scientific priority, as a rule, goes back to the background. The painted picture can be supplemented. Opens a new opportunity to publish their research on the Internet, which generally reduces the value of printed scientific products.

The most important resource of modern society is not information, such as the objective essence, but knowledge, that is, information that is learned by man and does not exist beyond his consciousness. It is this "subjective" character of the modern economy, and it identifies some new trends that might have seemed fantastic until recently.

To date, globalization has become a process tightly conditioned by the transformation of post-industrial countries, and the doctrine of the multipolar world, put forward by the political establishment, turns out to be no more than another beautiful illusion.

Conclusions. Postindustrial society in the work is interpreted as a society in whose economy as a result of the scientific and technological revolution and a substantial increase in the income of the population the priority passed from the predominant production of goods to the production of services. Close to the post-industrial theory are the concepts of information society, post-economic society, postmodernism, "third wave", "society of the fourth formation", "scientific and information stage of the principle of production." Some futurologists believe that post-industrialism is only a prologue for the transition to a "post-human" phase of the development of earthly civilization. It is the circumstances of the irreversibility of processes generated by the change in the role of internal characteristics of the human person in the process of modern production, and the rapid extension of the abyss separating the post-industrial world from the rest of humanity have been formalized in this work.

In this article, not only the main characteristics inherent in the post-industrial society in connection with the economy were considered, but also revealed the main problems of the development of economic scientific thought.

References:

1. Borisov, Yevgeny Pylypovych. Economic theory: textbook for high schools / Ye.F. Borisov .- 2nd ed., Process. and add - M.: Prospect, 2007.

2. Gorshkov AV Russian reforms and Western economists: To help the economist / Chelyabinsk State University. Chelyabinsk, 2001

3. Gorshkov, Alexander Vladimirovich. Economic Theory and Economics of the Reformed Russia / AV Gorshkov, L.I.Makarov, V.V.Sedov .- Chelyabinsk: Chelyabinsk. state un-t, 2008

4. Sedov Valentin Vladimirovich. Economic theories: in 3 parts: textbook / VV Sedov. 2nd ed., Additional. and remake - Chelyabinsk: Chelyabinsk state un-t, bg Part 3: Macroeconomics. - 2007

5. Simkina, Lyudmila Georgievna. Economic theory: a textbook for high schools / L. G. Simkina. - 2nd ed. - St. Petersburg: Peter, 2007

6. Stankovsky, Iryna Kantovna. Economic theory: textbook / I. K. Stankovsky, I. A. A. Strelets .- 3rd ed., Ispr. - M.: Exmo: Mirbis, 2008

7. Nosova S.C. Economic theory: Textbook for students of higher educational institutions. - M .: Humanite. Publishing Center VLADOS, 2003.

8. Economics: Textbook / Ed. E.N. Lobachevoy - 2nd kind. Stereotype. - M.: Publishing house "Ispit", 2004.

9. Economics: Textbook / Ed. Associate Professor AS Bulatov 2 ed., Trans. and add - M.: BEC Publishing House, 2004.

10. Economic theory. Property / Ed. VI Vidyapina, GP

Zhuravleva - M. : INFRA-2003, 2003

11. Economic theory: a textbook for universities / TG Brodskaya; under the congregation Ed. VI Vidyapina. corrected and add - M. : INFRA, 2007

12. Balatsky Ye.V. World economic science at the present stage: crisis or breakthrough? // Naukovedenie №2 2005

13. Gorshkov, Alexander Vladimirovich. Innovative economy: a regional model / AV Gorshkov // Visnyk of Khmel'nitsky University. Ser 8, Economy. Sociology. Social work. – 2004

14. Inozemtsev V.L. The concept of creativity in modern economic theory / POLICE. Political studies. 1992. No 1-2

15. Information economy - economy of postindustrial society. Fatsters RR.// Problems of informatization. - 2006. - №2.

16. Post-industrial hospitality. Davydov A. // "Expert" 2007 number 15 (416).

17. Modern problems of the development of post-industrial society in the cities of the USA and Europe. Gnedovsky VA // Russian Archipelago-2004, №14

18. Urban agglomeration: old name - new content // Russian Expert Review, No. 4-5 (22) 2007.

§1.2 МАТРИЦЯ ПСИХОФУНКЦІОНАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вступ. Дана стаття є логічним продовженням попередньої роботи, опублікованої у IV-томі цієї колективної монографії [6]. Вона була присвячена розкриттю суті мета-концепції, спроможної слугувати узагальнюючим методологічним базисом для оцінки компетентностей публічного управлінця з врахуванням професійних компетенцій та неоднорідності психосоціального змісту діяльності публічного управлінця у різних секторах публічно-управлінської діяльності. У ній були розглянуті ключові поняття, що розкривають поставлену проблему з акцентуванням уваги на їх методологічному аспекті. Ці самі поняття будуть використані також у цьому дослідженні, але з акцентуванням уваги на практичному аспекті. У подальшому викладі ми нагадаємо й розширимо їх зміст.

Мета цього дослідження полягає у розвитку логіки попереднього дослідження та розкритті практичної площини концепції, що описується такими поняття як психофункціональна компетентність, психофункціональна матриця, психофункціональна матриця компетентностей, типи психофункціональної компетентності, психофункціональна повнота публічно-управлінської системи.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Наукові розвідки, у яких використовується поняття компетентності, охоплює представників психології, соціології, педагогіки, теорії публічного управління тощо. На широкий ряд джерел з цієї проблематики було вказано у нашому попередньому дослідженні. У цій статті ми орієнтуємось більшою мірою на проблемне поле, у рамках якого розкриваються прояви

соціально-психологічної природи людини з використанням понятійного апарату соціоніки (А.Аугустінавічуте, А.Букалов, В.Гуленко, О. Карпенко та інші), особливостей цих проявів в публічно-управлінській діяльності, відтворення тих чи інших аспектів публічно-управлінського процесу через соціетальні архетипи (Е.Афонін, О.Донченко, Т.Плахтій та інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попередній матеріал складає концептуальну основу для теоретичного осмислення оптимальної стратегії взаємодії між різними структурами з точки зору ефективного використання психофункціональних особливостей людини, забезпечення психофункціональної повноти системи публічного управління, реалізації принципу командної роботи тощо. У цій роботі ми робимо спробу конкретизувати вказані позиції з точки зору можливостей їх практичного використання.

Виклад основного матеріалу. Психофункціональна компетентність людини (публічного управлінця) – це її природно задана психосоціальна самоефективність, характеристикою якої є наявність психологічної сили і впевненості виконувати у будь-якій сфері діяльності виконувати певне коло функцій. Це – високий особистісний потенціал, під яким ми розуміємо не стільки базові особистісні риси чи установки, скільки особливості системної організації особистості у цілому, її складну архітектоніку, що базується на індивідуально-особливому інформаційно-енергетичному обміні з навколишнім світом. Специфіка цього процесу визначається структурою психіки, елементи якої взаємодіють за матричним принципом.

За справедливою думкою О.Донченко, аналіз цього процесу найповніше представлений школою соціоніки, заснованої А.Аугустінавічуте, що спирається на теорії

інформаційного метаболізму А.Кемпінські, психологічних типів К.Юнга, теорію систем тощо [5, с. 79]. У нашій роботі ми також застосуємо соціонічний інструментарій. Останній, як ми вважаємо, є методологічно адекватним для конкретизації поняття матриці універсальної психіки та встановлення її зв'язку з матрицею психофункціональних компетентностей. Ми вже знаємо з попередньої роботи, що матриця універсальної психіки представляє собою систему певним чином зв'язаних елементів (психічних цеглинок). У якості останніх, як це пропонують Е.Афонін, О.Донченко, Т.Плахтій [2; 7] можуть бути шість бінарних шкал-опозицій, таких як: «екстраверсія/інтроверсія», «емоційність/прагматичність» (або інакше у соціоніці етика/логіка – О.М.), «іраціональність/раціональність», «інтуїтивність/сенсорність», «екстернальність – інтернальність», «екзекутивність – інтенціональність». З цих бінарних шкал-опозицій у процесі становлення людини формується індивідуальна матриця яке один із 16 соціонічних типів особистості (так званих соціотипів чи в іншій термінології особистісних фрактальних архетипів). У цілях спрощення моделювання ми використовуємо лише перші чотири опозиції, що у цілому відповідає концептуальному підходу соціоніки, у якій юнгівські ознаки «раціональність/іраціональність», «логіка/етика», «сенсорика/інтуїція», «екстраверсія/інтроверсія», використовуються для моделювання соціотипів.

Перераховані елементи є архетиповими психічними функціями, конфігурація яких визначає особливості сприйняття та переробки інформації, що стосується матеріального світу, його просторових та часових параметрів (співвідношень), логіки його організації та енергетичної насиченості (емоційності) сприйняття. У соціонічній

літературі наведені досить детальні характеристики як психофункцій, так й особливостей мислення та моделей поведінки окремих соціотипів (А.Аугустинавічуте, А.Букалов, В. Гуленко). Всі 16 типів інформаційного метаболізму утворюють цілісність, яку у соціоніці прийнято називати соціоном, який може бути структурований за клубною або квадральною спеціалізацією соціотипів, або, за іншою термінологією – моделей психофракталу (О.Донченко).

Ми продемонструємо логічний зв'язок цих моделей (соціотипів) з елементами матриці психофункціональної компетентності у таблиці 1, яка показує, що немає універсальної психофункціональної компетентності, що будь-яка організована діяльність має бути розподілена за видами психофункціональної діяльності в рамках управлінської системи.

Таблиця 1

Зв'язок типу особистості (соціотипу) з елементами матриці психофункціональної компетентності

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ		ПІЗНАВАЛЬНІ ТА ЦІННІСНІ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ	
Організаційно-ділові функції управління	Організаційно-комунікативні функції управління	Пізнавально-прогностичні функції управління	Ціннісно-орієнтуючі функції управління
ЕЛЕМЕНТИ МАТРИЦІ ПСИХОФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ			
Ієрархічно-управлінська психофункціональна компетентність	Соціально-практична психофункціональна компетентність	Раціонально-сцієнтистська психофункціональна компетентність	Гуманітарно-ідеологічна психофункціональна компетентність
КЛУБ УПРАВЛІНЦІВ	КЛУБ СОЦІАЛІВ	КЛУБ СЦІЄНТИСТІВ	КЛУБ ГУМАНІТАРІВ

СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ							
Об'єктивізація вигоди, ідентифікація ситуації за критеріями потенціалу людських ресурсів, планування, розподіл повноважень та відповідальності..		Визначення межі бажаного і можливого (суб'єктивного та об'єктивного), прогнозування співвідношень цих факторів.		Врахування об'єктивних факторів, які впливають на прийняття рішення, аналіз наслідків		Об'єктивізація суб'єктивного, врахування потреб верств населення, інтереси яких зачіпає рішення	
ХАРАКТЕР УЧАСТІ В ЕНЕРГО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОБМІНІ							
Рутинний: дотримання процедур рішення, визначення програми дій		Селективний: оцінка варіантів дій, вибір оптимального варіанту		Інноваційний: генерація нових ідей, логічне обґрунтування, пошук альтернативних варіантів вирішення проблеми		Адаптаційний: дотримання соціальних та етичних норм рішення	
СОЦІОТИПИ (МОДЕЛІ ПСИХОФРАКТАЛУ)							
Естраверти (рац./ір рац.)	Інтроверти (рац/ір рац.)	Естраверти (рац/ір рац.)	Інтроверти (рац/ір рац.)	Естраверти (рац/ір рац.)	Інтроверти (рац/ір рац.)	Естраверти (рац/ір рац.)	Інтроверти (рац/ір рац.)
ЛСЕ/ СЛЕ	ЛСІ/ СЛІ	ЕСЕ/ СЕЕ	ЕСІ/ СЕІ	ЛЕ/ ЛЕ	ЛІ/ ЛІ	ЕЕ/ ЕЕ	ЕІ/ ЕІ

Джерело: власна розробка на основі узагальнення матеріалів соціоніки.

Де:

Управлінці: ЛСЕ – логіко-сенсорний екстраверт (раціонал); СЛЕ – сенсорно-логічний екстраверт (ірраціонал); ЛСІ – логіко-сенсорний інтроверт (раціонал); СЛІ – сенсорно-логічний інтроверт (ірраціонал).

Соціали: етико-сенсорний екстраверт (раціонал); СЕЕ –

сенсорно-етичний екстраверт (іраціонал); ЕСІ – етико-сенсорний інтроверт (раціонал); СЕІ – сенсорно-етичний інтроверт (іраціонал).

Сцієнтисти: ЛІЕ – логіко-інтуїтивний екстраверт (раціонал); ІЛЕ – інтуїтивно-логічний екстраверт (іраціонал); ЛІІ – логіко-інтуїтивний інтроверт (раціонал); ІЛІ – інтуїтивно-логічний інтроверт (іраціонал).

Гуманітарії: ЕІЕ – етико-інтуїтивний екстраверт (раціонал); ІЕЕ – інтуїтивно-етичний екстраверт (іраціонал); ЕІІ – етико-інтуїтивний інтроверт (раціонал); ІЕІ – інтуїтивно-етичний інтроверт (іраціонал)¹.

Система публічного управління для оптимального функціонування має бути представлена всіма видами психофункціональних компетентностей – ієрархічно-управлінською, соціально-практичною, раціонально-сцієнтистською та гуманітарно-ідеологічною. Їх можна вважати умовними одиницями психофункціональної компетентності, через які ми можемо характеризувати здатність системи виконувати вичерпне «коло психосоціальних функцій». Зрозуміло, що заявлені 4 одиниці можуть бути конкретизовані до 16-ти відповідно до кількості моделей психофракталу. Через аналіз наявності/відсутності тих чи інших умовних одиниць ми можемо характеризувати психофункціональну повноту/неповноту управляючої системи. Такий підхід може бути важливим фактором при організації діяльності публічно-управлінської системи будь-якого рівня (організацій, системи організацій локального, регіонального, центрального рівнів). Психофункціональна

¹ Психологічні портрети перерахованих соціотипів широко представлені у соціонічній літературі [3–4].

повнота має забезпечити системну психосоціальну здатність вирішувати всі можливі класи завдань з метою підтримки рівноваги суспільства як об'єкта управління.

Охарактеризуємо психофункціональні компетентності клубів (структурних одиниць) соціону, звертаючи увагу на психофункціональні компетентності, необхідні для різних видів діяльності в системі публічного управління.

Ієрархічно-управлінський тип психофункціональної компетентності (управлінці). Ієрархічна психофункціональна компетентність передбачає наявність здатності очолювати структури, зберігати стабільність ієрархії. Вона потрібна для політико-адміністративних структур різного рівня (президент, прем'єр-міністр, керівники служб, управлінь, департаментів тощо) економічних структур (директор, начальник цеху, відділу тощо). Очільники ієрархічної структури тримають під контролем ситуацію з багатьма змінюваними параметрами, спроможні адекватно реагувати на зміни й приймати вірні рішення відповідно до поставлених цілей. Об'єкт управління (група, колектив, суспільство) ними сприймається з суто прагматичних позицій, які вимагають точної конкретної інформації, опису й розрахунку очікуваних результатів.

Ієрархічно-управлінська психофункціональна компетентність зосереджується на організаційному механізмі, значною мірою випускаючи з під уваги психологічний (суб'єктивний) фактор збереження ієрархії. За своєю психологічною природою вона схильна до примусово-адміністративної парадигми управління. Це є її одночасно сильною й слабкою сторонами. Позитивним є те, що представники цього типу психофункціональної

компетентності спроможні робити, у разі необхідності, непопулярні реформи (зміни), орієнтуючись лише на поставлену прагматичну мету. Негативним є ігнорування кола проблем гуманітарного характеру, відносин емоційної підтримки, недоврахування соціальних потреб тощо.

Соціально-практичний тип психофункціональної компетентності (соціали). Психофункціональна компетентність соціалів полягає у здатності емоційно відчувати тісний зв'язок з інтересами групи, яку вони представляють. Вони більш тонко сприймають емоційну сторону управлінських аспектів, але, знову ж таки з суто практичних позицій функціонування організаційного механізму. Практичність соціалів виражена у наполегливому спрямуванні особистісної енергії на реалізацію суспільно-політичних чи економічних потреб тих груп, які висунули їх на керівні посади. Якщо це працівники адміністративних структур влади, то вони виявляють винахідливість у способах реалізації офіційної політики, уміло використовуючи властиві їм емоційність і заходи силового й психологічного тиску на суб'єктів, від яких залежить вирішення проблеми.

Соціали, у разі, якщо вони очолюють опозиційні політичні сили часто схильні до екстремальних заходів – до організації масових акцій і демонстрацій, страйків тощо. Психологічно готові реально залучатись у різні протидії і протистояння з цього приводу. Вони можуть наважитися на різні незаконні дії, наприклад, на захват будівель, блокування шляхів тощо, посилаючись на ситуаційну політичну доцільність. Як дискусанти характеризується активною позицією у відстоюванні цінностей. Для них любов до Батьківщини, ненависть до ворога – не абстрактні поняття,

а стрижень їхньої діяльності. Такого роду емоційність та пристрасність у них поєднується зі схильністю до групового мислення, тобто, до абсолютизації групових цінностей, часто всупереч у суспільним. В силу цього соціально-практична психофункціональна компетентність здатна формувати умови для загострення протиріч, викликати руйнівальні наслідки, тому має бути збалансована іншими видами активності, спрямованої на вироблення концептуального бачення проблеми, стрижневої лінії поведінки суб'єктів політичної чи адміністративної дії відповідно до об'єктивних обставин. Інформація такого змісту може надходити як з боку представників ієрархічно-управлінського та раціонально-сцієнтистського типів психофункціональної компетентності.

Раціонально-сцієнтистський тип психофункціональної компетентності (сцієнтисти). Представники цього типу глибоко переконані в широких можливостях універсального застосування знань, отриманих за результатами виконання принципів і нормативних умов логіко-методологічної процедури. Ці знання вони розглядають як метод вирішення поставлених проблем та конфліктів в областях економіки та політики. Саме знання, а не емоції, чи близька прагматична вигода, є основою для створення у своїй свідомості моделі ситуації, співвіднесення її з іншими моделями та розгляду у стратегічній перспективі. Переважають не теперішні, а віддалені (стратегічні) перспективи і цілі. Сьогоднішній корисний ефект має менше значення, аніж його подальший розвиток. Сцієнтисти меншою мірою емоційно заглиблюються у вирішення проблеми, головне – виробити і прийняти раціональні правила співробітництва щодо основних питань. Вони критикують недостатньо обґрунтовані рішення щодо

планованих змін чи суспільних реформ, добре бачать пастки, що розставлені груповим (вузькокорпоративним) мисленням.

Значення психофункціональної компетентності сцієнтистів підвищується у період планування і проведення різного роду удосконалень, реформ й інновацій. Сцієнтисти орієнтовані на вузловий пункт проблем, тому виділяють вирішальне питання, залишаючи поза увагою побічні, другорядні моменти. Зусилля концентруються на всебічному обґрунтуванні поставлених цілей на основі упорядкування інформації та побудови з неї логічної системи. Логіка ідеї ставить їх, як правило, вище групових інтересів, максимально наближає до суспільних. Цей внутрішній психологічний фактор об'єктивно висуває представників цього типу на роль ініціаторів перетворень у структурах влади, територіальних громадах чи у масштабі суспільства. Серед них зустрічаються два види психофункціональної активності. Одна з них пов'язана з консервативним світоглядом (орієнтація на цінності минулого), інша – має радикальну спрямованість (орієнтація на майбутнє). Розумне поєднання різнонаправлених підходів забезпечує у суспільстві природний, еволюційний процес розвитку.

Діяльність сцієнтистів багато в чому носить ідеальний характер. Її результати на практиці, у чистому вигляді, не можуть бути втілені в життя. У реальних процесах існують різні невраховані логікою та інтуїцією суб'єктивно-емоційні фактори. Вплив останніх, на відміну від сцієнтистів, добре відчують соціали та гуманітарії.

Гуманітарно-ідеологічний тип психофункціональної компетентності (гуманітарії) є протилежним ієрархічно-управлінському типу психофункціональної активності. Організаційний аспект є слабкою стороною гуманітаріїв.

Проте вони тонко уловлюють й емоційно реагують на незадоволені колективні і суспільні потреби. Особливості сприйняття та обробки інформації такого роду є основою для реалізації намірів щодо створення певного ідеалу соціальної норми, актуальної на цьому етапі і направлення своєї енергії на її досягнення. Найбільш енергійні з них можуть переконати великі маси людей у своїй правоті та повести їх за собою. Гуманітарії вміють відстоювати свої переконання в публічній дискусії з політичним супротивником. В обґрунтуванні своїх вимог часто використовують емоційні аргументи, інколи на шкоду логіці предмета обговорення. Вони ототожнюють себе з об'єктом, інтереси якого вони представляють. Це добре для впливу на маси, але погано для пошуку альтернативи вибору.

Гуманітарії мають схильність до теоретизування, або просто до роздумів у галузі морально-етичних проблем. Вони добре виявляють себе у питаннях ідеологічного забезпечення громадських починів, у формування громадської думки, у заходах, що вимагають непрямого (позаадміністративного) впливу на суб'єктів, які приймають рішення, на ті чи інші групи населення. Люди з такою психофункціональною компетентністю необхідні у будь-яких публічно-управлінських структурах, оскільки вони стають інформаційно-емоційним каналом зв'язку з центром прийняття рішень, що забезпечує інформацію про невраховані соціальні потреби групи, колективу, територіальної громади, суспільства

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасна наукова думка може пропонувати різні методичні підходи розгляду та врахування фактору психофункціональної компетентності публічних управлінців. Перевагою наведеного вище

матеріалу ми вважаємо його інтуїтивну зрозумілість для більшості управлінців. Це інструментарій, який дає основу для розуміння того, як психофункціональний фактор впливає на ефективність функціонування тієї чи іншої ланки (сектору) публічного управління та адміністрування. На сьогодні ми ще не маємо наукових розробок, які б давали можливість впровадження соціонічного інструментарію у практику публічно-управлінської діяльності. Вирішення цієї проблеми потребує колективних зусиль наукової спільноти, готової до міждисциплінарних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Аугустинавичюте А. О дуальной природе человека. — К.: Издательство Международного института соционики, 1992. — 40 с.
2. *Афонін А. Проблема психологічного феномена проєкції в політиці /* Е. Афонін, О. Донченко // *Політичний менеджмент.* — 2009. — № 4 (37). — С. 28–43.
3. Букалов А. В. Потенциал личности и загадки человеческих отношений. — М: ИГ «Черная белка», Международный институт соционики, 2009. — 592 с.
4. Гуленко В.В. Гуманитарная соционика. — М.: Черная белка, 2009. — 344 с. — (Библиотека SOCIONICA. Выпуск 10).
5. Донченко О. А. Архетиповий менеджмент/ О. А. Донченко : Національна академія педагогічних наук України. Інститут соціальної та політичної психології. — Кіровоград : Імекс–ЛТД, 2012. — 294 с.
6. Молодцов О.В. Матриця психофункціональних компетентностей публічно-управлінської діяльності: методологічний аспект // *Сучасні аспекти наук.* — Т. IV

колект. моногр. – Киев: Видавнича група «Наукові перспективи», 2021. – С. 35–46.

7. Плахтій Т. Організаційні інструменти архетипного управління соціальними системами / Тарас Плахтій // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. асоціації докторів наук з держ. упр.. – Харків : Вид-во «ДокНаукДержУпр, 2014. – № 2 (18) : спец. випуск. – С. 130–141.

§1.3 ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Вступ. Індекс свободи преси (англ. Press Freedom Index) — рейтинг країн, що публікується щорічно організацією Репортери без кордонів та базується на її оцінці власних відомостей щодо свободи преси у світі. Організація «Репортери без кордонів», базована в Парижі і відома також за французьким скороченням RSF (Reporters sans frontières). «Репортери без кордонів» публікують свій Індекс свободи преси у світі з 2002 року.[1]

Індекс базується на анкеті, що надсилається організаціям-партнерам Репортерів без кордонів (14 груп на п'яти континентах) та її 130 кореспондентам по всьому світі, а також журналістам, науковцям, юристам та громадським правозахисним організаціям. Опитувальник з'ясовує чи наявні у державі прямі напади на журналістів та ЗМІ, а також чи застосовуються інші непрямі засоби тиску на пресу. Репортери без кордонів обачливо зазначають, що індекс вимірює лише свободу преси і не є оцінкою якості журналістики. Методологія укладення індексу базується на об'єктивних цифрах (кількість нападів, арештів, випадків цензури, кількості інших злочинів тощо) та на оцінках міжнародних і місцевих експертів. Найкращий можливий показник – 0, найгірший – 100. При цьому ситуацію зі свободою преси організація визначає так: від 0 до 15 балів – становище з засобами інформації в країні чи території «добре», від 15,01 до 25 балів – «задовільне», від 25,01 до 35 балів – «проблематичне» (в цій категорії й перебуває Україна), від 35,01 до 55 балів – «складне», а вже від 55,01 до 100 балів – «дуже серйозне».

Виклад основного матеріалу. Індекс за 2020 рік було опубліковано в квітні 2020. Звіт названий «Вступ у вирішальне десятиліття для журналістики, обтяжений коронавірусом». І в ньому дослідники взяли до уваги останні події, коли пандемія коронавірусного захворювання COVID-19 підкреслила й посилила низку вже наявних криз, що загрожують праву на отримання інформації, про яку повідомляють вільно, незалежної, різноманітної й надійної. Норвегія, друге місце знову обійняла Фінляндія. На третє місце вийшла Данія, яка раніше була п'ятою; відтак на одну позицію, на четверте і п'яте місця, пересунулися Швеція і Нідерланди. Далі у списку, з шостого по десяте місця, – Ямайка, Коста-Ріка, Швейцарія, Нова Зеландія і Португалія. На протилежному боці індексу найгірше, 180-е місце, взяла Північна Корея, яка помінялася з нині 179-м Туркменістаном. Третя з кінця, 178-а Еритрея продовжує залишатися найгіршою за позицією країною Африки.

RSF дала Україні оцінку в 32,52 бала – на 0,06 більше, ніж 32,46 попереднього року; зростання означає погіршення. Таким чином, Україна перебуває нині між африканськими Ліберією і Мавританією. Організація також повідомляє й місце кожної країни чи території в загальному переліку, відповідно до її балів. Україна нині – 96-а зі 180 досліджених. І це відразу на шість місць краще, ніж 2019-го, коли Україна була 102-ю. Але причина такого «піднесення» – не становище в самій Україні (яке, як видно з оцінки в балах, насправді погіршилося), а ще більше погіршення в низці сусідніх за показниками країн, які впали далі донизу і «виштовхнули» Україну нагору. В Україні не покращилася свобода слова, і підняття в рейтингу є лише технічним – внаслідок падіння інших країн. Навпаки, за сукупністю балів «Репортери без кордонів» зафіксували погіршення ситуації зі свободою слова

в Україні. Основними викликами лишаються безкарність і фізична агресія щодо журналістів, тиск медіавласників, недофінансування «Суспільного» телебачення.

В українському розділі звіту низка зауважень повторена з попередніх років. Як мовиться в ньому, в Україні діють різноманітні засоби інформації, влада країни, починаючи з 2014 року, здійснила низку давно очікуваних реформ, серед яких був закон про прозорість власності на засоби інформації. Крім того, зазначають дослідники, «треба зробити значно більше, щоб послабити тісний контроль олігархів над засобами інформації, заохотити редакційну незалежність і боротися з безкарністю за злочини й насильства проти журналістів».

Автори дослідження також вважають, що, на їхню думку, «інформаційна війна» з Росією призвела до негативних наслідків, до яких вони, за їхніми словами, залічили заборони на російські засоби інформації і соціальні мережі, заборони на в'їзд іноземним журналістам і судові процеси за звинуваченнями в зраді Батьківщини. Крім того, мовиться в дослідженні, «далі існує занепокоєння, що зосереджується на доступові до інформації, маніпуляціях із новинами, порушеннях конфіденційності джерел, кібернападах і зловживаннях у боротьбі проти неправдивих новин, включно з пропонованим законом щодо боротьби з дезінформацією, який поставив би під загрозу свободу преси». А контрольований сепаратистами схід країни далі лишається територією без можливості доступу для журналістів із критичною позицією чи іноземних спостерігачів.[2]

Ще в 2016 р. Президент Петро Порошенко підписав закон "Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності

журналістів)", ухвалений Верховною Радою 4 лютого. За прийняття в цілому законопроекті №1630 проголосували 240 депутатів.[3] Документом професійна законна діяльність журналіста визначена як систематична діяльність особи, пов'язана зі збором, одержанням, створенням, розповсюдженням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства та Інтернет. Статус журналіста або його приналежність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим ЗМІ, його редакцією, професійною чи творчою спілкою журналістів.

Верховна Рада ввела кримінальну відповідальність за незаконне вилучення зібраних, оброблених, підготовлених журналістами матеріалів, а також за вилучення технічних засобів, якими вони користуються у своїй професійній діяльності. Такі злочини каратимуть штрафом до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (один мінімум - 17 гривень), арештом на строк до 6 місяців, або обмеженням волі на строк до 3 років.

Окрім того, за переслідування журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю каратимуть штрафом від 200 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням права обіймати певні посади на строк до 3 років.

Порушення таємниці листування або телефонних розмов журналістів загрожує позбавленням волі на строк від 3 до 7 років.

В підтвердження аналізу «Репортерів без кордонів» Генеральний прокурор у з нагоди Дня журналіста визнала, що в Україні бути журналістом – небезпечно, і ситуацію

потрібно докорінно змінювати. В Україні протягом 5 місяців 2020 року розслідувалось понад 400 справ щодо злочинів проти журналістів.[4]

У 2020 році Національна поліція України почала розслідувати 173 факти перешкоджання професійної діяльності журналістів. Про це пресслужба Нацполіції повідомила 2 листопада, в Міжнародний день припинення безкарності за злочини проти журналістів. Як зазначив наступник начальника Головного слідчого управління Нацполіції Степан Довгунь, зі 173 відкритих станом на жовтень у поточному році проваджень 132 стосуються перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, 41 – погроз або насильства щодо журналіста. При цьому до суду направлено обвинувальні акти в дев'яти кримінальних провадженнях за 10 правопорушеннями. З них шість актів стосуються перешкоджання діяльності журналістів, чотири – погроз чи насильства щодо журналістів. Загалом наразі триває досудове розслідування в 211 кримінальних провадженнях щодо злочинів проти працівників медіа.[5]

Верховною Радою України 28 лютого 2019 року прийнято Постанову «Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо нападів на Катерину Гандзюк та інших громадських активістів» № 2701-VIII. Пунктом 9 цієї Постанови Верховній Раді України рекомендовано у порядку реалізації законопроектної функції розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про внесення змін до статті 345¹ Кримінального кодексу України щодо доповнення частини третьої зазначеної статті положенням про встановлення покарання за вчинення дій, передбачених частиною другою цієї статті, за попередньою змовою групою осіб у виді позбавлення волі на

строк від п'яти до дванадцяти років.

Також Верховною Радою України 14 січня 2020 року схвалено Рекомендації парламентських слухань на тему: «Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення».

У Рекомендаціях зазначено про необхідність підготовки законодавчих ініціатив, спрямованих на підвищення захисту законної професійної діяльності журналістів та інших медіа учасників, а також на посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів.[6]

З огляду на зазначене на Україні виникла потреба посилити відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів. 11.06.2020р. у Верховній Раді було зареєстровано проект Закону № 3633 про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів, який 4.11.2020 був розглянуто в першому читанні.[7]

2 лютого 2021р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів» (законопроект № 3633). За це рішення проголосував 341 депутат. Закон спрямований на посилення захисту журналістів, їхній близьких родичів та членів їхній сімей від застосування погроз або насильства у зв'язку із здійсненням журналістами законної професійної діяльності, а також у випадку перешкоджання їх законній професійній діяльності.

Висновки. Отже, відповідно до закону, відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від семи до чотирнадцяти років настає за насильство стосовно журналіста чи членів його сім'ї, вчинене повторно або за попередньою змовою

групою осіб або організованою групою.

Закон збільшує санкції статті 171 ККУ України (Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів). Зокрема, до цієї статті внесено такі зміни:

- незаконні вилучення журналістських матеріалів «караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років»;

- вплив на журналіста з метою перешкоджання професійній діяльності «карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років»;

- перешкоджання роботі журналістів службовими особами «карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Таким чином ухвалення закону сприятиме посиленню захисту журналістів, їхніх близьких родичів та членів їхніх сімей від погроз або застосування насильства під час здійснення журналістами законної професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Романенко Е.А. Особенности коммуникативной политики государства в контексте усиления общественного развития/PR и СМИ в Казахстане: сборник научных трудов. – Қазақстандағы PR және БАҚ: ғылыми еңбектер жинағы / сост. и гл. ред. Л.С. Ахметова. – Вып. 15. – Алматы: Қазақ

університеті, 2018. – с.86-93.

2. Індекс свободи преси у світі: Україна погіршила показники, хоча піднялася в рейтингу. <https://www.radiosvoboda.org/a/rsf-indeks-svobody-presy-ukrajina/30568625.html>.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів: закон України від 04.02.2016 №993-VIII.

4. Відеозвернення: Режим доступу https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_t=rec&id=274459

5. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-natspolitsia-spravu-pro-porushennya-shchodo-zhurnalistiv/30926242.html>

6. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення: Постанова Верховної Ради України від 14 січня 2020 року № 456-IX.

7. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів: від 11.06.2020 №3633.

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

§2.1 СИСТЕМА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ: ТЕОРЕТИЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ІННОВАЦІЙ

Вступ. Дослідження інноваційної діяльності підприємств є однією з найбільш актуальних напрямів наукових досліджень сьогодення. Це пов'язано з тим, що все нові і нові дослідження та аналітичні звіти вказують на те, що використання інновацій в роботі підприємства або пропозиція інноваційного продукту споживачам дозволяє цьому підприємству завоювати та утримувати сильну конкурентну позицію на ринку [1]. Водночас, забезпечення постійного інноваційного розвитку та функціонування є складним завданням і вимагає від управлінців знань щодо того, яким чином побудувати роботу персоналу, якою має бути організаційна структура, які цілі формувати і як їх досягати.

Наукова література пропонує ряд рішень щодо того, що має робити керівництво підприємства для інноваційного розвитку. Більш детально такі пропозиції будуть розглядатися далі по тексту. Водночас тут хочемо наголосити на тому, що при аналізі таких готових рецептів завжди треба бути уважним. Те, що легко використати у високо технологічній галузі може не спрацювати в більш традиційних сферах. Тому пропонуємо крок за кроком розібратися з тим, що представляють собою інновації, що розуміють під поняттям «інноваційний потенціал підприємства» і яке значення мають ці поняття в дослідженнях питань щодо інноваційної діяльності та мотивації персоналу підприємства, а також більш детально

проаналізуємо питання побудови системи стимулювання персоналу на підприємствах та визначемо шляхи вдосконалення існуючої практики.

Виклад основного матеріалу. Досить багато людей вважають поняття «інновації» притаманним саме сучасному життю, проте це не так. В книзі 1532 року «Володар» Н. Макіавеллі [2] розмірковує про труднощі, які може мати інноватор при спробі впровадити інновації у формі нових правил і нових законів. В есе Ф. Бекона «Про інновації» [3] 1625 року, філософ влучно вказує на такі характеристики інновацій як «відмінність», «невідповідність» усталеним традиціям, подібність інновації до «незнайомця», який «викликає більше здивування, ніж любові» [3, с. 403]. І тут же автор стверджує, що «завжди нововведення одним на руку, а іншим на біду» [3, с. 403], тим самим вказуючи на першопричину того, чому деякі люди чинять опір інноваціям. В обох випадках автори розмірковували про інновації як зміни, які несуть в собі позитивне і негативне для різних груп людей. Ці зміни можуть функціонувати не зовсім правильно на початку впровадження, вимагають наполегливості у впровадженні і можуть викликати спротив людей, яких ці зміни стосуються.

Не дивно, що саме зі зміною пов'язували філософи інновацію, оскільки саме слово «інновація» є похідним від латинського слова «innovatio», яке перекладається як «оновлення» чи «зміна». Звісно з часом воно отримало більшого наповнення. Французький тлумачний словник La Rousse інновацією називає, по-перше, введення в процес виробництва та/або продаж нового продукту, нового обладнання або нового процесу; по-друге, сукупність процесів з моменту зародження ідеї до її матеріалізації; по-третє, впливовий процес, який веде до соціальних змін і

результат впливу якого полягає у відмові від існуючих соціальних норм та прийнятті нових [4]. Аналогічні трактування можна зустріти і в англomовному тлумачному словнику [5].

Регуляторні документа та наукова література також пропонують різні визначення інновацій. Саме тому при створенні «Інноваційного союзу», Європейська Комісія підкреслила те, що немає єдиного трактування поняття «інновація» [6]. Водночас було зазначено, що в плані «Інноваційного союзу» цей термін використовується в значенні «зміни, яка прискорює і покращує спосіб задуму, розвитку, виробництва та доступу до нових продуктів, промислових процесів та послуг. Зміни, які створюють більше робочих місць, покращують життя людей та створюють більш екологічні та кращі суспільства» [6]. Також окремо на сайті Європейської Комісії дається визначення «інновації в трудовому середовищі» як «зміни в бізнес-структурі, управлінні трудовими ресурсами, відносинах з клієнтами та постачальниками або в робочому середовищі в цілому» [7].

Німецькі вчені Т. Мюллер-Протман та Н. Дерр [8] дотримуються процесного підходу і розглядають інновацію як складне поняття, яке є сукупністю трьох складових: ідеї, винаходу та дифузії. В цьому випадку погоджуємося з авторами в тому, що ідея ще не є інновацією. Інновація з'являється лише тоді, коли ідея «впроваджується в нові продукти, послуги чи процеси (винахід), які в свою чергу успішно застосовуються та проникають на ринок (дифузія)» [8, с. 7]. Таке бачення співпадає з тим, що Ю. А. Даниленко [9] називає інноваційним процесом та описує так само, як і німецькі колеги: спочатку відбувається генерування інноваційних ідей, далі їх відбір, впровадження та, якщо це

стосується продукції чи послуги, вихід на ринок. І тут важко не погодитися з Ю. А. Даниленко в тому, що для зручності дослідження і комунікації поняття «інноваційний процес» варто виділяти окремо від поняття «інновація» і розуміти під «інновацією» вже кінцевий результат інноваційного процесу. Г. Едісон, Н. Бін Алі, Р. Торкар [10] сфокусувалися лише на 41 визначенні поняття «інновація», відібраних з англомовної рецензованої наукової літератури, що дозволило їм резюмувати існуючі види інновацій за різними критеріями. Відповідно до мети цього розділу розглянемо лише окремі з цих груп.

Так, інновації поділяються за типами на інновації продукту, інновації процесу, маркетингові інновації, організаційні інновації [10, с. 1395]. Інновації продукту, мабуть, є найбільш розповсюдженим уявленням про інновації. Тут мова може йти про нову побудову продукту, нову технологію, нові характеристики чи функції, а також про новий кращий рівень функціонування продукту. «Інновацію процесів» визначають як «новий дизайн, новий метод розробки чи аналізу, що змінює спосіб виготовлення продукту» [10, с. 1394]. «Маркетингова інновація» трактується як «впровадження нових суттєво видозмінених маркетингових методів, стратегій та концепцій в дизайні продукту або упаковці, розміщенні, просуванні чи ціноутворенні» [10, с. 1394]. І як далі підкреслюють автори, маркетингові інновації відкривають нові ринкові можливості, можуть включати інновації щодо позиціонуванні продукту, та використання нових чи суттєво змінених стратегій просування на ринку. Нарешті, організаційну інновацію визначають як «новий організаційний метод ведення бізнесу, організації праці та зовнішніх відносин» [10, с. 1394]. Організаційні інновації можуть включати зміни в

організаційній структурі, структурі управління, системі мотивації персоналу, тощо.

Також інновації класифікують відповідно до їх впливу на ринок та ступінь зміни в базовій технології на чотири групи [10]:

– покращуюча інновація, що характеризується незначними змінами в базовій технології та відповідно незначними відмінностями в споживацькій цінності;

– інновація-прорив на ринку, яку визначають як таку, що використовує базову технологію, проте надає суттєво більші переваги для споживача в розрахунку на одну грошову одиницю в порівнянні з попереднім продуктом чи послугою;

– інновація-прорив в технології – це інновація, в основі якої лежить кардинально інша технологія, але при цьому споживацькі переваги не змінюються;

– радикальна інновація, яку визначають як таку, що змінює старий чи створює новий ринок, кардинально інший споживацький досвід та має інші виключні показники.

Нарешті згадаємо класифікацію інновацій за ступенем новизни, де виділяють окремо інновації, нові для підприємства; інновації, нові для певного ринку (наприклад, регіонального); інновації, нові для усього світу; та інновації, нові для певної галузі [10].

Звісно, розглядаючи різні види інновацій доцільно також звернути увагу і на поняття «інноваційний потенціал». Увага науковців до інноваційного потенціалу є правомірною, оскільки підприємства різняться між собою здатністю до інноваційної діяльності. Тоді як одні постійно дивують новою продукцією, новими підходами до ведення бізнесу, інші ледве встигають за конкурентами.

О. І. Карінцева та П. С. Матвеев стверджують, що «внутрішня складова інноваційного потенціалу – це так

званий «важіль», що забезпечує дієздатність і ефективність роботи інших його елементів» [11, с. 27]. Далі автори уточнюють, що внутрішня складова інноваційного потенціалу містить такі елементи як управлінський потенціал, потенціал організаційної структури управління, маркетинговий потенціал та логістичний потенціал.

Фактори, що визначають інноваційний потенціал підприємства, досліджувалися як в вітчизняній, так і в іноземній науковій літературі. Г. Едісон, Н. бін Алі та Р. Торкар [10] на основі систематизованого огляду літератури класифікували усі фактори на зовнішні та внутрішні, вказуючи на те, що підприємство має вплив лише на внутрішні фактори, тоді як зовнішні залишаються поза межами його впливу. Перелік внутрішніх факторів включає 28 груп і, на нашу думку, потребує додаткового роз'яснення. Водночас, як це дослідження, так і ряд інших вказують на те, що орієнтація на споживача є однією з основних рушійних сил інноваційної діяльності підприємства.

С. М. Фірсова та С. В. Чеботар в своїй науковій статті розглядають інноваційний потенціал як складову загального потенціалу підприємства [12, с. 205] та аналізують чотири основних підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал». Відповідно до цих підходів інноваційний потенціал представляють як [12]:

- 1) сукупність різних видів ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності підприємства;
- 2) міру готовності підприємства виконати поставлені цілі в області інноваційного розвитку;
- 3) здатність підприємства розробляти й реалізовувати інноваційні проекти;
- 4) сукупність можливостей підприємства в інноваційній діяльності.

В свою чергу, Ю. С. Шипуліна [13] виділяє окремо потенціал інноваційного розвитку, в який входять виробничозбутовий потенціал, інноваційний потенціал та ринковий потенціал. При цьому інтелектуальний капітал та інноваційна культура виділені автором у взаємопов'язані, але окремі блоки. До інноваційного потенціалу автор відносить такі елементи-фактори впливу, як творча активність персоналу (винахідники, раціоналізатори), частка інженерно-технічних і наукових працівників серед усього персоналу, освітній рівень персоналу, плинність кадрів, оновлення знань і умінь персоналу. При цьому залишається дещо не до кінця зрозумілим з моделі взаємодії підсистем і елементів потенціалу інноваційного розвитку, представленого в цій роботі, як автори уявляють взаємозв'язок з іншими групами факторів та окремими підсистемами.

Якщо повернутися до чотирьох підходів до визначення інноваційного потенцілу [12], очевидним є те, що кожний з цих підходів має раціональне зерно і право на існування. Водночас всі вони потребують подальшої конкретизації на практиці з використанням як описових, так і кількісних показників, за допомогою яких можна характеризувати інноваційний потенціал підприємства та управляти ним. Тоді як визначення того, які інновації та в яких сферах підприємство хоче створювати та впроваджувати, дозволяє визначити напрям спільних дій, правильне управління інноваційним потенціалом дозволить скорегувати та досягти бажаних цілей.

При цьому погоджуємося з домінуючою в науковому світі думкою про те, що реалізація інноваційного потенціалу підприємства неможлива без правильного підходу до управління персоналом. Проведений вище аналіз основних понять дозволяє зрозуміти, що всі працівники або окремі

групи працівників інноваційно активного підприємства повинні брати участь в інноваційному процесі. Звісно, ступінь залученості до окремих етапів процесу буде різною залежно від категорії працівників. Тоді як спеціалісти-розробники безпосередньо працюють над генеруванням ідей, їх відбором, тестуванням, розробкою продукту чи послуги, інші категорії персоналу можуть залучатися лише на стадії поширення (дифузії) інновації. Водночас всі без виключення працівники інноваційно активного підприємства, на нашу думку, повинні буди відкриті до інновацій і сприяти їх впровадженню всередині підприємства. І такій відкритості має сприяти загальна корпоративна культура і діюча система мотивації персоналу підприємства.

На рисунку 1 представлена спрощена модель трикомпонентної основи цілеспрямованої діяльності персоналу інноваційно активного промислового підприємства. Схему можна доповнити багатьма елементами, які можуть включати і опис корпоративної культури, і більш детальну інформацію про окремі методи. Однак, з метою цього дослідження пропонуємо абстрагуватися від решти елементів і сфокусуватися саме на тих, які представлені на рисунку.

При формуванні системи управління персоналом, що орієнтована на підтримку інноваційного розвитку підприємства, пропонуємо, спираючись на вище розглянуті поняття «іновації» та «інноваційний потенціал» виділити три складових елемента, які, на нашу думку, є важливими при побудові загальної системи мотивації персоналу: вибір загальних методів організації роботи персоналу, вибір безпосередньо методів мотивації персоналу, та оцінювання інноваційної діяльності. При цьому функціонування цих систем має бути орієнтоване на заздалегідь визначені цілі

інноваційної діяльності. На нашу думку, відсутність однієї з цих складових автоматично ставить під загрозу результативність та ефективність роботи усього підприємства.

Пропонуємо при визначенні цілей інноваційної діяльності скористатися класифікацією інновацій за їх видами. На рис. 1 наведений один з можливих прикладів поділу інновацій, запозичений з роботи [10]. Водночас, поділ на види або сфери застосування може бути і більш деталізованим. На нашу думку, інноваційно активне підприємство має застосовувати системний підхід і орієнтуватися не лише на інновації продукту, але передбачити розробку та використання і всіх інших видів інновацій, які можуть мати різний ступінь інноваційності, але в будь-якому випадку сприяти подальшому розвитку підприємства та укріпленню його конкурентоспроможності на ринку.

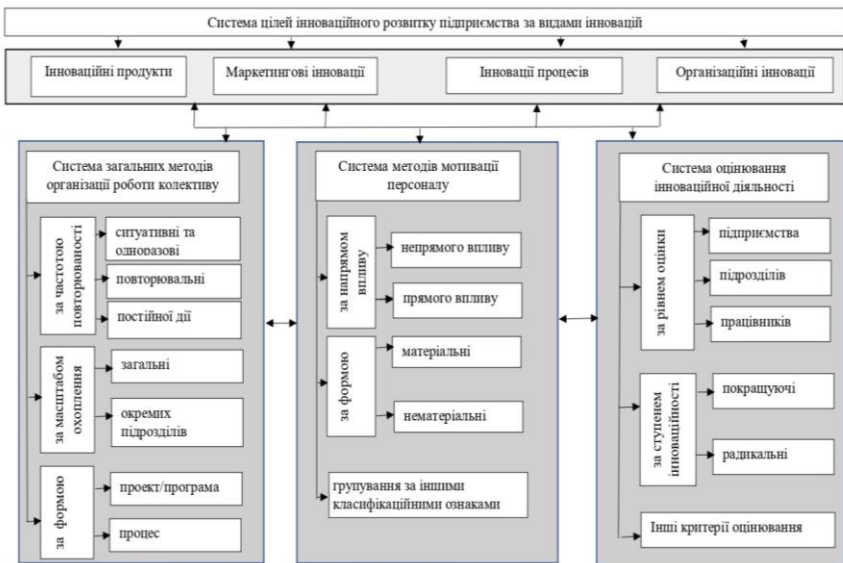

Рис. 1. Трикомпонентна організаційна основа цілеспрямованої діяльності персоналу інноваційно активного промислового підприємства

Далі пропонуємо зосередитися на трьох «стовпах» або компонентах, які вважаємо ключовими в побудові системи мотивації персоналу інноваційно орієнтованого підприємства. Насамперед, розглянемо систему методів організації роботи підприємства в цілому. Саме загальний підхід до організації трудової діяльності і принципів, що лежать в її основі має суттєвий вплив як на організаційну культуру, так і на мотивацію окремих працівників. Навіть більше, такий метод може стати своєрідною домінантною філософією підприємства.

На нашу думку, одним з підходів, який потрібно впровадити на інноваційно активному підприємстві є метод постійного вдосконалення, який набув широкого розповсюдження на передових підприємствах світу, особливо виробничих. Цей метод полягає в постійному ініціюванні поступових вдосконалень, які дозволяють підприємству краще функціонувати та зменшувати кількість проблем. Дж. Бессант визначив цей метод як загальноорганізаційний процес розробки та впровадження цілеспрямованих та постійних поступових (інкрементальних) інновацій [14]. Багато авторів асоціюють цей метод в першу чергу з процесом вдосконалення якості. Водночас, необхідно зазначити, що, по-перше, це стосується якості не тільки продуктів чи послуг, але всіх процесів в організації, підходів до роботи в окремих відділах та міжфункціональної діяльності. По-друге, все частіше науковці та практики говорять про застосування цього методу в цілому на підприємстві для активізації самостійності, ініціативності та креативності співробітників [15]. На нашу думку, такий підхід має велику перевагу перед іншими – він не вимагає великих фінансових ресурсів для впровадження і використання, оскільки рішення, що приймаються в результаті його використання, можна

впроваджувати маленькими кроками.

Методології, які асоціюються з постійним вдосконаленням, включають метод six sigma, збалансована система показників, заощадливе виробництво, та їх комбінації. Їх детальний опис можна зустріти в багатьох книгах та наукових статтях. Окремі методи організації роботи можуть застосовуватися для відділів, які безпосередньо займаються розробкою інноваційних продуктів. Крім того, методика збалансованої системи показників може лягти в основу третього компонента – системи оцінювання інноваційної діяльності підприємства.

Другим стовпчиком пропонуємо виділяти систему методів мотивації персоналу. Ці методи можуть класифікуватися за різними класифікаційними ознаками, проте важливо таку класифікацію використовувати для побудови багатофакторної системи мотивації, яка буде використовувати прямі і непрямі методи впливу, а також крім матеріальних методів буде включати і нематеріальні методи мотивації.

У 2018 році Е. Ахметшин з групою колег провели дослідження методів мотивації персоналу на декількох інноваційно активних підприємствах, розташованих в Росії. Науковці досліджували важливість таких факторів мотивації як заробітна плата та соціальний пакет, атмосфера в компанії, легальне працевлаштування, можливості кар'єрного росту, великі за обсягом та цікаві завдання, репутація компанії, професійний рівень колег та можливість навчатися [16, с. 357]. Результати їх дослідження, хоч і відрізняються від іншого аналогічного дослідження, про яке автори згадують в статті, але також вказує на те, що матеріальні фактори стимулювання залишаються важливими в багатьох компаніях. Компанії можуть творчо підходити до

формування матеріального пакету і, крім зарплати і обов'язкових відповідно до закону надбавок та пільг, використовувати систему бонусів, розмір яких має залежати і від результатів індивідуальної роботи працівника, і від роботи підприємства в цілому. Деякі підприємства надають працівникам частку в компанії у формі цінних паперів, що також служить хорошим стимулом в довгостроковій перспективі. Також може виплачуватися додаткова пенсія, надаватися певна сума коштів на поточні потреби працівника, пов'язані з роботою в компанії, автомобіль або компенсація витрат на авто тощо.

Водночас, як виявило їх дослідження, є ряд компаній, в яких важливість матеріальних факторів може поступатися амосфері в компанії та іншим нематеріальним факторам. І тут доцільно згадати про стиль лідерства в компанії. Деякі дослідження [17] вказують на те, що трансформаційний стиль лідерства, при якому керівник працює разом з командою над визначенням проблем, потреб в змінах і разом з командою впроваджує необхідні зміни, позитивно впливає на те, що люди стають більш проактивні і креативні, а це в свою чергу покращує показники інноваційності підприємства. Трансформаційний стиль лідерства передбачає те, що керівник виступає не в ролі контролера-диктатора, а навпаки надихає співробітників до ініціативи, підтримує незалежність, сприяє тому, щоб співробітники могли на себе без страху брати відповідальність за рішення і втілювати ці рішення в життя.

Трансформаційний стиль лідерства може добре поєднуватися із використанням нематеріальних методів мотивації персоналу, до яких відносять гнучкий графік роботи, визнання внеску співробітника в загальний результат роботи підприємства, доручення більш відповідальних

завдань, можливості подальшого навчання, надання особливих прав (наприклад, першочергове право на вибір відпустки, право вибору робочого місця при зміні офісу), зниження рівня контролю та зменшення кількості необхідних звітів, можливість мати власного ментора в середині компанії, який допомагатиме на шляху саморозвитку тощо. В сучасних компаніях поєднання матеріальних та нематеріальних методів вже стало стандартом в питанні мотивації персоналу.

Також особливу увагу в інноваційно активних компаніях необхідно приділяти відбору кваліфікованих працівників. Відбір кваліфікованого персоналу не є індивідуальним методом мотивації, але є важливим фактором впливу на загальну атмосферу в колективі. Якщо людина мотивована і амбіційна, вона хоче бачити навколо себе колег з таким же рівнем кваліфікації, як у неї, або і вище. Ніхто не хоче працювати з кимось, хто гальмує роботу команди.

Нарешті, варто це коротко прокоментувати третій елемент-основа, а саме систему оцінювання інноваційної діяльності. На нашу думку, без деталізованої оцінки того, як успішно справляється підприємство, окремі підрозділи та окремі працівники із завданнями в рамках реалізації стратегії інноваційного розвитку, не можна буде говорити про ефективність системи мотивації працівників. При побудові системи оцінювання необхідно брати до уваги окремі цілі інноваційної діяльності та очікувані результати від інноваційної діяльності на кожному з рівнів оцінювання. Також рекомендується розробляти або змінювати систему оцінювання одночасно з розробкою, впровадженням або модифікацією двох попередніх елементів – системи методів мотивацій та системи загальних методів організації роботи персоналу. Саме такий підхід забезпечить узгодженість між

усіма трьома елементами.

Висновки. Більшість сучасних підприємства прагнуть бути інноваційними. Водночас не кожному це вдається. Причин невдач може бути багато, але головним фактором успіху чи провалу є люди. Професіональне управління персоналом, застосування системного підходу до питання мотивації персоналу є необхідною умовою для того, щоб витрачені зусилля і ресурси принесли очікуваний результат. Як демонструє наше дослідження, завдання мотивації персоналу інноваційно активного підприємства ускладнюється тим, що часто вживані поняття «іновація» та «інноваційний потенціал» є абстрактними і без їх чіткого визначення може виникнути плутанина в термінах, нерозуміння цілей діяльності підприємства, очікувань від працівників і в цілому погіршення показників трудової діяльності. Саме для уникнення таких проблем, на нашу думку, дуже важливо не стільки дати одне визначення інноваціям, скільки чітко визначитися з класифікацією інновацій, яка буде служити управлінським інструментом при визначенні цілей, формулюванні бачення щодо очікуваної поведінки персоналу та очікуваних результатів роботи окремих працівників та окремих підрозділів.

Як було нами продемонстровано вище, класифікація за видами інновацій може служити інструментом у визначенні цілей, тоді як класифікація за ступенем інноваційності може бути використана при оцінці інноваційної діяльності на різних ієрархічних рівнях, а також бути використана при розробці колективних та індивідуальних методів мотивації персоналу.

Звісно це дослідження може бути продовжене безпосередньо на підприємствах України. Питаннями, які залишаються мало дослідженими, але водночас актуальними,

с більше детальне вивчення систем мотивації персоналу інноваційних підприємств різного розміру, на різних етапах розвитку та різних галузей промисловості тощо.

Список використаних джерел:

1. Cornell University, INSEAD, and WIPO. Global Innovation Index 2020. Who will finance innovations? / edited by Dutta S., Lanvin B., Wunsch-Vincent S. 13th edition, 2020. 399 p. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/Home> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Макиавелли Н. Государь (сборник) (перевидання 1532 г.). Киев : Киевский дом книги, 2019. 176 с.

3. Бэкон Ф. XXIV. О новшествах. *Сочинения в двух томах. Т. 2.* М. : Мысль (Философское наследие), 1978. С. 403–404.

4. Innovation. *LaRousse. Langue française. Dictionnaire : веб-сайт.* URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/innovation/43196> (дата звернення 01.02.2021).

5. Innovation. *Merriam-Webster Dictionary : веб-сайт.* URL: [merriam-webster.com/dictionary/innovation](https://www.merriam-webster.com/dictionary/innovation) (дата звернення 01.02.2021).

6. European Commission. Turning Europe into a true Innovation Union. Memo10/473. Brussels, 06/10/2010. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_473 (дата звернення: 01.02.2021).

7. Workplace innovation. *Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs.* Industry. Innovation. URL: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/innovation_en (дата звернення: 01.02.2021).

8. Müller-Prothmann T., Dörr N. Innovationsmanagement. Strategien, Methoden und Werkzeuge für systematische.

Innovationsprozesse. Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, 2014. Leseprobe. URL: https://files.hanser.de/Files/Article/ARTK_LPR_9783446439313_0001.pdf (дата звернення: 02.02.2021).

9. Даниленко Ю. А. Характеристики та класифікації інновацій та інноваційного процесу. *Наука та інновації*. 2018. Т.13. №3. С. 15–30.

10. Edison, H., bin Ali, N., Torkar, R. Towards innovation measurement in the software industry. *Journal of Systems and Software*. 2013. V. 86, Iss. 5. pp. 1390–1407.

11. Карінцева О. І., Матвєєв П. С. Теоретичні аспекти визначення сутності інноваційного потенціалу. *Механізм регулювання економіки*. 2015. №2. С. 23–30.

12. Фірсова С. М., Чеботар С. В. Основні елементи інноваційного потенціалу. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. №3(25). С. 202–207.

13. Шипуліна Ю. С. Методологічні засади формування інноваційно-сприятливого середовища на підприємстві : автореф. дис. ... д-ра економ. наук : 08.00.04. Харків : 2018. 37 с.

14. Bessant J., Caffyn, S., Gilbert, J., Harding, R. and Webb, S. Rediscovering CI. *Technovation*. 1994. Vol. 14. No. 1. pp. 17–29.

15. Bhuiyan N., Baghel A. An overview of continuous improvement: From the past to the present. *Management Decision*. 2005. Vol. 43, Iss. 5, pp. 761–771.

16. Akhmetshin E., Morozov I., Pavlyuk A., Yuvashv A., Yumasheva N., Gubarkov S. Motivation of Personnel in an Innovative Business Climate. *European Research Studies Journal*. 2018. Vol. XXI, Iss. 1. pp. 352–361.

17. Zhang Q, Abdullaha A. R., Hossana D., Houb Z. The effect of transformational leadership on innovative work behavior with moderating role of internal. *Management Science Letters*. 2021. Iss.11. pp. 1267–1276.

§2.2 ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ

Вступ. Глобальна ідея загальної цифровізації (діджиталізації) і переходу до цифрової економіки виникла аж ніяк не спонтанно. Еволюція цифровізації має міцну теоретичну основу у вигляді цифрової мови математики, яка поклала початок точних наук і прикладних розробок у техніці. Вважається, що зародження інформаційно-цифрової епохи було ініційовано появою електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), що забезпечили виконання цифрових перетворень, обробку та передачу інформації без участі людини.

Умовно, можна виділити чотири етапи становлення цифрової (діджиталізованої) економіки.

1. Епоха логістики. Головним способом отримання доходу була доставка товару до покупця. Саме ця обставина змушувала купців (підприємців) організовувати ризиковані експедиції в географічно віддалені країни, що, до речі, призвело до вчинення Великих географічних відкриттів. Транспортні витрати в структурі ціноутворення в той період складали понад 95%. Героями епохи можна вважати Джакомо Медічі, Фернана Магеллана, Дж. П. Моргана.

2. Епоха рітейлу. Дана епоха почалася з розвитком механізованого транспорту. Основна концепція отримання доходу полягала в доведенні товару безпосередньо до кінцевого споживача. Головним місцем формування доходу стали торгові мережі. Найбільш яскраві представники епохи - Ингвар Кампард, Сем Уолтон, Річард Бренсон.

3. Епоха інформації. Поява Інтернету зробило покупця ще ближче до бізнесу. Змінилося як купівельну поведінку, так і методи його вивчення. Виробники отримали

нові інструменти і навчилися по-новому вивчати поведінку споживача. Таргетування в інтернет-мережі дозволяє запропонувати конкретному покупцеві необхідний саме йому товар в даний момент часу. Приклади бізнес-успіху в цю епоху продемонстрували П'єр Омідьяр, Джеф Безос і Джек Ма.

4. Епоха знань. Новітня економічна історія пишеться компаніями під керівництвом Ларрі Пейджа, Марка Цукерберга і Аркадія Волож. Їх компанії, збираючи в мережі інформацію і вивчаючи її, створюють базу знань про поведінку споживача для формування його цифрового профілю з метою управління ім.

Таким чином, цифрову економіку можна розглядати як еволюційний розвиток економіки, в якій «обмін даними між учасниками процесів в режимі онлайн прийшов на зміну аналоговому взаємодії і зачіпає всі галузі економіки, а також сприяє економічному зростанню, надання якісних послуг та необмеженої масштабізації бізнес-моделі на основі застосування нових технологій» [1].

Виклад основного матеріалу. У 2015 році Міжнародна організація праці (МОП) в Доповіді І Генерального директора «Ініціатива століття, що стосується майбутнього сфери праці» приділила особливу увагу розвитку цифрових, 3D і робототехнологій. МОП спільно з Європейським фондом поліпшення умов життя і праці (єврофондов) в 2017 р опублікувала доповідь «Робота завжди і всюди: зміни в світі праці», в якому на підставі досліджень, проведених в 15 країнах (Аргентини, Бразилії, Індії, Японії, Сполучених Штатів, Бельгії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Угорщини, Італії, Нідерландів, Іспанії, Швеції та Сполученого Королівства) виділені основні типи трансформації сучасних працівників. Організація економічного співробітництва та

розвитку (ОЕСР) на конференції в 2016 році розглянула нові форми зайнятості і необхідні навички працівника, які повинні бути їм сформовані для ефективного працевлаштування в інформаційному суспільстві.

Проблематика розвитку цифрової економіки є предметом численних міжнародних симпозіумів та конференцій. Розгорнуто масштабні країнові дослідження формування цифрової економіки. Національна дослідницька рада в США протягом цілого ряду років проводить дослідження сучасних цифрових компетенцій працівників, а McKinsey протягом ряду років прогнозує майбутні навички працівників.

В Японії для просування телероботів Міністерство внутрішніх справ і комунікацій з 2012 року реалізує Національний проект розвитку телероботів і організовує семінари для сприяння дистанційній роботі, представляючи переваги цієї роботи і т.п.

Розвиток цифрової економіки широко досліджується і в Україні. Агентство стратегічних ініціатив реалізує проект «Національна технологічна ініціатива: продукти ринків майбутнього», в рамках якого формуються інноваційні ідеї розвитку інформаційної економіки, відбувається формування і розвитку інформаційного суспільства в Україні, інтеграції України в глобальний інформаційний простір. Для того щоб Україна зайняла гідне місце в глобальній цифрову економіку, необхідно визначити базовий соціально-економічний профіль українського працівника, який відповідає вимогам сучасних інформаційно-комунікаційних технологій до класів умов його праці, складності виконуваних робіт і кваліфікації.

У цифрову економіку працівник може бути працевлаштований дистанційно поза територіальними і крайових кордонів роботодавця, всюди, де дозволяють його

конкурентоспроможність і умови праці, і, не в останню чергу, привабливий для нього дохід.

Перехід до цифрової економіки передбачає підвищення ефективності управління. Для цього необхідно розробити лінійку типових цифрових робочих місць і оцінити їх параметри. Класифікацію основних груп типових робочих місць має бути поданий у вигляді ієрархічної структури з урахуванням тієї інформації, яка необхідна для кожної з цих груп. По складу цієї інформації можна визначити типи комп'ютерних систем (програмних продуктів), які необхідні для автоматизації діяльності типових робочих місць для цих груп.

Такими групами типових робочих місць можуть бути з урахуванням ієрархії управлінської діяльності:

- керівники організації вищого рівня ієрархії;
- фінансово-економічний блок і бухгалтерія;
- керівники середньої ланки;
- фахівці організації, що створюють технології робіт і відповідну керівну документацію для виконавців;
- виконавці;
- IT-фахівці, що забезпечують ефективну експлуатацію комп'ютерних систем.

Розробка соціально-економічного профілю працівника в цифрову економіку і визначення вимог до його робочого місця дозволять визначити витрати на створення конкурентоспроможних робочих місць, що потрібно для оцінки людських, матеріальних і фінансових ресурсів, необхідних для виконання завдань, які поставлені в Програмі: «Цифрова економіка України» щодо формування ринку праці, що відповідає вимогам цифрової економіки та створенню системи мотивацій щодо освоєння необхідних компетенцій і участі кадрів в її розвитку в Україні.

Соціальний профіль працівника включає обґрунтування типів його зайнятості та принципів і форм її організації на гнучкій основі, але з дотриманням основних трудових і соціальних прав, а також обґрунтування пріоритетних сфер його діяльності, професійного і соціального статусів.

Економічний профіль працівника включає обґрунтування розмірів оплати його праці і соціальних виплат, які відповідають вимогам до підтримки і розвитку його конкурентоспроможності, в тому числі, в порівнянні з зарубіжними аналогами. Економічний профіль працівника в цифрову економіку повинен дозволяти йому забезпечувати розширене відтворення і гідний рівень життя його сім'ї (домогосподарства).

Соціально-економічний профіль працівника дозволить, по-перше, визначити умови, які необхідно створювати на робочих місцях для залучення російською державою і вітчизняним бізнесом високопродуктивних працівників як з нашої країни, так і з інших країн. По-друге, визначити, за яких умов може бути сформований конкурентоспроможний працівник для внутрішнього і зовнішнього глобального цифрового ринку праці.

Слід зазначити, що в даний час розвиток економічних і соціальних процесів відбувається в умовах високої турбулентності і характеризується високою динамікою. Технологічні зміни, трансформації економічних систем і систем управління, системи соціальних відносин нарощуються експоненціально характер, багато хто з них є радикальними за своєю суттю. Ці зміни формують нові виклики, в тому числі в галузі соціально-трудова відносин, відносин з приводу формування і використання людських ресурсів, профорієнтації та професійного самовизначення особистості.

Соціально-трудові відносини зазнають радикальні зміни в трьох відносинах.

По-перше, змінюються межі традиційного поділу праці, стираються кордони професій, прискорюються темпи «вмирання» традиційних професій, виникають нові, раніше непрогнозовані. Жорстке закріплення функцій за тією чи іншою професією, в тому числі в професійних стандартах, заходить у суперечність із динамікою і гнучкістю соціально-трудової сфери. Роботизація та автоматизація кардинально змінюють зміст праці в усіх галузях і видах зайнятості, що змінює вимоги до компетенцій працівників. Вузькопрофесійна підготовка заходить у суперечність із необхідністю формування наскрізних, надпрофесійних компетенцій (комунікабельність, нестандартність і критичність мислення, вміння працювати з використанням сучасних цифрових технологій і ін.).

По-друге, змінюються форми зайнятості. Поряд з традиційними контрактними формами реалізації трудових відносин активно розвиваються зайнятість у вигляді фрілансу, краутсорсінга, інсорсінга, гнучких форм включення професіоналів в трудову діяльність, розвивається дистанційна зайнятість, проектна форма зайнятості і ін.

По-третє, підвищується мобільність людини протягом трудової діяльності. Це пов'язано як з активізацією міграційних процесів (з причин праці та зайнятості мігрує понад 60% змінюють місце проживання), так і з міжпрофесійної, міжгалузевий, внутрішньофірмової мобільністю. «Навчання впродовж життя» як принцип і концепція все виразніше розвивається і реалізується в практиці.

Розвиток цифрових технологій, роботизації та автоматизації має стати базою для прогнозування розвитку

поділу праці і трансформації професій, змісту праці. Це, в свою чергу, є основою для прогнозування розвитку ринку праці і зайнятості населення, звідси випливають вимоги до утворення та формування компетенцій.

Тому, доцільно вести мову про появу і розвиток віртуального (електронного) ринку праці, що дозволяє значно розширити можливості суб'єктів праці, забезпечити альтернативні сфери професійної і особистісної самореалізації, включити соціально незахищені верстви населення до процесу професійного розвитку. У результаті активного вдосконалення і поширення Інтернет-технологій сформувалася глобальна соціально-економічна мережа і абсолютно нові віртуальні організації, що працюють в Інтернет-просторі завдяки розвитку цифрових технологій.

Важливо відзначити, що маючи високий потенціал, Інтернет-зайнятість реалізується найбільшою мірою у сфері ІТ та роботі з текстами, тоді як в інших напрямках ще відбувається процес віртуалізації. Проте така форма зайнятості є нормальною для одних галузей і нестандартною для інших.

Цифрова зайнятість реалізується у двох основних формах: електронний фріланс (e-lancer) та електронний аутсорсинг [2].

Електронний фрілансер здійснює трудову діяльність віддалено з використанням ІКТ. Електронний фріланс охоплює досить широкий спектр видів економічної діяльності: програмування, створення контенту і переклад, маркетингові дослідження, продаж, консалтинг, фінансовий облік, адміністрування. Електронний фрілансер не має очного контакту з замовниками: пошук роботи, укладання контрактів, отримання завдань, обговорення поточних робочих питань, передача результатів роботи і її оплата

здійснюються через Інтернет. Хоча очевидно, що на практиці віддалена форма роботи може реалізовуватися у поєднанні з більш традиційними методами. У широкому сенсі ми розуміємо під електронним фрілансером будь-якого незалежного працівника, який здійснює діяльність через Інтернет [3].

У більш вузькому сенсі електронними фрілансерами визнаються лише працівники, які є учасниками бірж віддаленої роботи. Онлайн-ринки віддалених послуг можна вважати феноменом ХХІ ст. За оцінками міжнародного консалтингового агентства із запозиченої праці Staffing Industry Analysts, наразі існують близько 145 масштабних онлайн-ринків віддаленої роботи, що з'єднують мільйони користувачів з різних професійних областей у всьому світі. При цьому кількість менших національних і локальних бірж віддаленої роботи перевищує цю цифру в сотні разів [4].

У 2013р. через ринки віддаленої роботи за виконані фрілансерами замовлення було виплачено \$1,4-1,5 млрд., а у 2018р. ця цифра становитиме \$5 млрд [5].

За даними доповіді Інституту Рузвельта і Фонду Кауфмана (Roosevelt Institute, Kauffman Foundation), до 2040 р. економіка США і всього світу зміниться до невпізнання: традиційні форми робіт перестануть існувати в нинішньому вигляді, а майбутні зміни можна спостерігати вже зараз: у США загальна частка фрілансерів становить 34% усього населення – 53 млн. осіб, і в найближчі 25 років це число збільшуватиметься внаслідок підвищеного інтересу до короткострокових проєктів, кількісного зростання дрібних фірм і збільшення популярності краудсорсингових платформ [6].

За версією міжнародної платіжної платформи Payoneer, найбільш затребуваними ринками віддаленої роботи наразі є

Європа і США. На європейських клієнтів працюють 51% фрілансерів, але переважна більшість фрілансерів прагнуть працювати на північноамериканському ринку. У 2015 р. на його частку припадало лише 37%, а зараз на клієнтів з США працюють 68% фрілансерів [7-8].

Другий напрямок – аутсорсинг (“outsourcing, Outside, resource using”) – “застосування зовнішніх ресурсів”. Принцип продажу товарів на основі аутсорсингових контрактів, спочатку передбачав передачу непрофільних виробничих і комерційних операцій зовнішньому партнеру з виробничої кооперації з метою зниження витрат. Але нова специфіка аутсорсингових угод на ринку продукції, що обробляється, полягає в постачанні продукції основного виробництва замовнику під його товарним знаком. У цьому полягає відмінність сучасних аутсорсингових контрактів від контрактів звичайної підрядної кооперації. У рамках контрактів виконавець по суті надавав замовнику послугу – виконання замовлення, що передбачає виробництво, доставку на ринок збуту та організацію продажів предмета контракту. Таким чином, до ланцюга формування вартості виробничими операціями стали додаватися елементи надання послуг.

Наступним кроком розвитку аутсорсингових операцій у виробництві товарів стала передача виконавцям нових функцій – виконання на замовлення наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок нових виробів, організації їх виробництва, доробки конструкції і запуску у виробництво, а потім і поставка замовнику. Оскільки вартість найму висококваліфікованих фахівців з розробки нових виробів у країнах-замовниках (промислово розвинутих) і країнах-виконавцях (країнах з економікою, що розвивається, і перехідною економікою) відрізняються в рази, то аутсорсингові операції набули характеру міжнародних, які і

стали давати найбільший комерційний ефект.

Надання за аутсорсинговими контрактами різноманітних послуг переважно забезпечувального характеру, що не завжди прямо пов'язано з виробництвом товарів. Почалися ці операції на ринку інформаційних технологій і послуг. Покупці стали замовляти послуги з обробки інформації, а також аналітичні, інжинірингові та наукові. Наступним кроком стало надання подібних послуг з виконання бухгалтерських, фінансових, логістичних та інших операцій, а останнім десятиліттям ще й наукомістких послуг. В останні два десятиліття на ринку відбулися зміни. Під впливом конкуренції став змінюватися предмет аутсорсингових контрактів на виробництво наукомістких товарів: від виробництва виробів під торговою маркою партнера виявився перехід до випуску виробів за технічними вимогами, специфікаціям фірми-замовника, а потім і до більш досконалої моделі контракту на надання наукомістких послуг з наукових досліджень та розробкам нових товарів. Подальший розвиток діяльності аутсорсерів характеризується тим, що вони стали виконувати дослідження ринку, розробку нової продукції, пошук і закупівлю комплектуючих, доставку готового товару, збут і післяпродажне обслуговування (в разі видачі замовлення на такі операції). Ринок аутсорсингових послуг показує значне зростання у світовому масштабі практично в усіх секторах економіки. Найбільш активно розвивається ІТ-галузь. Згідно з опублікованими компанією Deloitte даними, 31% ІТпослуг у 2017р. у світі надавалися на основі аутсорсу. Серед лідерів також знаходиться охорона здоров'я та HR-сектор, де зростання склало 36% і 32%, відповідно. Компанії також бачать значну вигоду в передачі фінансових послуг третім особам, тут зростання склало 30% [9].

Експерти зазначають, що ринок аутсорсу розвивається

не рівномірно, гостро реагуючи на зміну зовнішніх факторів. На думку експертів, такий нерівномірний розвиток відбувається з наступних причин:

- Залучення фахівців для проектних або ж разових робіт. Значну частку у світовій структурі аутсорсу займають саме такі сервіси. Наприклад, 43% виробничих підприємств залучають зовнішніх фахівців час від часу, але не на постійній основі.

- Збільшення потреби в аутсорсі у кризові періоди. Використання аутсорсингових послуг веде до відчутної оптимізації витрат на робочу силу та інші ресурси, що дозволяє компанії залишитися на плаву.

- Наявність великої кількості маленьких аутсорсингових компаній і фрілансерів. Ринок зовнішніх послуг дуже фрагментований, число маленьких організацій і окремих аутсорсингових фахівців, послуг, що надаються постійно коливається в досить широких межах.

- Залучення фахівців з інших країн і вплив еміграції. Завдяки сучасним технологіям залучення фахівців для віддаленої роботи з країн з більш низьким рівнем зарплат стає дуже вигідним. IT-аутсорсинг, віддалені call-центри, маркетингові дослідження, продаж є основними послугами в цій моделі. Є й зворотний варіант: залучення висококваліфікованих фахівців у сфері медицини для операцій, на віддаленій основі, через сучасні засоби комунікації. Потоки біженців, як низькокваліфікованої робочої сили, також певною мірою впливають на ринок.

При цьому на найближчий період прогнози світових аналітичних видань вельми оптимістичні, внаслідок того, що основними драйверами розвитку ринку стане саме розвиток цифрових технологій, таких як хмарні технології, штучний

інтелект, роботизація.

Лідерами країн-виконавців аутсорсингових послуг є Індія, Китай, яким надходять замовлення з країн Європи, США, Японії. США поступово скорочує частину замовлень до цих країн, Японія навпаки збільшує кількість зовнішніх замовлень на аутсорсинг, які одержує Китай. При цьому в Японії зберігається тенденція розподілу щодо невеликої частки аутсорсингзамовлень на зовнішній ринок, орієнтуючись у своєму виборі на країни азійського регіону. Україна орієнтована на експорт своїх послуг і постачає їх переважно до США, ЄС та Ізраїлю [10-11].

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можемо зробити висновок, що соціально-трудові відносини зазнаватимуть радикальних зміни у трьох напрямках.

По-перше, змінюються межі традиційного поділу праці, стираються кордони професій, прискорюються темпи “вимирання” традиційних професій, виникають нові, раніше непрогнозовані. Науковці відзначають, що наступними роками можуть зникнути до 10% існуючих зараз професій. З цієї точки зору змінюються принципи поділу та кооперації праці. Жорстке закріплення функцій за тією чи іншою професією, у т.ч. у професійних стандартах, суперечить динаміці і гнучкості соціально-трудової сфери [12]. Роботизація та автоматизація кардинально змінюють зміст праці в усіх галузях і видах зайнятості, що, відповідно, змінює вимоги до компетенцій працівників. Вузькопрофесійна підготовка суперечить необхідності формування наскрізних, надпрофесійних компетенцій (комунікабельність, нестандартність і критичність мислення, вміння працювати з використанням сучасних цифрових технологій тощо), значення яких з кожним роком зростає. І на

початку трудового шляху, і протягом трудової діяльності людині необхідно орієнтуватися у світі професій, в динаміці і перспективі їх змін з тим, щоб своєчасно формувати та розвивати свої компетенції, підвищувати свою конкурентоспроможність на ринку праці з урахуванням перспектив його трансформації.

По-друге, змінюються форми зайнятості. Поряд з традиційними контрактними формами реалізації трудових відносин активно розвиваються зайнятість у вигляді фрілансу, краудсорсинга, інсорсинга, гнучких форм включення професіоналів у трудову діяльність, дистанційна зайнятість, проектна форма зайнятості та ін. При цьому нові форми стають дедалі кращими для молоді і висококонкурентного персоналу. Тому під час професійного самовизначення і профорієнтації потрібно враховувати не лише трансформації у змісті та поділі праці, але й можливості, перспективи використання гнучких (нових) форм соціально-трудова відносин.

По-третє, підвищується мобільність людини протягом всієї трудової діяльності. Це пов'язано як з активізацією міграційних процесів (понад 60% з тих, хто змінює місце проживання, роблять це з причин праці та зайнятості), так і з міжпрофесійною, міжгалузевою, внутрішньофірмовою мобільністю. “Навчання впродовж життя” як принцип і концепція дедалі виразніше розвивається і реалізується у практиці. Дедалі стійкішою стає тенденція, коли людина змінює професійну належність 3-4 рази протягом трудового життя. На робочих місцях дедалі частіше долаються традиційні бар'єри у професійному поділі праці. Робочі місця формуються під завдання, компетенції працівника, під клієнта, технологію.

Тому людині необхідно орієнтуватися у професіях не

лише під час їх вибору, але й упродовж всього трудового життя. У результаті об'єктивно виникає необхідність такого механізму, який би дозволяв в умовах експоненційних змін завчасно здійснювати зв'язок між технологічними трансформаціями, трансформаціями в поділі праці та “світі” професій, ринком праці, професійним і особистісним розвитком. Таким механізмом може стати модернізована концепція профорієнтації та професійного самовизначення.

Таким чином сучасний глобальний ринок праці – це складна, багатокomпонентна та динамічна система, що піддається перманентному впливу інформаційних технологій, що, своєю чергою, тягне за собою зміни у змісті процесу праці, його організації, структурі зайнятості, соціально-трудових відносинах, а також потребує формування принципово нових компетенцій працівника. Цифрові технології створили абсолютно специфічний процес праці, внесли свої зміни до всіх його елементів: предмета праці, засобів праці, технології, організації та результату праці. При цьому навряд чи можна погодитись з тим, що вплив нових технологій на трудові ресурси є передбачуваним. Цей процес є складним, тому що йдеться не стільки про інноваційні технології, скільки про те, яким чином люди збираються їх використовувати.

Список використаних джерел:

1. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський, О.М. Гаркушенко, С.І. Князев, Д.В. Липницький, В.Д. Чекіна; НАН України, Інститут економіки промисловості. Київ: Академперіодика, 2020. 188 с.
2. Кастельс М. Трансформация труда и занятости:

сетевые работники, безработные и работники с гибким рабочим днем. Информационная эпоха: экономика, общество и культура (пер. с англ. под ред. О.Шкаратана), 2000. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/04.php (дата звернення: 10.01.2021).

3. Agrawal A., Horton J., Lacetera N., Lyons E. Digitization and the Contract Labor Market: A Research Agenda. *Working Paper*, № 19525, 2013. URL: <http://john-joseph-horton.com/papers/digitization.pdf> (дата звернення: 20.01.2021).

4. Staffing Industry Analysts. URL: <https://www.linkedin.com/company/staffing-industry-analysts> (дата звернення: 22.01.2021).

5. 2014 Online Staffing Platform Landscape: Can More Be Better? – Staffing Industry Analysts. URL: <https://www2.staffingindustry.com/eng/Research/Research-Reports/Americas/2014-Online-Staffing-Platform-Landscape-Canmore-be-better>. (дата звернення: 22.01.2021).

6. The Good Economy: New Roosevelt–Kauffman E-Book Looks Ahead to 2040. – Roosevelt Institute and the Kauffman Foundation. URL: <https://rooseveltinstitute.org/publications/good-economy-kauffman-e-book-2040>. (дата звернення: 22.01.2021).

7. Payoneer. URL: <https://www.payoneer.com/ru>. (дата звернення: 22.01.2021).

8. Global Freelancer Survey. URL: <https://www.elance.com> (дата звернення: 22.01.2021).

9. Огляд ринку аутсорсингових послуг. Темпи розвитку і прогноз на 2019. – SHEN, 3 вересня 2019 р. URL: <https://shen.ua/obzor-i-analitika-otrasli/rinok-auteursa-prognozi-2019> (дата звернення: 23.01.2021).

10. Саїнчук А.О. Аналіз ринку аутсорсингових підприємств в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. №2

(56), URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/158409/18-Sainchuk.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 22.01.2021).

11. Експортна стратегія для сектору інформаційних технологій. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90f26803-7799-4085-bd6ce91f9989695f&title=EksportnaStrategiiaDliaSektoruInformatsiinoKomunikatsiinihTekhnologiidoslidzhennia-UkrainskoiuMovoii>. (дата звернення: 22.01.2021).

12. Водянка Л. Д., Підгірна В. С., Лаврук І. Г. Безробіття в Україні: актуальні проблеми і шляхи вирішення. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 68-71.

РОЗДІЛ 3. МАРКЕТИНГ

§3.1 МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ІНВЕСТИЦІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Вступ. На сучасному етапі розвитку сільського господарства України забезпечення економічної ефективності виробництва та динамічного покращення соціально-економічних показників здійснюється на основі раціонального використання інвестиційного капіталу. А тому держава повинна сприяти вирішенню цієї досить важливої проблеми.

Для здійснення інвестиційної діяльності в ринковій економіці важливе значення набувають маркетингові послуги. Дослідження розвитку аграрного сектору – головний фактор подальшої ефективної реалізації інвестиційного проекту з метою отримання у майбутньому максимального прибутку. Сільськогосподарська галузь, використовуючи маркетингові методи, має можливість покращити конкурентні переваги та підвищити інвестиційну привабливість.

В статті акцентується увага на окремі напрями ефективності інвестиційної діяльності в аграрному секторі України, що зокрема знайшли місце в наших публікаціях [1,2]. Проблема використання інвестиційного капіталу викликає інтерес також багатьох вчених та фахівців. Результати проведеного дослідження щодо ефективності інвестицій знайшли наукове обґрунтування також в працях Дадашева Б.А. [6], Зайцевої І.С., Коцюби О.В. [9], Дронової Т.С. [8], Савчука В.П. [13], Чириченка Ю.В., Котко О.К. [16],

Кужель В.В. [10] та багато інших вчених та фахівців. Отже, проблема використання маркетингових досліджень у підвищенні економічної ефективності інвестиційного капіталу в аграрному секторі України не втрачає своєї актуальності.

Проводились маркетингові дослідження стану економічного розвитку аграрного сектору. При цьому нами зібрано, оброблено, проаналізовано статистичну інформацію для обґрунтування подальших рішень з метою зменшення невизначеності і ризику, функціонування сільськогосподарської галузі.

Виклад основного матеріалу. В умовах переходу до ринкової економіки аграрний сектор потребує економічної, наукової, управлінської та маркетингової допомоги. Особлива роль віддається маркетинговим дослідженням розвитку галузі, оскільки від їх результатів залежить вирішення питання інвестиційної привабливості. Головною метою аграрного сектору є виробництво конкурентоздатної продукції шляхом використання ресурсів і можливостей для створення різних форм задоволеності на цільових ринках.

Проблема використання інвестицій в сільському господарстві країни має вагомим значення, адже сприяє суттєвому підвищенню економічної ефективності виробництва.

Інвестиційна привабливість характеризується обсягами інвестицій за 2010 – 2019 роки, що подані в таблиці 1. Маркетинговими дослідженнями встановлено, що обсяги інвестицій мають тенденцію до зростання. Якщо в 2010 році обсяги інвестицій становили 11062,6 млн. грн., то в 2019 році збільшились до 59129,5 млн. грн. або в 5,3 рази. Запорукою таких показників щодо інвестиційної привабливості

аграрного сектору може бути як політична, так і економічна стабільність.

Незважаючи на проведені дослідження згаданими вченими, проблема ефективності інвестицій в сільськогосподарському виробництві залишається актуальною і потребує подальшого вивчення та узагальнення на сучасному етапі.

Таблиця 1

Динаміка капітальних інвестицій в розвиток аграрного сектору України

Роки	Всього, млн. грн	Відхилення до 2010 р. +/- млн. грн.	В % до 2010 р.
2010	11062,6	-	100
2011	16466,0	5403,4	48,84
2012	18883,7	7821,1	70,70
2013	18587,4	7524,8	68,02
2014	18795,7	7733,1	69,90
2015	30154,7	19092,1	172,58
2016	50484,0	39421,4	356,35
2017	64243,3	53180,7	480,73
2018	66104,1	55041,5	497,55
2019	59129,5	48066,9	434,50

Джерело: [7]

Для окремих сільськогосподарських підприємств, а також в цілому для аграрного сектору України має вагомe значення ефективність використання як своїх, так і залучених інвестицій. З цією метою нами використана система економічних показників, зокрема обсяг валової продукції сільського господарства, продуктивність праці, рентабельність, а також прибуток.

Інвестиційна привабливість як окремих підприємств, так і в цілому аграрного сектору України сприяли здійсненню досить

великої програми будівництва об'єктів сільськогосподарського призначення. Про це засвідчують наведені цифрові дані таблиці 2.

Таблиця 2

Обсяги прийнятих в експлуатацію потужностей сільськогосподарського призначення в Україні

Найменування потужностей	2010 р.	2014 р.	2018 р.	2019 р.
Тваринницькі приміщення, тис. скотомісць для великої рогатої худоби	8	11	7	7
для свиней	1	15	18	10
для овець	-	0,1	0,1	-
для птиці	2784	11195	191	200
Сховища для картоплі, овочів та фруктів, тис. т одноразового зберігання	42,4	77,3	24,2	30,5
Силосні та сінажні споруди, тис. м ³	315	186	37	45
Автомобільні дороги з твердим покриттям, км	65	63	62	64
Комбікормові підприємства та цехи, т комбікормів на добу	676	538	360	380
Зрошувані землі, тис. га	2,0	3,7	3,5	3,0

Джерело: [7]

За останні чотири роки введені в експлуатацію тваринницькі приміщення для великої рогатої худоби на 33 тисячі скотомісць, для свиней – на 44 тисячі скотомісць.

Було побудовано сховище для одноразового зберігання картоплі, овочів та фруктів на 174,4 тис. т. Також за чотири роки побудовані силосні і сінажні споруди загальною ємкістю 583 тис. м³, введено в експлуатацію 250 км автомобільних доріг із твердим покриттям. Крім цього, введено в дію 12,2 тисячі гектарів зрошуваних земель.

Отже, можна сподіватись, що введені в експлуатацію згадані вище виробничі об'єкти будуть сприяти ефективному використанню інвестицій та виробничих потужностей в аграрному секторі України.

Для окремих сільськогосподарських підприємств, а також в цілому для аграрного сектору України має вагоме значення ефективність використання як своїх, так і залучених інвестицій. З цією метою нами використана система економічних показників, зокрема обсяг валової продукції сільського господарства, продуктивність праці, рентабельність, а також прибуток.

В таблиці 3 наведені дані щодо економічної ефективності використання інвестицій. Спостерігається динаміка зростання обсягів валової продукції сільського господарства, продуктивності праці, прибутку, незважаючи на негативну динаміку прямих іноземних інвестицій.

Таблиця 3

Економічна ефективність використання інвестицій в аграрному секторі України

Роки	Валова продукція сільського господарства млн. грн.	Продуктивність праці, тис. грн.	Рентабельність, %	Прибуток	
				млн. грн.	в % до 2010р.
2010	194886,5	380,4	21,1	17253,6	46,4
2011	233696,3	472,4	27,0	25267,0	54,9
2012	223254,8	458,1	20,5	26728,4	-13,5
2013	252859,1	583,2	11,2	14925,7	17,5
2014	251427,2	635,6	25,8	20269,4	490,7
2015	239467,3	624,0	41,7	101912,2	420,6
2016	254640,5	765,0	32,4	89816,3	295,7
2017	249157,0	755,4	22,4	68276,8	308,4
2018	249861,7	867,7	18,3	70461,8	422,6
2019	-	928,6	19,2	90167,0	46,4

Джерело: [7]

В 2018 році обсяги валової продукції сільського господарства в порівнянні з 2010 роком збільшився на 54975,2 млн. грн., маса прибутку за 2010-2019 рр. збільшилась в 5,2 рази, а продуктивність праці підвищилась в 2,4 рази.

Отже, маємо суттєве підвищення показників економічної діяльності.

Слід також простежити окупність виробничих затрат (рентабельність виробництва). В 2010 році рівень рентабельності операційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах України становив 21,1%, а в 2019 році цей показник зменшився до 19,2%.

У сільськогосподарських підприємствах Полтавської області набувають важливого значення заходи з покращення характеристик людського капіталу та ефективності його використання. В умовах сучасного розвитку економіки якість та повнота його використання визначають рівень соціально-економічного розвитку досліджуваної області у майбутньому. Забезпечення підприємств висококваліфікованими кадрами – основне завдання у теперішній час. Це спричинено тим, що зростає роль людей у забезпеченні конкурентоспроможності галузі сільського господарства, стрімко поширюються інформаційні технології, тривалий кризовий стан в країні тощо.

Інвестиціями вважаються будь-які заходи, що здійснюються для підвищення продуктивності праці. Тому слід виокремити чинники, які підвищують ефективність використання людського капіталу в сільськогосподарських підприємствах: мотивація (оплата праці, мобільність працівників, кількість працівників в галузі, використання робочого часу, кількість дослідників) (табл. 4).

Таблиця 4

**Показники ефективності використання трудових ресурсів
у сільському господарстві**

Показники	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення 2019 р. до 2010 р.
Заробітна плата, грн	1430	3140	3916	5761	7166	8738	7308
Кількість найманих працівників, тис. осіб	647,3	502,7	515	490,9	481,4	463,2	-184,1
Прийнято, тис. осіб	287	208	202	221	211	194	-93
Звільнено, тис. осіб	334	220	212	234	216	222	-112
Використання робочого часу працівників, год.	1708	1952	1831	1798	1811	1819	111
Кількість працівників, здіяних у виконанні НДР, осіб	10530	6861	7283	7451	7428	6508	-4022

Джерело: [6]

До інтелектуальної складової використання трудових ресурсів відносяться: кількість творців, винахідників, раціоналізаторів, фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій. Їх сукупність сприяє інноваційному розвитку підприємств сільського господарства. Кількісне зменшення працівників, задіяних у виконанні НДР на 38 % свідчить про неефективне

використання трудових ресурсів.

Поряд із дослідженнями науково-дослідницької діяльності проведено також аналіз використання робочого часу, що відіграє вагомую роль щодо ефективного використання трудових ресурсів. Так як від нього залежить збільшення обсягу випуску продукції та формування основних економічних показників. Дослідженнями виявлено збільшення використаного робочого часу на 111 год.

У процесі виробничої діяльності постійно відбуваються кількісні зміни у кадровому складі працівників підприємств сільського господарства. Політика управління має забезпечувати відносно постійний склад працівників, застосовуючи різні методи регулювання. Завдяки регульованій трудовій мобільності відбувається оновлення кадрового складу працівників: прийняття більш кваліфікованих та звільнення порушників трудової дисципліни тощо. За результатами розрахунків у період з 2010 р. по 2019 р. кількість прийнятих працівників в галузі сільського господарства зменшилась на 32 %. Подібна тенденція у цей же період спостерігається серед звільнених працівників (зменшення на 33,5 %).

Значну роль у ефективному використанні людського капіталу відіграє мотивація сільськогосподарської праці у вигляді винагороди – заробітної плати. Науковці рекомендують підвищувати грошову винагороду лише тим працівникам, які мають вищу освіту, оволоділи новими навичками. Проте, слід зауважити, що необхідно також використовувати нематеріальну мотивацію працівників. Потрібно враховувати потреби робітника і згідно них використовувати відповідні засоби мотивації. За досліджуваний період розмір оплати праці збільшився у 6 разів.

Щоб якісніше забезпечити підприємства підготовленими працівниками потрібно сформувати кадровий резерв. Ці працівники змогли б, у разі потреби, виконувати не лише свою роботу, але й працювати на суміжних напрямках. Для підприємства наявність кадрового резерву матиме позитивні наслідки: знизяться витрати на підбір і адаптацію нових робітників, підвищиться нематеріальна мотивація персоналу, що сприятиме їхньому утриманню на підприємстві.

Досить актуальним є питання про вирішення проблеми престижності та привабливості сільськогосподарської праці. Одним із методів вирішення цього питання – використання сучасних технологій та техніки, високопродуктивних машин, механізація та автоматизація виробництва тощо. Необхідними заходами покращення ситуації на селі є розвиток соціально-побутової сфери: забезпечення житлом, медичне обслуговування, надання комунальних послуг, прокладання та ремонт доріг та інше. Слід також підвищити рівень оплати праці сільськогосподарських працівників. За даними статистики заробітна плата в галузі сільського господарства значно нижча (2988 грн), ніж у інших галузях (промисловість 3725 грн, будівництво 3639 грн).

Отже, необхідно забезпечити інвестиційну привабливість аграрних підприємств, що означає доцільно використовувати як власні так і залучені кошти. З цієї метою проводяться маркетингові дослідження, аналіз використання людського капіталу, аналіз системи економічних показників, зокрема обсяги валової продукції сільського господарства, продуктивність праці, прибуток. Можливо також використовувати показники фондовіддачі, рентабельності виробничих затрат тощо.

Одержані в процесі дослідження економічні показники

засвідчують про високу результативність (ефективність) використання інвестиційного капіталу.

Висновки. За проведеними маркетинговими дослідженнями розвитку аграрного сектору України встановлено, що за період 2010-2019 роки спостерігається прискорення темпів використання інвестиційного капіталу – збільшення в 5,3 рази.

Простежується позитивна динаміка щодо зростання обсягів валової продукції сільського господарства, росту продуктивності праці, прибутку та рентабельності виробництва. За рахунок раціонального використання інвестиційного капіталу маса прибутку в 2019 році в порівнянні з базовим 2010 роком зросла в 1,3 рази і досягла 250 млрд. грн.

Простежується позитивна динаміка щодо зростання обсягів валової продукції сільського господарства, росту продуктивності праці, прибутку та рентабельності виробництва. За рахунок раціонального використання інвестиційного капіталу маса прибутку в 2019 році в порівнянні з базовим 2010 роком зросла в 5,2 рази і досягла 89,6 млрд. грн.

Інвестування в людський капітал – одне з основних завдань для керівництва підприємств аграрної сфери. Адже, завдяки вкладень у персонал можливо досягти ефективнішого використання людського капіталу. Порівнюючи людський капітал з іншими формами капіталу, можна впевнено визначити, що людський найбільш вигідний. Він приносить значно більший економічний ефект, ніж інші види капіталу. Необхідно надалі використовувати інвестиційний капітал, забезпечувати інвестиційну привабливість підприємств та зростання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел:

1. Бабенко А.Г. Напрями інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств / А.Г. Бабенко // Вісник ХНАУ : Серія «Економічні науки». - 2011. - № 12. - с. 3 - 7.
2. Бабенко А.Г. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств / А.Г. Бабенко // Культура народів Причорномор'я. 2011. -№ 216.-с.9-11.
3. Безус Р.М. Фінансові ресурси благодійних організацій - інвестиції в аграрний комплекс України [Електронний ресурс] / Р.М. Безус, Н.І. Демчук // Науковий вісник НЛТУ України. - 2014. - Вип. 242. - С. 212- 218. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2014_24.
4. Горячук В.Ф. Інвестиції в людський капітал та віддача від них // Економіка: реалії часу. - №1(2). – 2012. – С. 34-39
5. Гриньова В.М. Інвестування: [підручник] / В.М. Гриньова, В.О. Коюда. Т.І. Лепейко, О.П. Коюда. - К. : Знання, 2008. - С. 452.
6. Дадашев Б.А. Інвестиційний розвиток сільського господарства України / Б.А. Дадашев // Агроінком. -2013. - № 4 - 6. - с. 43 - 46.
7. Державна служба статистика України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Дронова Т.С. Інвестиції – важливий вклад у людський капітал сільськогосподарських підприємств Полтавської області [Електронний ресурс] / Т.С. Дронова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 7(4). – С. 79-81. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_7\(4\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_7(4)_22).
9. Зайцева І.С., Коцюба О.В. Аналіз інвестиційної привабливості України в сучасних умовах / І.С. Зайцева, О.В. Коцюба // Бізнесінформ. - 2014. - № 9. -с. 87-91.

10. Кужель В.В. Соціальна політика та соціальні інвестиції підприємств агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економічний форум. - 2015. - № 1. - С. 286-294. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_1_49.

11. Онегіна В.М. Інвестиції і продуктивність праці в сільському господарстві [Електронний ресурс] / В.М. Онегіна // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. - №2. – С. 55-60. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apie_2016_2_9.

12. Савченко, М. О. Теоретический базис категории «человеческий капитал». – Самара: Экономическое образование, 2005. – 240 с.

13. Савчук В.П. Теорія і практика оцінки ефективності інвестицій в країнах із перехідною економікою / В.П. Савчук // Економічний вісник НГУ.-2003. -№2. -с. 93-101.

14. Салига К.С. Ефективність реальних інвестицій : монографія / К.С. Салига: - Запоріжжя: Г.У. «Зідму», 2007. - 284 с.

15. Соколюк К.Ю. Прямі іноземні інвестиції в аграрному секторі економіки: стан та перспективи залучення [Електронний ресурс] / К.Ю. Соколюк // Молодий вчений. – 2016. - № 3. – С. 197-201. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_3_48.

16. Чириченко Ю.В. Прямі іноземні інвестиції у галузевому розрізі [Електронний ресурс] / Ю.В. Чириченко, О.К. Котко // Економічний простір. - 2014. - № 84. - С. 46-55. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2014_84_7.

РОЗДІЛ 4. МЕДИЦИНА

§4.1 ІМУНОМОРФОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ СТАНУ ЕНДОМЕТРІЮ ТА ЕНДОМЕТРІОМ ЯСЧНИКІВ У БЕЗПЛІДНИХ ЖІНОК ІЗ ЗОВНІШНІМ ГЕНІТАЛЬНИМ ЕНДОМЕТРІОЗОМ

Вступ. Останні роки суттєво доповнені знання про ендометріоз, але точна причина цієї хвороби залишається невідомою, і, незважаючи на спірність наукових обґрунтувань прямого зв'язку між безпліддям та ендометріозом, проте це клінічно доведено та підтверджується багатьма дослідженнями [1].

Значно поглибилися знання про імунологічні, гормональні, генетичні та молекулярні особливості гетеротопічного ендометрію у жінок з безпліддям. Складна взаємодія між гормональною активністю, менструальним циклом, генетичним профілем, запальними та імунологічними факторами визначає фенотипічний прояв ендометріозу [1].

Вплив та механізми регуляції рівня естрогену на жіночі репродуктивні органи досліджено, у тому числі характер експресії та генна регуляція рецепторів естрогену, а значення естрогену у жіночій репродукції загальновідоме.

Регуляція естрогенів та андрогенів в периферичних тканинах показана Gibson DA, Simitsidellis I, Collins F, Saunders PTK (2018) як ключова щодо функціонування ендометрію як під час нормального менструального циклу, так і при ендометріозі [2], проте немає даних про їх роль у перехресній взаємодії всіх типів клітин (судинними, імунними, епітеліальними та стромальними) з відповідними рецепторами, розмежуванні їх щодо метаболічних та

запальних процесах.

Неактивні стероїди, що присутні у крові, використовуються у тканинах (зокрема, ендометрії, яєчнику) та проходять метаболізм для формування місцевих фізіологічних та патологічних ефектів, відповіді щодо впливу на активацію та інгібіції стероїдів через гормональні рецептор-залежні процеси.

Відомо, що ендометріоз – це естроген-залежне захворювання, на підтвердження цієї теорії наводять приклади клінічного прояву хвороби у репродуктивному віці та пригнічення ознак ендометріозу у період менопаузи (проте, дослідження Гончаренко Г.Ю. (2019) довели клінічну значущість ендометріозу й у менопаузі [3]), ряд інших дослідників наголошують на зменшенні ризику виникнення ендометріозу у жінок з низьким рівнем естрогену (спортсменки, курці), а серед факторів ризику перераховують раннє менархе, ожиріння, гіперестрогенемію [4].

Існують повідомлення про різницю в експресії генів в нормальному та еутопічному ендометрії в ранній стадії фази секреції, оскільки є припущення про зміну переходу фази проліферації у фазу секреції у жінок з ендометріозом [5], проте ці ж автори наголошують на протиріччя результатів відносно різниці в експресії генів прогестерону в еутопічному ендометрії жінок з ендометріозом та без нього.

Дослідження Mehaseb МК, Panchal R, Taylor АН (2011) показали, що експресія естрогенових рецепторів альфа в еутопічному та ектопічному ендометрії жінок з аденоміозом значно відрізняється в середній стадії фази секреції, а рецепторів естрогену бета була значно підвищена у залозах аденоміозу на протязі всього менструального циклу [6]. Щодо рецепторів прогестерону, то їх експресія була нижча у вогнищах ектопічного ендометрію і подібна до рівня

експресії базального слою ендометрію. Результати цих досліджень автори пропонують взяти за підгунтя неповного терапевтичного ефекту прогестинів щодо менструальних симптомів.

Роль андрогенів не до кінця вивчена. У експериментах доведений вплив андрогенів на фолікулогенез, оскільки андрогени експресуються у фолікулах, що розвиваються, а виключення андрогенових рецепторів у самок щурів призводить до передчасної яєчникової недостатності [7].

Відомо, що андрогени та рецептори андрогенів необхідні не лише для забезпечення чоловічої репродуктивної функції, а важливі й у жіночій репродуктивній фізіології [8]. Вимірюванням внутрішньотканинних концентрацій стероїдів методом рідинної хроматографії та мас-спектрометрії доведено, що роль андрогену в ендометрії полягає і у дії як активних лігандів для рецепторів андрогенів, і я субстрат для біосинтезу естрогенів [9].

Розподіл та рівень андрогенових рецепторів досліджено у жіночих репродуктивних тканинах. Продукція андрогенів у жінок залежить від наднирників та експресії головних ферментів у ендометрії, що у свою чергу впливає на біосинтез та перетворення андрогенів у тканинах [10].

На важливості пошуку впливу естрогенових та андрогенових рецепторів на функції ендометрію з урахуванням внутрішньокринного метаболізму для розробки нових рецептор-селективних ліків при лікуванні ендометріозу наголошують Douglas A Gibson, Ioannis Simitsidellis, Frances Collins and Philippa T K Saunders [2] та вважають цей напрямок багатообіцяючим.

Cloke B, Christian M. довели, що передача сигналів андрогенів відіграє вирішальну роль у регуляції функцій ендометрію, що стосуються імплантації та вагітності, а саме,

диференційованні стромальних клітин ендометрію у децидуальні клітини [9]. Також підкреслено, що зміна циркулюючих андрогенів під час циклу у жінок репродуктивного віку вказує на роль передачі сигналів андрогенів як компонента нормальної фізіології ендометрію, а її порушення пов'язане з безпліддям.

Проте щодо ендометріюїдних кіст яєчників у жінок з безпліддям, нами не віднайдено даних про комплексні імуноморфологічні дослідження ендометріом яєчників та ендометрію, визначення стану їх рецепторів до естрогену, прогестерону та андрогену, що і обумовило актуальність дослідження, визначило мету та методи.

Мета роботи: встановити імуноморфологічні особливості тканини ендометріом яєчників та еутопічного ендометрію жінок з безпліддям для визначення ланок патогенезу та оцінки їх прогностичного та діагностичного значення.

Виклад основного матеріалу. Матеріали і методи. Дослідження проводили на клінічній базі кафедри акушерства та гінекології №1 ОНМедУ, у ЦРВМ (УК) ОНМедУ та гінекологічному відділенні БМЦ ОНМедУ (м. Одеса). У програму дослідження всього було включено 130 жінок, 50 жінок основної групи з ендометріомами яєчників, яким було запропоновано авторський спосіб лікування, 50 жінок групи порівняння з ендометріомами яєчників, яким було проведено лікування відповідно до діючого протоколу, та контрольна група – 30 жінок, які проходили обстеження у репродуктивному центрі та звернулись через чоловічий фактор безпліддя у парі. Всі пацієнтки були комплексно обстежені відповідно до вимог чинних клінічних протоколів, регламентованих наказами МОЗ України №582 від 15.12.2003 та №676 від 31.12.2004.

Нами патогістологічно досліджено операційний матеріал – тканина 20 ендометріом яєчників жінок, які обстежені та отримували комплексне лікування на базі Університетської клініки Одеського національного медичного університету в період 2015 по 2018 р., віком 20-40 років з безпліддям та їх же пайпель-біоптати ендометрію, взятого на 18 - 20 день менструального циклу відповідно до критеріїв Нойєса [10].

Виконано стандартне патогістологічне дослідження (макроскопічне та мікроскопічне дослідження). Для імуногістохімічного фарбування використані поліклональні антитіла Mouse Anti Human Progesteron Receptor, Mouse Anti Human Estrogen Receptor 1 рецептор альфа та Mouse Anti Human Androgen Receptor в розведенні 1: 200. Візуалізація реакції з використанням систем детекції Reveal Polyvalent HRP-DAB Detection System та наступним дофарбовуванням гематоксилином Майєра. Оцінку результатів ІГХ-реакції проводили з використанням світлового мікроскопа Leica (Німеччина) DM 750. Зовнішнім контролем якості була тканина молочної залози.

Для оцінки експресії рецепторів естрогену, прогестерону та андрогену використали шкалу: 0-4% - негативна експресія; 5-20% - низька; 21-50% - помірною; > 50% - висока.

Статистичний аналіз результатів дослідження виконано за допомогою програми Statistica 10.0 (StatSoft Inc., США).

Результати та обговорення. Вибірка була стандартизована за віковими та клінічними параметрами. Віковий склад: 22-39 років, середній вік – 30,5±8,5 років. Групою порівняння були жінки без гінекологічної патології, середній вік – 28,6±3,5 років.

Середня тривалість захворювання коливалась у межах

від 2 до 7 років і в середньому склала $4,6 \pm 2,2$ років. Первинна безплідність зустрічалась у 76% хворих, а у 34% – вторинна безплідність.

З клінічних проявів захворювання найчастіше пацієнтки мали скарги на хронічні тазові болі у 62% пацієнток, дисменорею – у 56%, диспареунію – у 41%. Водночас, у 17% пацієнток (крім безпліддя) інші прояви захворювання були відсутні. Серед подружніх пар з чоловічим фактором безпліддя вказані скарги не були виявлені.

Ендометріодні кісти були виявлені у 35% випадків при ультрасонографії, що виконувалась всім пацієнткам, використовуючи трансабдомінальний та трансвагінальний датчики. Причому ендометріодні кісти з однієї сторони було діагностовано у 72% випадків, в 28% - двосторонні. Гістологічно у всіх випадках діагноз був підтверджено. Макроскопічно ендометріодні кісти були округлої форми, з зовнішньою поверхнею з численними вогнищами злукового процесу, мали щільну капсулу від 0,2 до 0,9см завтовшки. Нерідко капсула ендометріодних кіст була з'єднана злуковим процесом із матковими трубами, серозним покривом прямої кишки, задньою поверхнею матки, очеревиною матково-ректальної заглибини.

Залежно від експресії рівня естрогенових, прогестеронових та андрогенових рецепторів в тканинах, випадки були розділені на чотири групи: (1) з високим рівнем експресії, (2) помірним рівнем і (3) низьким або (4) негативним рівнем експресії.

Дослідження довело присутність рецепторів естрогену як у клітинах стромы, так і залоз еутопічного ендометрію, що погоджується з даними інших дослідників, зокрема, Курик О.Г. і Каленської О.В. (2014) та Афиногорова Е. А., Черствый Е. Д. (2016) [11, 12]. Щодо кількісної оцінки реакції, то було

встановлено, що 8 випадках (44,45%) з 18 була слабка реакція, у 6 випадках – помірна (33,33%), у 4 (22,22%) висока. В ектопічних вогнищах ендометріюїдних кіст яєчників було у 9 випадках з 18 (50%) верифіковано слабку експресію та в 4 (22,22%) – помірну. Високої експресії не було, проте в 5 (27,78%) випадках вона була відсутня.

Тобто (і це певною мірою відповідає даним Коган Е. А., Сидорова И. С., Низяева Н. В. та ін., 2011 щодо жінок пізнього репродуктивного періоду), у переважній більшості еутопічний ендометрій хворих з ендометріюїдними кістами яєчників зберіг рецепторну активність, хоча й на невисокому рівні, проте ектопічному ендометрію виявився властивим нижчий рівень експресії естрогенових рецепторів відносно еутопічного ендометрію [13].

Щодо групи порівняння, то виразну експресію естрогенових рецепторів було виявлено у 1 випадку (5,6%), помірну у 12 випадках (66,67%), а слабку у 5 (27,78%) пацієнток. Відсутньої реакції на естрогенові рецептори в даній групі не було.

При дослідженні експресії рецепторів прогестерону в еутопічному ендометрії жінок основної групи було виявлено помірну реакцію у 10 випадках (55,56%) з 18, та слабку в 6 випадках (33,33%). У 2 випадках (11,11%) документовано виразну експресію, а випадків з негативною експресією не було.

У клітинах ектопічного ендометрію переважна більшість (12 випадків, відповідно 66,67%) мала слабку експресію рецепторів прогестерону, у 4 випадках (22,22%) помірну та у 2 випадках (11,11%) негативну. Виразної експресії рецепторів прогестерону у тканинах ендометріюїдних кіст не було.

Група порівняння мала наступні результати: у 9 випадках

(50%) помірна експресія рецепторів прогестерону, у 4 випадках (22,22%) виразна та в 5 (27,78%) слабка. Негативної реакції у цих випадках не було.

Дослідження довело якісну присутність рецепторів андрогену переважної більшості випадків як у клітинах строми, так і залоз еутопічного ендометрію. Щодо кількісної оцінки реакції, то було встановлено, що переважна більшість (12 випадків, відповідно 66,67%) мала слабку експресію рецепторів прогестерону, у 1 випадку (5,6%) помірну та у 5 випадках (27,78%) негативну. Виразної експресії рецепторів андрогену у еутопічного ендометрію не було.

При дослідженні експресії рецепторів андрогену в ектопічному ендометрії жінок основної групи було виявлено слабку у 14 випадках (55,56%) з 18. По 2 випадки (по 11,11%) документовано помірну та негативну експресію, а випадків з високою експресією не було.

Щодо групи порівняння, то високої експресії андрогенових рецепторів не було виявлено, у 1 випадку (5,6%) виявили помірну, у 14 випадках (66,67%) негативну та у 3 випадках (16,67%) – слабку експресію андрогенових рецепторів.

Нами було встановлено, що є зниження експресії рецепторів естрогену та прогестерону еутопічного ендометрію жінок в ендометріюідними кістами яєчників в порівнянні з ендометрієм жінок без генітальної патології. У переважній більшості випадків обох груп, як основної, так і порівняння, у ендометрії виявлено переважно негативну та слабку експресію андрогенових рецепторів. При порівнянні рецепторного стану ектопічних вогнищ (стінок ендометріюідних кіст яєчників) та ендометрію жінок без генітальної патології виявлено кореляцію кількісних показників. Водночас, рівень експресії андрогенових

рецепторів еутопічного ендометрію жінок з ендометріозом був нижчим за рівень експресії у вогнищах ендометріозу.

Отримані результати узгоджуються з думкою інших дослідників [3, 11, 14] щодо наявності естрогенового та у меншій мірі прогестеронового потенціалу вогнищ ектопічного ендометрію.

Висновки. Встановлено, що у переважній більшості випадків вогнища ектопічного ендометрію (тканини ендометріюїдних кіст яєчників) виявляють експресію рецепторів естрогену та прогестерону, що може мати значення як щодо виникнення, так і клінічних проявів та перебігу ендометріюїдних кіст яєчників.

Доведено, що у жінок з ендометріюїдними кістами яєчників еутопічний ендометрій має нижчий рівень експресії естрогенових та прогестеронової рецепторів, ніж у жінок без генітальної патології. Виявлено зниження рівня експресії рецепторів естрогену та прогестерону ектопічного ендометрію (тканини ендометріюїдних кіст яєчників) відповідно до еутопічного ендометрію.

Водночас, рівень експресії як естрогенових, так і прогестеронової рецепторів ектопічного ендометрію суттєво нижчий за рівень експресії цих же рецепторів еутопічного ендометрію жінок обох груп (основної та порівняння).

Список використаних джерел:

1. Filip L, Duică F, Prădatu A, et al. Endometriosis Associated Infertility: A Critical Review and Analysis on Etiopathogenesis and Therapeutic Approaches. *Medicina (Kaunas)*. 2020; 56(9): 460. Published 2020. Sep 9. doi:10.3390/medicina56090460
2. Gibson DA, Simitsidellis I, Collins F, Saunders

PTK. Endometrial Intracrinology: Oestrogens, Androgens and Endometrial Disorders. *Int J Mol Sci.* 2018; 19(10) : 3276. Published 2018 Oct 22. doi:10.3390/ijms19103276

3. Гончаренко Г.Ю. Морфологічні особливості аденоміозу в постменопаузі: автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.03.02 / Гончаренко Ганна Юріївна ; Харків. нац. мед. ун-т. Харків, 2019. 23 с.

4. Маржевская АМ, Рищук СВ, Гусев СН, Татарова НА. Репродуктивные нарушения у больных эндометриозом: этиология, патогенез, возможности коррекции. *БОНЦ УрО РАН.* 2014; 3: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/reproduktivnye-narusheniya-u-bolnyh-endometriozom-etiologya-patogenez-vozmozhnosti-korreksii> (дата доступу: 16.11.2020).

5. McKinnon B, Mueller M, Montgomery G. 2018 Progesterone resistance in endometriosis: an acquired property? *Trends in Endocrinology and Metabolism* 29 535–548. (<https://doi.org/10.1016/j.tem.2018.05.006>) (дата доступу: 16.11.2020).

6. Mehaseb MK, Panchal R, Taylor AH, Brown L, Bell SC, Habiba M. Estrogen and progesterone receptor isoform distribution through the menstrual cycle in uteri with and without adenomyosis. *Fertility and Sterility.* 2011; 95: 2228 –2235.e1, 2235.e2221. (<https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2011.02.051>) (дата доступу: 16.11.2020).

7. Kimura S, Matsumoto T, Matsuyama R, Shiina H, Sato T, Takeyama K, Kato S. Androgen receptor function in folliculogenesis and its clinical implication in premature ovarian failure. *Trends Endocrinol Metab.* 2007; Jul; 18(5):183-9. doi: 10.1016/j.tem.2007.04.002. Epub 2007 Apr 17. PMID: 17442585.

8. Rizner TL. Estrogen metabolism and action in endometriosis. *Molecular and Cellular Endocrinology.* 2009;

307: 8–18. (<https://doi.org/10.1016/j.mce.2009.03.022>)

9. Cloke B, Christian M. The role of androgens and the androgen receptor in cycling endometrium. *Mol Cell Endocrinol.* 2012 Jul 25;358(2):166-75. doi: 10.1016/j.mce.2011.06.031. Epub 2011 Jul 2. PMID: 21745536.

10. Noyes R.W., Hertig A.T., Rock J. Dating the endometrial biopsy. *Obstet Gynecol Surv.* 1950; 5: 561-564.

11. Курик ОГ, Каленська ОВ. Імуногістохімічне дослідження гормональної активності ектопічного і еутопічного ендометрія при аденоміозі. *Науковий журнал МОЗ України.* 2014; 1 (5): 100-105.

12. Афиногенова ЕА, Черствый ЕД. Активный и неактивный аденомиоз: сравнительный анализ в очагах эктопического эндометрия (экспрессия ароматазы Р-450, рецепторов эстрогенов А и В, рецепторов прогестерона). *Вестник образования и развития науки Российской академии естественных наук.* 2016; 20 (2): 74-82.

13. Коган ЕА, Сидорова ИС, Низяева НВ, Демура ТА, Ежова ЛС, Унанян АЛ. Клинико-морфологические и молекулярно-биологические особенности аденомиоза при сочетании его с аденокарциномой эндометрия. *Акушерство и гинекология.* 2011; 7 (2): 46-50.

14. Унанян АЛ, Сидорова ИС, Коган ЕА, Демура ТА, Демура СА. Активный и неактивный аденомиоз: вопросы патогенеза и патогенетической терапии. *Акушерство и гинекология.* 2013; 4: 10-13.

РОЗДІЛ 5. МЕНЕДЖМЕНТ

§5.1 БРЕНДИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ

Вступ. У сучасній економіці брендинг поступово перестає сприйматися тільки як спосіб ідентифікації або правового захисту продукції виробника і набуває стратегічної значущості в процесі управління компанією і досягнення бізнес-цілей. Новітні тенденції, такі як глобалізація, поширення Інтернету, поява нових засобів масової інформації, віртуальної і доповненої реальності, істотно вплинули на розвиток брендингу. Оскільки сьогодні бренди функціонують в декількох просторах, а споживачі здатні самостійно створювати і поширювати інформацію про взаємодію з брендами, процес управління брендами значно ускладнюється. Крім того, істотно розширився і інструментарій сучасного брендингу, надавши нові можливості для взаємодії зі споживачами. У мережі Інтернет можна створювати і транслювати відео, з'явилися інтерактивні онлайн-ігри, інтерактивне телебачення, мобільні додатки, соціальні мережі, блоги, форуми, QR-коди і таке інше. Все це призвело до того, що брендинг в даний час вирішує безліч нових задач, пов'язаних з використанням утворених інструментів, і, відповідно, здійснює нові функції, які до цього не практикувалися.

Дослідження, що сформували теорії поділу підходів до брендингу, частково закрили пробіл в літературі, пов'язаний з концептуальними засадами брендингу. Існуючі теорії описують різні підходи до брендингу, формулюючи певні управлінські рішення в залежності від стратегічного фокусу компанії. Проте, з огляду на безперервний розвиток нових

медіа, появу нових інструментів, технологій і способів комунікації брендів зі споживачами, необхідно розробити новий підхід, який відповідав би на питання управління брендами в сучасних умовах з урахуванням появи нових медіа. Іншими словами, в теорії брендингу проблема поділу підходів в залежності від функціоналу брендингу стає однією з основних, і питання про те, чи включає існуючий поділ підходів до брендингу нові функції брендингу, вимагає перевірки.

Виклад основного матеріалу. Ускладнення бізнес-середовища, викликане зміною ринків, фрагментацією каналів поширення і медіаканалів, а також зростаючою важливістю мереж і акцентом на спільне створення цінності між організацією і її клієнтами, робить більший акцент на цінності і управлінні нематеріальними активами. Нематеріальні ресурси відіграють все більш важливу роль в диференціації організацій і створенні конкурентних переваг і включають організаційні можливості, компетенції, навички і знання, а також бренди [1]. Оскільки в діловому світі переважає конкуренція, в довгостроковій перспективі зможуть вижити тільки ті фірми, які можуть отримати конкурентну перевагу за допомогою сильного бренду, оскільки сильний бренд є найбільш цінним джерелом для компанії [2].

Економічна нестабільність, культурні і мовні відмінності, а також погано розвинена комунікаційна і розподільна інфраструктура - ось деякі з проблем, з якими стикаються компанії. Країни з економікою, що розвивається, зазвичай пов'язані з високим ризиком, але також з високими інвестиційними можливостями та високим потенціалом зростання, оскільки збільшення наявного доходу, особливо від споживачів середнього класу, і зростання підприємств в

промисловому секторі і секторі послуг можуть забезпечити довгострокові можливості зростання в нових країнах, що розвиваються, в Азії і Латинській Америці [3]. На все більш нестабільних і конкурентних ринках корпоративні бренди - це способи створення довіри, стабільності і диференціації [4] для різних груп зацікавлених сторін, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Зовнішні чинники, такі як невизначеність навколишнього середовища і інституційне середовище, можуть спонукати до розвитку очікувань. Багато компаній вважають, що невизначеність на ринках, що розвиваються, важко передбачити або контролювати, тому вони зазвичай створюють стратегії, в тому числі стратегії корпоративного брендингу, щоб зменшити цю невизначеність. Складне міжнародне середовище ускладнює стратегію брендингу. Для фірм важливо мати чітке уявлення про характеристики бізнесу та його конкуренції, щоб знати, як реагувати на різні перешкоди і обставини [5].

Розвиток ринкових інститутів, таких як правові системи, був повільним і важким. Невизначеність і ризик як для вітчизняних, так і для іноземних компаній як і раніше є відносно високими. Підозри громадськості щодо іноземних фірм в деякій мірі стримують приплив прямих іноземних інвестицій. Відсутність захисту власності також є проблемою для іноземних компаній, що займаються маркетингом і інвестуванням в ринки, що розвиваються, навіть при наявності обмеженого законодавства [6].

Корпоративні бренди створюються частково для того, щоб зменшити невизначеність і створити стабільність, щоб ефективно працювати в турбулентному зовнішньому середовищі. Так само корпоративні бренди також можуть створювати лояльність і викликати довіру, яка надає

легітимність організації. Оскільки ринки стають більш складними, а продукти і послуги швидко імітуються і гомогенізуються, підтримувати надійну диференціацію продуктів стає все важче, вимагаючи позиціонування всієї корпорації, а не просто її продуктів. Чим складніше цільовий ринок в економіці, що розвивається, тим більша ймовірність того, що вихідці з розвинених країн виберуть корпоративний брендинг [5].

Посилена конкуренція в галузях змусила багато компаній зрозуміти, що сильний бренд послуг є невід'ємною частиною їхньої конкурентної переваги. Оскільки середовище, в якому існує бренд, є динамічним, важливо, щоб бренд залишався актуальним для тенденцій, що відбуваються в його середовищі, щоб підтримувати капітал бренду [7]. Наприклад, ІТ-індустрія - це швидкозростаюча галузь з надзвичайно коротким терміном виходу на ринок і високою конкуренцією. У міру дорослішання ІТ-компанії доводиться мати справу з типовими проблемами, оточуючими всі компанії в кожному секторі, наприклад, з проблемами, пов'язаними з корпоративними комунікаціями [8].

Важливо з'ясувати, що формує схожість організацій. На наш погляд, двигун раціоналізації і бюрократизації перемістився з конкурентного ринку на державу і професії. Як тільки група організацій з'являється на периферії, виникає парадокс: раціональні суб'єкти роблять свої організації все більш схожими, намагаючись змінити їх. Ми описуємо три ізоморфні процеси: примусовий (ізоморфізм, що впливає з політичного впливу і проблеми легітимності), міметичний (ізоморфізм, що виникає в результаті стандартних реакцій на невизначеність) і нормативний (ізоморфізм, пов'язаний з професіоналізацією), що ведуть до такого результату. Як тільки розрізнені організації одного і того ж напрямку бізнесу

структуруються в реальне поле (за допомогою конкуренції, держави або професій), з'являються потужні сили, які змушують їх ставати більш схожими один на одного. Організації можуть змінити свої цілі або розробити нові методи, і нові організації виходять на поле. Але в кінцевому підсумку суб'єкти організації, які ухвалюють раціональні рішення, створюють навколо себе середовище, яке обмежує їхню здатність до подальших змін в наступні роки. Першими, хто впроваджує інновації в організації, зазвичай рухає бажання підвищити продуктивність [9].

Багато вчених, що досліджують організації, задаються питанням, чому існує так багато видів організацій або різноманітний і диференційований світ організацій, і намагаються пояснити відмінності між організаціями в структурі і поведінці, тоді як Ді Маджіо і Пауелл відповідають на це питання: чому існує така вражаюча однорідність організаційних форм і практик, і вони прагнуть пояснити однорідність, а не відмінності. На початкових етапах свого життя організаційні поля демонструють значну різноманітність підходів і форм. Однак, як тільки поле стає добре освоєним, виникає невблаганний поштовх до гомогенізації. Здається, що є схожість і ізоморфізм в питанні брендингу серед організацій. Наприклад, компанії, що працюють в сфері виробництва миючих засобів і засобів гігієни, копіюють P&G і використовують стратегію брендингу продукції на ринку Ірану. Швидкозростаючі організації, що змінюються і динамічно розвиваються, більше схильні використовувати стратегію корпоративного брендингу, ніж брендинг продукту.

Є також дуже вагомі причини, за якими в певних обставинах рекомендується наслідувати індивідуальний маршрут торгової марки. Як і у випадку з P&G, це дозволяє

маркетологу розробляти формулювання і позиціонування для звернення до різних сегментів на різних ринках. Проте, необхідно уважно розглянути економіку цього процесу, оскільки при більш ретельному аналізі фірми можуть виявити, що, намагаючись привернути увагу різних невеликих сегментів за допомогою різних пропозицій бренду, вони стикаються з більш високими маркетинговими витратами, що призводить до зниження прибутковості бренду [10].

Зокрема, інститути - «правила гри» - в приймаючій країні також в значній мірі визначають стратегії фірми, такі як вихід на іноземний ринок. У широкому сенсі інститути макrorівня впливають на транзакційні витрати. Установи грають важливу роль в ринковій економіці, сприяючи ефективному функціонуванню ринкового механізму, щоб фірми і окремі особи могли брати участь в ринкових операціях, не несучи надмірних витрат або ризиків. Ці інститути включають, наприклад, правову базу та забезпечення дотримання права власності і режиму регулювання. Інституційні механізми вважаються «сильними», якщо вони підтримують добровільний обмін, що лежить в основі ефективного ринкового механізму [11].

Проте на ринках, що розвиваються зберігається макроекономічна і політична нестабільність посилює екзогенну невизначеність. Крім того, інституційна інфраструктура, що підтримує ринкову систему, все ще слабка або недостатньо розвинена, що призводить до більш високих витрат на отримання інформації [6]. Вчені С. Наката і К. Сівакумар також відзначають, що менш розвинена інфраструктура і непрямі, фрагментовані канали збуту, ймовірно, збільшать операційні витрати і витрати поширення на ринках, що розвиваються. Такі фактори, як погано розвинений сектор роздрібної торгівлі, відсутність доступних

засобів масової інформації або недовіра до повідомлень, переданих через систему, створюють труднощі ефективному маркетингу [12].

Загальна перевага корпоративних брендів - це економія на масштабі, який вони створюють в усіх аспектах комунікації, в порівнянні з просуванням брендів окремих ліній [10, 13]. Чим вище витрати на маркетинг на ринках, що розвиваються, тим більша ймовірність того, що вихідці з розвинених країн виберуть корпоративний брендинг. Все частіше життєві цикли продуктів стають свідомо короткими, а продукти і, відповідно, торгові марки легко копіюються. Корпоративні бренди, навпаки, не страждають такими недоліками [14].

До тепер про технології, можливо, говорили більше, ніж про те, що вони насправді вплинули на побудову бренду, але це зміниться в 90-х рр. Вчені передбачають коротші життєві цикли продуктів і послуг та більш швидкий технологічний стрибок з великою кількістю порушень безперервності, ніж було раніше, з використанням нових матеріалів, електроніки та біотехнології. Постійні інновації стають необхідною частиною нормального комерційного життя, але деякі компанії зможуть розраховувати на наявність будь-яких очевидних переваг продукту або послуги більш ніж на кілька місяців [1].

Відомо, що покупці оцінюють характеристики продукції дуже прискіпливо. Бізнес-покупці продемонстрували готовність платити надбавку до ціни за фактори, що впливають на сильні бренди, включаючи більш короткі терміни поставки, здатність працювати з відомими постачальниками, великий вибір пропонованих продуктів, зниження експлуатаційних витрат, більш низькі витрати на установку і загальне поліпшення якості матеріалів. Бренди

дійсно грають важливу роль в передачі інформації про диференціацію продукту промислового покупцеві [15].

Ділові і споживчі ринки багато в чому схожі. Зрештою, обидва типи ринків намагаються створити вигідні відносини зі своїми клієнтами, створюючи виняткову споживчу цінність. Ринок B2B - це як раз такий, що працює в тіні і непомітний пересічному споживачеві [16]. Закупівельний підрозділ або, іншими словами, закупівельний центр - це частина організації, яка займається організаційними закупівлями. У нього входять всі учасники організації, залучені в процес покупки. У цих людей різні ролі в процесі, і в процес зазвичай входять співробітники і менеджери. Оскільки кожен з цих учасників індивідуальний, всі вони мають різні аспекти і цілі покупки, і вони впливають на процес покупки і, отже, на рішення. На торговий центр і сам процес прийняття рішення впливають люди і їхні почуття, які мають вирішальне значення для брендингу [17].

У світі, де швидко імітуються продукти і послуги, емоційна прив'язаність до корпоративного бренду стане ключовим інституційним активом і дасть корпораціям конкурентну перевагу [18]. Одне з відмінностей між товарним і корпоративним брендингом - це копіювання та імітація, яких легко досягти у виробничому брендингу, проте в корпоративному брендингу є складним і майже неможливим [19].

Учасники ринку, які продають промислову продукцію на ринках, що розвиваються, з більшою ймовірністю будуть використовувати корпоративний брендинг, ніж ті, хто продає товари народного споживання. Компанії з довгою історією і досвідом зазвичай мають дуже чітке бачення, місію, філософію та корпоративну культуру. Сінгапурські авіалінії, Sony, IBM і інші мають унікальну ідентичність [20].

Придбання і використання ринкової інформації збільшує виживання фірм, в той час як нові фірми зазвичай стикаються з обмеженнями своїх зусиль щодо отримання актуальної ринкової інформації, доступність якої значно впливає на процес прийняття рішень і маркетингові стратегії фірми [21]. Сильні бренди - це зазвичай старі компанії, які з часом зміцнили свої позиції. Ця передумова є доступною для багатьох компаній зі списку провідних брендів, проте питання залишається відкритим для Google, Yahoo і Amazon. Це ілюструє нове явище, викликане зростанням числа високих технологій і постійним потоком інформації [22].

Нові організації, які, ймовірно, також є невеликими, не можуть вийти на ринок і успішно конкурувати через значну економію від масштабу, притаманну великим організаціям. Щоб навчитися ефективно змагатися, потрібен час. Природно, старі організації мають давні відносини і більший досвід роботи в галузі. У різних обставинах похилий вік і великий розмір роблять компанії негнучкими, що ускладнює їхню адаптацію до нових правил конкуренції. Тоді, ймовірно, досягнуть успіху невеликі і відносно нові фірми [23].

Тривалість відповідного досвіду фірми позитивно пов'язана з можливістю вибору продукту або корпоративного бренду. Через складність брендингу для його проведення потрібна значна кількість ресурсів. Існують деякі проблеми (тиск, спрямований на цінову конкуренцію, зростання числа конкурентів, фрагментація ринків і засобів масової інформації, складні стратегії брендингу та відносини з брендами, упередженість щодо зміни стратегій, організаційна упередженість проти інновацій, примус до інвестування в інші напрями і тиск для досягнення короткострокових результатів) брендингу на малих та середніх підприємствах. Як теорії, так і наші емпіричні результати припускають, що

гнучкість малих та середніх підприємств робить їх динамічними і здатними швидко використовувати події, які неможливо передбачити [24]. Брендинг відіграє іншу роль на малих та середніх підприємствах порівняно з великими, яка полягає у витрачанні на нього в десять разів більше [25].

Традиційно брендинг вважався ресурсом тільки для великих підприємств, але брендинг може виявитися однаково корисним для малих і середніх. Структура цих компаній є більш гнучкою і творчою, а їх існування ближче до цільового ринку через лінійну структуру дрібних фірм, що полегшує процес прийняття рішень. У літературі було виявлено, що існує різниця між малими і середніми та великими компаніями в тому, що стосується їх діяльності з брендингу, оскільки в малих і середніх компаніях власник грає життєво важливу роль в прийнятті рішень у всіх процесах бізнесу, в т. ч. операційних або управлінських. Проте і у них є деякі обмеження: обмежені ресурси (такі як фінанси, час та маркетингові знання); відсутність спеціальних знань (власники-менеджери, як правило, є виконавцями «широкого профілю», але не фахівцями); і обмежений вплив на ринку [2].

Тиск подвійної дії з боку зовнішнього і внутрішнього середовища впливає на корпоративні бренди. Зовнішній тиск породжує очікування, в той час як тиск внутрішньої координації створює управлінську свободу дій. Фірми по-різному реагують на проблеми корпоративного брендингу, частково через те, як фірма координує інформацію і приймає рішення. Простіше кажучи, на рішення корпоративного брендингу впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зовнішні фактори, що впливають на рішення щодо корпоративного брендингу, включають невизначеність навколишнього середовища та інституційне середовище, в той час як внутрішні чинники, що впливають на здатність

приймати внутрішні рішення, включають схильність бізнесу і філософію вищого керівництва [5].

Висновки. Відповідаючи на питання, чому одні організації використовують стратегію корпоративного брендингу, а інші - стратегію брендингу продукту, важливо зазначити, що не можна стверджувати, що корпоративний брендинг краще або брендинг продукту, але дослідження показують, що існує тенденція до стратегії корпоративного брендингу в організаціях. Це може бути досягнуто найкращим вибором стратегії брендингу з точним вивченням ринкових умов і організаційних чинників. Кращої стратегії брендингу не існує, але найкраща стратегія брендингу залежить від умов.

У дослідженні представлено і пояснено розробка і формулювання стратегії брендингу (продуктового, корпоративного або змішаного) в багатопрофільних компаніях в країнах з економікою, що розвивається або при виході фірм з розвинених країн на ринки, що розвиваються. Запропоноване може використовуватися вищим керівництвом, бренд-менеджерами і менеджерами з маркетингу в якості орієнтира при виборі стратегії брендингу в різних організаціях. Існує дуже багато факторів, що впливають на стратегію брендингу, але в цьому дослідженні було виявлено внутрішні і зовнішні чинники, що впливають на вибір стратегії брендингу в організаціях.

Стає все більш очевидним, що доступність порівнянних технологій на все більшій кількості ринків в поєднанні з використанням аналогічних маркетингових інструментів більшістю конкурентів повинна змусити бренд-менеджерів зрозуміти, що диференціація обумовлена цінністю, яку пропонує бренд. Щоб досягти цієї цінності, дуже важливим є правильний вибір стратегії брендингу. Це може бути

запропоновано в якості подальшого дослідження, вивчення стратегії фірми і стратегії брендингу. На наступному етапі може бути проведено дослідження синергії між стратегією брендингу продукту та стратегією корпоративного брендингу.

Ця основа як концептуальна і теоретична концепція може бути перевірена дослідниками емпірично в різних економіках, ринках і галузях. У цій концептуальній моделі є кілька загальних концепцій, і майбутнім дослідникам рекомендується досліджувати кожен з факторів, що впливають на стратегію брендингу, окремо і пов'язано з іншими.

Список використаних джерел:

1. Шамма Х. М. До всебічного розуміння корпоративної репутації: концепція, вимірювання та наслідки. *Міжнародний журнал бізнесу та менеджменту*. 2012. № 16 7 С. 151-169.

2. Урде М., Баумгарт Ч., Меррілес Б. Орієнтація на бренд та орієнтація на ринок - від альтернатив до синергії. *Журнал досліджень бізнесу*. 2013. № 66. С. 13-20.

3. Пен В. М., Ван Д. Й. Л., Цзян Ю. Інституційний погляд на міжнародну бізнес-стратегію: орієнтація на економіки, що розвиваються. *Журнал міжнародних бізнес-досліджень*. 2008. № 39. С. 920-936.

4. Балмер Дж. М. Т. Три чесноти та сім смертельних гріхів корпоративного управління брендом. *Журнал загального управління*. 2001. № 27 1 С. 1-17.

5. Гріффін Дж. Дж.. Брендувати чи ні брендувати? Компроміси при прийнятті рішень щодо корпоративного брендуння. *Огляд корпоративної репутації*. 2002. № 5 2-3 С. 228-40.

6. Флоскіссон Р. Е., Іден Л., Лау К. М., Райт М. Стратегія в країнах, що розвиваються. *Журнал Академії управління*. 2000. № 43 3 С. 249-67.

7. Макдональд М., Чернатоні Л., Харріс Ф. Корпоративний маркетинг та бренди послуг виходять за межі швидкої моделі споживчих товарів. *Європейський журнал маркетингу*. 2001. № 35 3-4 С. 335-46.

8. ВанРиль К.С., Брюгген Г. Х. Включення перспектив керівників бізнес-підрозділів у прийняття рішень щодо стратегії корпоративного брендингу. *Огляд корпоративної репутації*. 2002. № 5 2/3 С. 241-51.

9. Маджо П. Ж. Ді., Пауелл В. В. Перегляд залізної клітки: інституційний ізоморфізм та колективна раціональність в організаційних сферах. *Американський соціологічний огляд*. 1983. № 48 2 С. 147-160.

10. Коларова Є. С. Трансфери асоціацій брендів між торговими марками корпоративних і будівельних матеріалів: сприйняття будинків. *Журнал лісової продукції*. 2009. № 59 11/12 С. 75-82.

11. Мейер К. Е., Естрін С., Баумік С.К., Пен М. В. Інституції, ресурси та стратегії входу в країни з економікою, що розвивається. *Журнал стратегічного управління*. 2009. № 30 1 С. 61-80.

12. Наката Ч., Сівакумар К. Кон'юнктура ринку, що формується, та їх вплив на переваги першого двигуна: інтегративний огляд. *Міжнародний огляд маркетингу*. 1997. № 14 (96). С. 461-72.

13. Чернатоні Л. Де. Чи запахне бренд солодшим під корпоративною назвою? *Огляд корпоративної репутації*. 2002. № 5. С. 114-132.

14. Балмер Дж. М. Т., Томсон І. Спільне управління та володіння корпоративними брендами: випадок Hilton. *Журнал загального управління*. 2009. № 34 (4). С. 15-37.

15. Балмер Дж. М. Т., Грей Е. Р. Корпоративні бренди: що це? Що з них? *Європейський журнал маркетингу*. 2003. № 37 (7/8). С. 972-97.
16. Келлер К. Л., Леман Д. Р. Бренди та брендинг: результати досліджень та майбутні пріоритети. *Маркетингові науки*. 2006. № 25 (6). С.740-759.
17. Котлер Ф., Рейн І., Хемлін М., Стіллер М. Персональний брендинг. Технології досягнення особистої популярності. М.: Видавничий дім Гребенникова, 2009. 392с.
18. Бальмер Дж. М. Т. Пояснення корпоративних брендів та управління ними: роздуми та вказівки з 1995 р. *Журнал управління брендами*. 2010. № 18 (3). С. 180-196.
19. Рахман К., Арени К. С. Суббрендинг лінійки продуктів проти компанії як бренду в послугах. *Огляд маркетингу*. 2010. № 10 (1). С. 57-67.
20. Мустафа Б. К. Корпоративне управління брендом: минуле, сьогодення та майбутнє. *Журнал управлінської обізнаності*. 2010. № 12 (1). С.21-39.
21. Мохан-Ніл С. І. Вплив віку та розміру фірми на діяльність із сканування навколишнього середовища. *Журнал управління малим бізнесом*. 1995. № 33 (4). С. 10-22.
22. Девіс Г., Чун Р. Розриви між внутрішнім і зовнішнім сприйняттям корпоративного бренду. *Огляд корпоративної репутації*. 2002. № 5 (2/3). С.144-58.
23. Урде М. Побудова корпоративного бренду на основі цінності. *Європейський журнал маркетингу*. 2003. № 37 (7/8). С. 1017-39.
24. Дуглас С. П., Вітер Ю. Міф про глобалізацію. *Колумбійський журнал світового бізнесу*. 1987. № 22 (4). С. 19-29.
25. Краке Ф. Б. Успішне управління брендом у МСП: нова теорія та практичні підказки. *Журнал управління товарами та брендами*. 2005. № 14 (4). С. 228-238.

РОЗДІЛ 6. ПРАВО

§6.1 ПРАВО НА НАЛЕЖНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ: РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ

Вступ. Права людини є цивілізаційним досягненням суспільства, стандартами поведінки, мірою благ і можливостей людини, що забезпечуються владною силою держави. Значимість прав людини посилюється їх характеристикою як природних, універсальних, основних. Як соціально значиме явище права людини складаються з двох базових елементів: по-перше, прав, які притаманні людській природі і без яких люди не можуть розвинути свою особистість, людські якості, інтелект, талант і совість, забезпечити власні потреби, по-друге, мінімальних прав, які кожна людина повинна мати проти держави або органів державної влади в силу того, що вона є членом людства незалежно від будь-яких інших міркувань [1].

Результатом тривалого історичного становлення еталонів і стандартів, які стали нормою демократичного суспільства, є сучасний каталог прав людини, зафіксований у міжнародно-правових документах і конституціях та інших законах правових держав. Найбільш значимими правами людини нині визнаються право на життя, на повагу до гідності, власність, освіту, охорону здоров'я тощо. Традиційно виділяють три покоління прав людини, а сьогодні вже постає питання про формування й четвертого, необхідність якого обумовлюється викликами ХХІ ст. Ці права вже пов'язують із «виживанням людства як біологічного виду, збереженням цивілізації, космічною соціалізацією людства» [2, с. 730]. Четверте покоління прав людства становлять право на мир, на ядерну безпеку, космос,

екологічні, інформаційні права тощо. Також до актуальних нині потреб прирівнюють права, пов'язані з біомедичними дослідженнями або правам, які з'являються з розвитком науки.

У той же час залишається незмінним факт, що більшість прав приватної особи реалізуються, а обов'язків виконується у відносинах з суб'єктами, які узагальнено називають публічною адміністрацією або адміністративними органами. Це, перш за все, органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, їх представники. Взагалі життя людини та діяльність бізнесу тісно пов'язані з публічною адміністрацією, адже саме в цих відносинах особа від держави отримує підтвердження статусу, фактів, надання можливостей для певної поведінки.

Відносинам приватної особи з владарюючими суб'єктами властиві нерівноправність сторін, неоднаковість їх прав і обов'язків, а отже й перебіг таких відносин має відбуватися у відповідності до правил, що враховують ці особливості таким чином, щоб якнайліпше забезпечити права громадянина або юридичної особи.

Основою правового регулювання поведінки учасників цих суспільних зв'язків слід визнати ідею людиноцентризму, в якій відображається парадигма служіння держави людині. Закріплена в ст. 3 Конституції України, ця ідея сформувала підхід, відповідно до якого приватній особі відводиться місце повноправного учасника публічно-правових відносин, зокрема, у сфері публічного адміністрування.

У законодавстві багатьох держав закріплено право на належне адміністрування. Воно є одним із основних прав людини, надбанням європейської спільноти, одним із прав особи, що реалізуються у її відносинах з публічною адміністрацією.

Право на належне адміністрування носить процедурний характер, представляє собою стандарти, яких мають дотримуватися суб'єкти адміністративно-правових відносин при вирішенні справи стосовно приватної особи.

У вітчизняній правовій науці лише започатковується дискусія щодо сутності та змісту права на належне адміністрування. Відмітимо з цього приводу наукову статтю С. Погребняка «Концепції Good Governance та Good Administration (міжнародний, європейський та національний досвід)» [3], у якій автор аналізує зазначені концепції, що слугують підставами для формування права на належне управління. Аналогічний підхід у дослідженні зазначеного права зроблено Н.В. Галіциною [4] та А.М. Школиком [5]. У цих працях науковці переважно зробили акцент на концептуальних засадах діяльності публічної адміністрації, які становлять основу права на належне адміністрування.

Крім згаданих, й іншими публікаціями з цієї проблематики [6; 7] розпочато дослідження сутності, юридичного значення, змістовного наповнення права на належне адміністрування.

Виклад основного матеріалу.

Конституційні засади формування права на належне адміністрування.

Перш за все, зробимо застереження стосовно термінології. У науці тривають дискусії щодо змісту категорій «адміністрування» та «управління» [8; 9]. Хоча однозначного підходу до їх розуміння ще не досягнуто, загальні тенденції окреслено. Термін «адміністративний» вченими тлумачиться як той, що пов'язаний з управлінням, так і той, що описує служіння, сервісну діяльність. Таке двояке розуміння базової категорії адміністративного права відповідає двом типам правовідносин, що виникають у сфері

публічного адміністрування. Це, по-перше, ті відносини, що носять управлінський характер, виникають за ініціативою владарюючих суб'єктів, в яких на приватних осіб покладається здебільшого виконання обов'язків. По-друге, у відносинах з публічною адміністрацією приватні особи реалізують значну частину своїх прав. Здебільшого при цьому йдеться про надання адміністративних послуг, що охоплюється сервісною складовою діяльності суб'єктів публічного адміністрування. Отже, для окреслення способу правового впливу представників влади на приватну особу використовуватимемо категорію «адміністрування», яка на наш погляд, є широкою за змістом і охоплює як управлінський вплив, так і сервісне обслуговування з боку влади.

Принциповими для врегулювання правовідносин суб'єктів публічного адміністрування з громадянами та юридичними особами є наступні положення: *по-перше*, Конституція України приписує органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, *по-друге*, відносини між публічною адміністрацією та приватними особами не можуть залежати від волі або бажання влади, а повинні лише впливати з юридичних приписів. В Україні свобода держави, її органів і посадових осіб обмежена відповідно до принципу, згідно з яким дозволено лише те, що прямо передбачається законом. А утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

В Основному Законі України закріплено найбільш значимі права людини і громадянина. У цьому переліку відсутнє право на належне адміністрування. У той же час конституційні права і свободи людини і громадянина не є

вичерпними. Це дає підстави стверджувати, що розвиток суспільних відносин, формування нових соціально значимих цінностей орієнтує суспільство і державу на сприйняття таких стандартів і можливостей, які ще не були визначені державою.

Доктринальні основи права на належне адміністрування

Євроінтеграційні прагнення України спонукають до перегляду каталогу прав людини, що гарантується Українською державою. З цього приводу зазначимо, що право на належне адміністрування визнається в законодавстві Європейського Союзу. Воно закріплено у ст. 41 Глави V Хартії основних прав Європейського Союзу, яка відображає унормовану модель добросовісних і відповідальних взаємовідносин громадян і органів влади та їхніх посадових осіб. Зокрема, цим документом закріплено, що кожна людина має право на неупереджений, справедливий розгляд її справи впродовж розумного строку інститутами і органами Європейського Союзу. Дане право передбачає, зокрема: (а) право кожної людини висловити свою думку до того, як до неї будуть застосовані заходи, які можуть спричинити для неї несприятливі наслідки; (б) право кожної людини на доступ до матеріалів справи, що її стосується, при дотриманні конфіденційності, а також професійної та комерційної таємниці; (в) обов'язок адміністративних органів мотивувати прийняті рішення.

Закріплення в Хартії права на належне адміністрування надає особі можливості розраховувати на певні стандарти поведінки від представників публічної адміністрації. Це право відрізняється від «класичних» основних прав, таких як право на людську гідність і свободу думки, совісті й релігії, у зв'язку з тим, що воно захищає інтереси не лише шляхом

визнання його існування, але й шляхом установлення форм і процедур, яких повинні дотримуватися публічні установи [10].

Доктринальними основами для об'єктивізації цього права в нормативно-правових актах і формування його змісту виступають концепції належного (доброго) урядування (*good governance*) та належного (доброго) адміністрування (*good administration*).

Для України важливого значення набуває врахування в діяльності публічної адміністрації концептуальних підходів і принципів, зафіксованих у цих документах, що сформувалися у західній юридичній думці на основі фундаментальної ідеї верховенства права. С. Погребняк підкреслює їх важливе значення з огляду на те, що вони створили передумови розвитку інституту публічної адміністрації у її сучасному розумінні, а також вказує, що інновація ст. 41 Хартії полягає в тому, що вона перетворює деякі елементи об'єктивного принципу законності в суб'єктивне право на належне управління [3, с. 185]. А. Школик розглядає зазначену концепцію у двох взаємопов'язаних аспектах:

- як право громадян та інших суб'єктів права вимагати доброго адміністрування від органів публічної адміністрації та їхніх службовців;

- як обов'язок органів публічної адміністрації та їхніх службовців діяти відповідно до принципів, що становлять зміст доброго адміністрування [5, с. 142].

Зміст права на належне адміністрування

Оскільки в українській правовій доктрині нині лише формується уявлення про юридичний зміст права на належне адміністрування, визначити його складові можна, орієнтуючись на європейські правові традиції. Так, із змісту ст. 41 Хартії основних прав Європейського Союзу можемо зробити наступні висновки про складові цього права:

- 1) неупереджений (безсторонній) розгляд справи;
- 2) справедливий розгляд справи;
- 3) розумний строк розгляду справи.

Крім того, в низці актів «м'якого права», що носять рекомендаційний характер, і формують в ЄС базові ідеї правового регулювання, закріплено окремі положення, що розкривають зміст права на належне адміністрування як стандарту, який має бути забезпечений особі у її відносинах із адміністрацією. До таких віднесемо: Резолюцію (77) 31 Комітету Міністрів про захист особи стосовно актів адміністративних органів влади [11], Рекомендацію № R (80) 2 Комітету Міністрів державам-членам стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень [12], Рекомендацію № R (87) 16 Комітету Міністрів державам-членам стосовно адміністративних процедур, які впливають на права великої кількості осіб [13]; Рекомендацію Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами [14], а також Рекомендацію (2007)7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про добре адміністрування від 20 червня 2007 року, в якій міститься систематизований перелік принципів доброго адміністрування [15].

З урахуванням змісту згаданих документів можна деталізувати елементи права на належне адміністрування. Такими є:

- 1) право особи бути вислуханою (або право на участь);
- 2) право на доступ до матеріалів справи;
- 3) обов'язок адміністративних органів мотивувати прийняті рішення;
- 4) право на допомогу та представництво;

- 5) обов'язок забезпечення засобів правового захисту;
- 6) право на відшкодування завданої публічною адміністрацією шкоди.

Наведені складові представляють стандарти поведінки, що гарантують справедливий, неупереджений розгляд справи в розумні строки.

Неупередженим розгляд справи вважатиметься, якщо при вирішенні адміністративної справи не допускалася будь-яка неправомірна заінтересованість адміністративного органу в результатах такого розгляду. Посадова особа адміністративного органу не повинна виявляти упередженість або особисті переконання. Саме це може свідчити про відсутність можливості будь-якого правомірного сумніву щодо безсторонності і незалежності такого органу. Гарантією реалізації цього принципу може бути обов'язок посадової чи службової особи заявити самовідвід, якщо вона має або може мати особисту, пряму чи опосередковану (непряму) заінтересованість у результатах розгляду та/або вирішення адміністративної справи або за наявності інших обставин, які викликають або можуть викликати сумнів у неупередженості адміністративного органу.

У чинному законодавстві України юридичний стан, коли у суб'єкта влади до вирішення справи може існувати упередженість, називають конфліктом інтересів. У Законі України «Про запобігання корупції» встановлено юридичні механізми його врегулювання, які передбачають усунення особи, що має потенційний або реальний конфлікт інтересів, від розгляду справи та прийняття рішення. У той же час законодавство не регламентує можливість приватної особи заявляти клопотання про відвід посадової особи, не визначає, які рішення при цьому приймаються та чи можуть вони бути оскаржені.

В основу належного розгляду справи закладено ідею справедливості, що як категорія є не лише і не стільки правовою, як світоглядною та соціально орієнтованою. Справедливість – одна із основних засад права – є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права [16]. Вона посідає ключове місце в удосконаленні принципів регулювання суспільних відносин [17].

Феномен справедливості безпосередньо пов'язаний з уявленнями про належне. Він зумовлений невід'ємними, невідчужуваними правами людини і передбачає чітку корелятивну відповідність між практичною роллю індивіда в житті суспільства та його соціальним становищем [18].

Вимогу щодо справедливого розгляду адміністративним органом справи стосовно особи можна співставити з принципом справедливості судового розгляду, що гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, який в рішеннях ЄСПЛ трактується як належне відправлення правосуддя, право на доступ до правосуддя, рівність сторін, змагальний характер судового розгляду справи, обґрунтованість судового розгляду тощо. Отже, за певною аналогією, можемо припустити, що справедливим буде належний розгляд адміністративної справи, а належність забезпечується низкою правил, що в європейській правовій традиції отримали назву «адміністративна процедура».

Справедливий розгляд справи щодо особи потребує, щоб адміністративний орган дотримувався певних приписів, зокрема, вивчив і дослідив всі обставини справи та прийняв рішення, яке відповідає принципу верховенства права. Справедливість забезпечується через втілення в розгляд справи принципів верховенства права, ефективності,

офіційності, обґрунтованості, добросовісності та розсудливості.

Вимога щодо розумного строку означає, що рішення щодо особи має бути ухвалено своєчасно, тобто до настання обставин, за яких втрачається сенс у його прийнятті. На сьогодні більшість нормативно-правових актів чітко закріплює строки, в які має бути надана адміністративна послуга або здійснено захід контролю чи інший вплив на особу. У тих випадках, коли законодавець не визначає конкретні часові проміжки, він користується категорією «розумного строку», тобто вимогою вирішення справи негайно (невідкладно), якщо таке вирішення не потребує не виправданих витрат часу та інших ресурсів, а також не перешкоджає прийняттю законного та обґрунтованого рішення. Таким чином, суб'єкт публічного адміністрування під час вирішення справи щодо особи обмежується розумним часом, тобто найкоротшим строком, достатнім для вирішення справи.

Зазначимо, що вимога розумного строку вже знайшла своє місце в процесуальних законах. У той же час для публічної адміністрації застосовувати такі оціночні категорії вкрай важко, адже як представник влади вона діє так, як приписує закон. Скоріше, розумний строк – це орієнтир для законодавця при формулюванні норм права, у законотворчій практиці. Хоча сфера публічного адміністрування настільки широка за предметною спрямованістю, що цілком можливі ситуації, розв'язання яких не обмежено конкретними часовими проміжками, а отже в такому разі представник влади має діяти з огляду на вимогу розумності строків вирішення справи. Забезпеченню розгляду справи в розумні строки сприяє принцип «мовчазної згоди», який діє як при прийнятті суб'єктом влади рішення щодо приватної особи,

так при наданні висновків і узгоджень суб'єктами публічного адміністрування при розгляді адміністративних справ.

Право бути вислуханою означає забезпечення особі можливості надавати адміністративному органу факти та аргументи у справі. Іншими словами, це – право на обґрунтування своєї позиції. Особливої значимості воно набуває у випадках, коли суб'єкт публічного адміністрування приймає несприятливе для особи рішення (відмовляє їй у реалізації права або покладає на неї обов'язки). Особа може бути вислухана й на стадії перегляду рішення, тобто при адміністративному оскарженні. Хоча більш ефективним буде висловлення своєї позиції до прийняття рішення.

«Бути вислуханою» означає можливість представити свою позицію не лише в усній, а й у письмовій формі. Щоб забезпечити особі це право, необхідно повідомити її про існування справи щодо неї, адже не всі провадження починаються за заявою особи, ініціювати справу може й суб'єкт публічного адміністрування.

Особі за її запитом повинна надаватися інформація у справі щодо неї. Дієвість такої вимоги забезпечується можливістю отримати інформацію до прийняття адміністративним органом рішення, щоб особа її використала перед висловленням власної позиції. Винятком із цього правила є випадки, коли інформація містить державну або комерційну таємницю та персональні дані про особу.

Адміністративний орган зобов'язаний сприяти особі в реалізації її прав, свобод та законних інтересів шляхом консультування, яке дозволить особі розібратися у приписах законодавчих актів, зрозуміти, які документи необхідно подати, як вони мають бути оформлені тощо. Ефективність консультування може проявлятися в тому, що консультація, надана на адміністративній стадії, може усунути потребу в

судовому провадженні. Також в національному законодавстві повинно бути забезпечено можливість особі взяти участь у провадженні через представника. Причому у сфері публічного адміністрування доцільно допустити спрощений порядок фіксування представництва особи, приміром, через відповідну відмітку в матеріалах справах за проханням особи.

Адміністративний орган зобов'язаний вказувати на підстави та обставини прийняття рішення відносно приватної особи. Виклад мотивів спрямовано на захист прав людини та бізнесу у відносинах з представниками влади. Обґрунтування може упередити особу від оскарження прийнятого рішення, адже сформує у неї впевненість у правомірності такого рішення, хоча б і несприятливого для неї.

Важливою гарантією права на належне адміністрування є обов'язок суб'єкта, який приймає рішення стосовно особи, вказувати інформацію, необхідну для подання скарги або позову, зокрема, зазначати орган, уповноважений розглянути скаргу (позов), строки для оскарження тощо. Це, безумовно, поліпшить становище особи у відносинах із представниками влади, адже, як правило, особа діє без юридичного представника і не завжди знає, що їй робити у разі прийняття несприятливого рішення. А чітке розуміння порядку і способів оскарження рішення допоможе визначити подальші дії у ситуації, в якій вона має інше, ніж у публічній адміністрації, уявлення про те, яким мало б бути рішення щодо неї.

Матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю публічної адміністрації під час здійснення її представниками своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави. Відповідні положення закріплені в Законах України «Про державну службу» та «Про місцеве

самоврядування». Завдяки цьому право особи не поновлюється, а компенсують матеріальні збитки, що зазнала особа, і моральні страждання, що завдали особі шкоди. Законодавче закріплення такого зобов'язання слугує запобіжником від неправомірної поведінки представників влади та упереджає від прийняття неправомірних актів.

Все перелічене вище становить собою як елементи права на належне адміністрування, так і процедурні механізми його забезпечення. Те, як адміністрація діє, неможливо відокремити від змісту самої дії. Саме тому право на належне адміністрування містить насамперед необхідні гарантії його реалізації [18].

Погоджуємося з позицією С. Погребняка, що установлення права на належне адміністрування свідчить про заснування нового фундаментального права [3, с. 185]. І це право має бути зафіксовано в нормативно-правових актах держави. Зазвичай, такими актами є закони про адміністративну процедуру (або вони мають іншу назву – про адміністративне провадження, про адміністративну діяльність тощо).

Зокрема, у Федеративній Республіці Німеччині та Естонії існують закони про адміністративну процедуру, в Австрійській Республіці – Загальний закон про адміністративну процедуру, в Нідерландах – Акт із загального адміністративного права, в Польщі – Кодекс адміністративного провадження. У США відносини між органами публічної влади та громадськістю регулюються кодифікованим Федеральним законом про адміністративну процедуру [19, с. 178-192]. Причому такі закони становлять серцевину адміністративного законодавства, і саме вони визначають рівень демократичності діяльності державних службовців у цих країнах.

Законодавство про адміністративну процедуру в Україні охоплює нормативно-правові акти, що вміщують приписи про правила здійснення тих чи інших видів адміністративної процедури, а також про її принципи. Проте системі такого законодавства бракує загального акту – Закону про адміністративну процедуру, в якому б були вміщені норми про принципи регулювання відносин суб'єктів публічного адміністрування з приватними особами щодо реалізації останніми суб'єктивних публічних прав, основні права й обов'язки сторін правовідносин, види адміністративних актів, що приймаються в результаті вирішення справи, тощо. Принципи належного (доброго) адміністрування, на думку, А. Школика, варто вважати основним орієнтиром як *de lege ferenda* – для майбутнього правового регулювання в частині формування національного законодавства про адміністративну процедуру, так і правозастосування – практики діяльності уповноважених органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування України [5, с. 141].

Висновки. Каталог прав людини в Україні слід доповнити правом на належне адміністрування, що визнано та гарантовано в Європейському Союзі, та є стандартом поведінки суб'єктів публічної адміністрації при вирішенні ними справ щодо приватної особи. Підґрунтям для формування його змісту виступають конституційні приписи, зокрема, ст. 1, 3, 19 Основного Закону України, концепції належного урядування та належного (доброго) адміністрування. Право на належне адміністрування за своєю сутністю відносять до прав процедурного характеру, яким встановлюються гарантії, що представник влади, розглядаючи справу щодо особи, буде діяти справедливо, неупереджено, у розумні строки, при цьому надавши особі можливість висловити свою позицію у справі, надавши їй за

потреби допомогу, гарантуючи можливість участі в провадженні через представника, забезпечить особі доступ до матеріалів справи, мотивує прийняте рішення (особливо у випадках, якщо воно носить несприятливий для особи характер), укаже у прийнятому рішенні на способи та строки його оскарження, а в разі заподіяння матеріальної або моральної шкоди особі, відшкодує її. Саме ці механізми врівноважують позиції приватної особи у відносинах із публічною адміністрацією, зв'язують публічну адміністрацію приписами діяти на благо особи, з урахуванням її потреб і за чітко встановленими правилами.

Список використаних джерел:

1. Dr. Surinder, Kaur. Historical development of human rights. *Journal of Social Sciences Research*. 2014. № 6(2). P. 996-999.
2. Тиріна М. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації. *Держава і право*. 2011. № 52. С. 728–732.
3. Погребняк С. Концепції good governance та good administration (міжнародний, європейський та національний досвід). *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 177 – 190.
4. Галіцина Н.В. Принципи «good governance» і «good administration» в адміністративному праві. *Юридичний бюлетень*. Випуск 13. 2020. С. 101 – 110.
5. Школик А.М. Концепція доброго адміністрування та її вплив на адміністративно-процедурне законодавство. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2018. Випуск 66. С. 138–146.
6. Бойко І. В. Право на належне управління:

європейські стандарти та виклики для України. Основні права людини: розуміння та виклики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10 грудня 2019 р. / ред.кол. Гриценко І.С., Мельник Р.С. та ін. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 160 с. С. 74 – 78.

7. Глазун О. Право на належне управління: сутність та перспективи впровадження в контексті реформування державної служби. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 9. С. 120 – 124.

8. Філіпова Н. В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 6, 2015. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865>

9. Карабін Т. Сучасні теорії публічної адміністрації та їх вплив на реформування публічної адміністрації в Україні. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2016. Вип. 1. С. 112-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gpui_2016_1_11

10. Lanza E. The Right to Good Administration in the European Union. Roots, Eatio nes and enforcement in Antitrust Case-law. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1593523

11. Resolution (77) 31 On the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities: Council of Europe Committee of Ministers at 28.09. 1977. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56>

12. Recommendation no. r (80) 2 Of the Committee of Ministers concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities: Council of Europe Committee of Ministers at 10.03.1980. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae>

13. Recommendation no. r (87) 16 Of the Committee of Ministers to member states on administrative procedures affecting a large number of persons: Council of Europe Committee of Ministers at 17.09.1987. URL: <https://rm.coe.int/16804eaa5c>

14. Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties: Council of Europe Committee of Ministers at 05.09. 2001. URL: <https://rm.coe.int/16805e2b59>

15. Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers to member states On good administration. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1155877&Site>

16. Рабінович П. М. Верховенство права в інтерпретації Конституційного Суду України. URL: <http://www.yuricom.kiev.ua/uvu/>

17. Житник О. О. Поняття справедливості в сучасних наукових дослідженнях. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 58 С. 58 – 67. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/934/1/9.pdf>

18. Stocktaking on the notions of «Good Governance» and «Good Administration» : European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) ; Strasbourg, 8 April 2011, Study no. 470 / 2008, CDL-AD(2011)009. URL: <http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD%282011%29009-e.pdf>.

19. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України: монографія / авт.-уклад. В. П. Тимошук ; Центр політико-прав. реформ. К. : Факт, 2003. 496 с,

§6.2 ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОЇ ТЕХНІКИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ. Розвиток України як незалежної та правової держави обумовлює об'єктивну необхідність вдосконалення національної правової системи, здатної забезпечити життєдіяльність нашої країни в сучасних умовах. І саме нормотворча техніка та нормативно-правове регулювання є процесами, які спрямовані на створення нових норм права, забезпеченню ефективності їх та правової системи в цілому.

Нормотворча діяльність є запорукою розв'язання різноманітних проблем в економічній, соціальній, культурній, науковій та інших сферах життєдіяльності українського суспільства. Однією з важливих умов вдосконалення усього масиву нормативно-правових актів, що приймаються в державі є оволодіння системою певних вимог, які висуваються до процесу творення норм права. Тому серед видів юридичної техніки, яка при самому широкому підході розуміється як сукупність способів, прийомів, навиків, що застосовуються у сфері юридичної діяльності, слід виокремити її найважливіший різновид – *нормотворчу техніку*. Дотримання останньої є критерієм та суттєвим елементом підвищення результативності нормотворчої діяльності як напрямку вдосконалення правотворчості правової держави [1, с. 2]. Техніко-юридична забезпеченість нормотворчості, яка означає використання певних правил нормотворчої техніки, є характеристикою рівня досконалості нормативного акту та його стабільності. Адже якість нормативно-правового акту як джерела права є необхідною умовою дії норм права, які містяться у ньому.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правове регулювання нормотворчої діяльності – це врегулювання за допомогою правових норм відносин у сфері пізнання та оцінки правових потреб суспільства й держави, діяльності компетентних органів по прогнозуванню, плануванню, підготовці, обговоренню, прийняттю нормативно-правових актів, їх оприлюдненню та оцінки їх ефективності.

Поняття правового регулювання нормотворчості можна розглядати у двох аспектах: по-перше, як процес створення нових, внесення змін до чинних нормативно-правових актів, предметом регулювання яких є відповідні суспільні відносини; по-друге, як сукупність правових норм, що містяться у нормативно-правових актах і регулюють відповідний комплекс правових відносин [2, с. 10].

Як процес, нормативно-правове забезпечення нормотворчої діяльності включає також пошук шляхів удосконалення існуючих та створюваних правових норм, необхідних для регулювання відносин у цій сфері.

Цілями нормативно-правового регулювання нормотворчої діяльності є:

- юридичне закріплення існуючих відносин у відповідній галузі та їх правове регулювання;
- створення правових передумов для виникнення нових відносин, необхідних для досягнення цілей нормотворчості в державі;
- ліквідація відносин, які не відповідають реаліям та потребам сучасного етапу розвитку суспільства [2, с. 21].

Основними завданнями нормативно-правового забезпечення нормотворчої діяльності є:

- надання нормотворчості ознак упорядкованості, послідовності та організаційної визначеності;
- визначення вимог до якості нормативно-правових

актів, їх структурної та змістовної побудови, окреслення предмету правового регулювання;

- чітке розмежування компетенції учасників нормотворчої діяльності, їх прав і обов'язків та узгодження їх дій між собою [2, с. 22].

Оскільки нормотворча діяльність відноситься до публічно-правової сфери, що полягає у регулятивному впливі держави на суспільні відносини, тобто є формою встановлення зв'язків між владою і громадянами, порядок її здійснення повинен бути точно й детально зафіксований з метою запобігання можливості будь-яких порушень прав і свобод людини і громадянина.

У цілому, в Україні наявна значна нормативно-правова база щодо врегулювання нормотворчої діяльності, яка складається з великого за обсягом, розгалуженого масиву нормативно-правових актів різної юридичної сили.

Однак різнопланові, не узгоджені правові акти інколи не здатні справляти цілісний правовий вплив на нормотворчу діяльність. Складність, багатоплановість нормотворчих процедур, участь у ньому різних суб'єктів – представників різних гілок влади та громадськості, – утруднює регламентацію зазначених відносин в одному кодифікованому акті.

За відсутності єдиного нормативно-правового акта у зазначеній сфері, окремі аспекти нормотворчої діяльності різних публічно-владних суб'єктів в Україні врегульовані цілою низкою законів та підзаконних актів, зокрема:

1) Конституцією України. Складовими конституційного регулювання нормотворчого процесу є визначення загальної засади конституційного ладу щодо верховенства права і закону (ст. 8), статусу парламенту – Верховної Ради України – як єдиного органу законодавчої

влади (ст. 75), предмету законодавчого регулювання (ст. 92), право законодавчої ініціативи (ст. 93), порядок розгляду та прийняття законів (статті 72, 82-85, 88-89, 91, 93-94, 96, 106, 152, 154-159) повноваження глави держави щодо закону, прийнятого парламентом (статті 94, 106, 156), набрання чинності законами (ст. 94), нормотворчі повноваження Президента України та акти глави держави (ст.106), акти Кабінету Міністрів України та вимога державної реєстрації актів органів виконавчої влади (ст. 117), акти органів місцевого самоврядування (ст. 144), конституційний контроль за нормотворчим процесом (ст. 152) [3].

2) Законами України: «Про міжнародні договори України», «Про доступ до публічної інформації», «Про всеукраїнський референдум», «Про Регламент Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», «Про комітети Верховної Ради України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад» та ін.

3) підзаконними нормативно-правовими акти, зокрема, Указами Президента України: «Про поліпшення організації законопроектної діяльності»; «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» тощо. Серед підзаконних нормативно-правових актів важливе місце займають ті, які регулюють внутрішньо-організаційні аспекти порядку підготовки та подання нормативних актів Президента України, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади. Зокрема, це Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України, затверджене указом Президента України від 15.11.2006 року, Регламент Кабінету Міністрів України,

затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 року.

4) локальними нормативно-правовими актами, які регулюють відносини між суб'єктами на території певного підприємства, установи, організації.

Нормативно-правовим актом, який найбільш структуровано регулює питання нормотворчої діяльності, а конкретно законодавчої діяльності є Регламент Верховної Ради України. Призначенням регламенту є розкриття, деталізація положень Конституції України щодо статусу та функціонування Верховної Ради, встановлення такого порядку діяльності парламенту, за якого повністю будуть реалізовані конституційно встановлені повноваження цього органу. Чинний Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України від 10 лютого 2010 року [4].

На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок про те, що вітчизняне правове регулювання нормотворчої діяльності характеризується надмірною розгалуженістю, несистематизованістю, що може призводити до формалізації діяльності органів публічної влади їх фактичної нездатності вирішувати важливі питання загальнодержавного та місцевого значення.

На жаль, ми змушені констатувати, що й сьогодні актуальна висловлена 1997 року думка українського вченого Панова М.І.: «Є цілий ряд нормативних актів, котрі регулюють різні сфери нормотворчої діяльності, але ... єдиного нормативного акта, котрий мав би в собі специфічні норми, які регулювали б у комплексі всю систему складних суспільних відносин нормотворчості, зараз немає» [5, с. 147].

Одним з варіантів вирішення цієї проблеми є прийняття Закону «Про нормативно-правові акти», який має врегулювати питання всієї системи нормативно-правових

актів в Україні. Нагальність його прийняття полягає у тому, що в Україні на рівні закону не регламентовані загальні положення правотворчої діяльності, а також процедури законотворчості та підзаконної нормотворчості (у законі мають бути розмежовані поняття «правотворча діяльність», «законотворча (законодавча) діяльність» та «нормотворча діяльність») [6, с. 44].

Також законодавчо не визначені суб'єкти правотворчості, поняття і види нормативних актів, не врегульовані питання ієрархії останніх з точки зору їх юридичної сили та організації виконання цих актів. Крім того, не встановлено коло осіб та сфери, на які поширюється дія нормативно-правових актів органів законодавчої, виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, принципи дії цих актів у часі та просторі. Відсутня чітка правова регламентація засобів усунення прогалин, подолання суперечностей нормативно-правових актів. Законодавчо не закріплені техніко-юридичні правила і вимоги щодо підготовки досконалих за формою та змістом нормативно-правових актів. Є й інші проблеми, які слід розв'язати в очікуваному законі «Про нормативно-правові акти».

У той же час, існує думка, що на підставі цього закону та за умови виокремлення законодавчого процесу як окремого виду правової діяльності держави має бути прийнятий і закон «Про закони і законодавчу діяльність» з обов'язковим чітким визначенням предметів законодавчого регулювання і їх співвідношенням відповідно як категорій загального й особливого. Передбачається, що у законі мають бути положення щодо: місця законів у системі права, їх характеристики та класифікації, предмета законодавчого регулювання; співвідношення законів з міжнародними договорами та підзаконними актами; засад, принципів

законодавчої діяльності; прогнозування та планування законодавчої діяльності; суб'єктів права законодавчої ініціативи та порядку її реалізації; особливостей прийняття окремих видів законів; правил набрання чинності законами; обліку, систематизації та видання законів тощо [7, с. 45].

Протилежної точки зору дотримувалися науковці Колодій А. М., Лисенков С. Л., Тихомиров О.О. На їх погляд, обидва проекти ні в якому разі не можуть розглядатись як такі, що дублюють чи, тим більше, суперечать один одному. На думку названих акторів, закон «Про нормативно-правові акти» регламентуватиме загальні засади правотворчості в Україні щодо змісту, форми, процесу прийняття всіх видів нормативно-правових актів різними державними органами у межах їхньої компетенції. Ці засади, навіть за їх деякої конкретизації, повинні бути деталізовані відповідно до виду чинних нормативних актів [6, с. 46].

Також існує думка про можливість розв'язання питань забезпечення верховенства закону в законі «Про закони та інші нормативно-правові акти України», який дозволив би впорядкувати стадії законодавчого процесу, розробити єдині підходи до визначення структури законодавчого акта, а також нормативно регламентувати основні правила законодавчої техніки, що поліпшить структуру та форму прийнятих нормативно-правових актів, вдосконалить мову і стиль, а також забезпечить додержання єдиних норм правотворчої діяльності [8, с. 35].

Закон «Про нормативно-правові акти» має зайняти ключове місце серед інших нормативно-правових актів і водночас об'єднати їх. Ним мають бути регламентовані положення щодо процесуального впорядкування правотворчої діяльності суб'єктів, закладені основи скоординованої роботи законодавчої та виконавчої гілок

влади у вказаній сфері.

Поряд з прийняттям нових законодавчих актів слід ревізувати існуючий нормативно-правовий масив, що регулює нормотворчу, зокрема, законотворчу діяльність: переглянути та скасувати застарілі нормативно-правові акти, що не відповідають реаліям сьогодення; усунути суперечності та дублювання окремих норм тощо.

Створенню та відображенню цілісної картини проблемних питань нормотворчої діяльності в Україні та шляхів її вдосконалення могла б слугуватиме розробка Концепції розвитку українського законодавства. Прийняття та впровадження її є обов'язковою умовою ефективності державної політики у різноманітних сферах, і зумовлене необхідністю якнайшвидшого розв'язання ряду першочергових проблем законодавчої діяльності, вивчення та теоретичного осмислення інших проблем на наступному етапі її реалізації. Фактично спроба прийняття такого акту мала місце у 2015 році шляхом прийняття Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, що був схвалений Постановою Верховної Ради України від 04.06.2015 року [9] як спроба реалізувати задекларовану ідею тотального реформування у всіх сферах.

Окрім прийняття цілісного нормативно-правового акта велику роль відіграє нормотворча техніка, яка допомагає уникнути нормопроектних помилок, які «ускладнюють процес з'ясування тексту норми права, створюють основу для їх неоднозначного тлумачення [10, с. 63]».

Поняття юридичної техніки розуміється як «система засобів, правил і прийомів підготовки компетентними органами юридичних актів [11, с. 3]».

Нормотворча техніка є видом юридичної техніки, тому визначення її поняття має аналогічний зміст відносно

наведених формулювань: «нормотворча техніка - система правил і прийомів підготовки найбільш досконалих за формою і структурою проектів нормативних актів, що забезпечують максимально повну і точну відповідність форми нормативних приписів їх змісту, доступність, простоту і видимість нормативного матеріалу, вичерпне охоплення питань, що регулюються [11, с. 3]».

Безперечно, складання проекту нормативного акту передбачає творчий підхід і успіх цієї діяльності передусім залежить від правової культури суб'єкта нормотворчої діяльності, суть якої полягає у способі мислення, заснованому на визнанні загальнолюдських цінностей права, вимог законності і режиму правопорядку [11, с. 6]. У свою чергу рівень нормотворчої техніки символізує собою певний рівень правової культури суспільства [12, с. 50].

Нормотворча техніка має дві основні мети: по-перше, раціонально адекватно врегулювати суспільні відносини, не припуститись прогалин, викласти норми права достатньо чітко, недвозначно, по суті і в той же час стисло, економічно, певною мірою одноманітно, стандартно.

Друга мета зорієнтована на суб'єктів – адресатів нормативних актів і полягає у тому, щоб зробити закони достатньою мірою зрозумілими, ясними для осіб, яким вони адресовані, щоб у них не виникали сумніви стосовно їх прав та обов'язків, передбачених цими нормами [12, с. 51].

Засоби нормотворчої техніки поділяються на засоби юридичного виразу волі нормотворця та засоби словесно-документального викладу тексту нормативного акту.

Засоби словесно-документального викладу нормативного акту стосуються зовнішньої, документальної побудови цього тексту. До них належать реквізити, структурна побудова складеного за допомогою юридичної термінології тексту

закону, а також законодавча стилістика [10, с. 116].

Заслуговує на увагу думка, згідно якої далеко не кожний нормативний акт має супроводжуватися набором власних термінів і їх визначень, оскільки вони мають бути закладені в конституції, кодифікованих актах і наукових доктринах. Тому пропонується вводити нормативні визначення тільки в базових законах (кодексах) а також забезпечувати їх послідовне і правильне застосування в інших актах законодавства.

Від точності застосування термінів багато у чому залежить точність виразу волі законодавця, як наслідок і результативність норми права. Специфіка нормотворчої термінології полягає у тому, що вона значною мірою є універсальною, оскільки законодавство обіймає практично всі сфери суспільного життя.

При формулюванні тексту нормативного акту використовуються загальнозживані, спеціальні юридичні і спеціальні неюридичні терміни [13, с. 45].

Для ефективного використання нормотворчої техніки як елементу нормотворчої діяльності потрібно, насамперед, закріпити на науково-теоретичному і практичному рівні саме поняття «нормотворча техніка» як засобу створення нормативно-правових актів, їх систематизації, відокремивши його тим самим від відповідних понять, які передбачають інструментарій для написання підзаконних нормативно-правових актів.

Висновки. В країнах романо-германської (континентальної) правової системи, до яких входить Україна, основною, абсолютною домінуючою формою права є нормативно-правовий акт. Нормативно-правовий акт є результатом правотворчої діяльності уповноважених на те суб'єктів щодо створення, доповнення, зміни або скасування

діючих в державі норм права. Нормотворчість є особливим видом діяльності спеціально уповноважених на це владних суб'єктів, що спрямована на нормативне закріплення суспільних потреб та інтересів у систему внутрішньо узгоджених нормативно-правових актів.

Нормативно-правове регулювання нормотворчої діяльності можна віднести до одного з її складових компонентів. З одного боку, воно власне є правотворчою діяльністю (прийняття та зміна законів та інших нормативно-правових актів) зі специфічним предметом правового регулювання – сферою здійснення нормотворчих повноважень; з іншого – як забезпечувальний елемент, правова база функціонування цієї сфери.

Нормативно-правове регулювання та нормотворча техніка є цілісними пов'язаними між собою елементами, які забезпечують ефективність дії прийнятого нормативно-правового акта та його дотримання всіма суб'єктами права.

Список використаних джерел:

1. Керимов Д. А. Законодательная техника: научно-методическое и учебное пособие. М.: НОРМА, 2000. 127 с.
2. Нормотворчість: проблеми законодавчого регулювання. Вісник ПСПУ. 2009. №6 (28). С. 21–31.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами від 08.12.2004 р., 01.02.2011 р., 19.09.2013 р., 21.02.2014 р., 02.06.2016 р. Офіційний вісник України. 2016. № 19. Ст. 583.
4. Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. Офіційний вісник України. 2010. № 12. Ст. 565.
5. Панов М. І. Законодавче врегулювання нормотворчості: загальна характеристика проекту Закону

України «Про нормативно-правові акти». Законотворення – основна функція парламенту: Посібник. К.: “Заповіт”, 2007. 165 с.

6. Колодій А. Закон для законів: такий фундамент законодавчого процесу закладається сьогодні. Віче. 1995. №5. С. 44–49.

7. Ющик О. І. Проблеми законодавчого процесу: Правова держава. [спеціальний випуск]. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. 162 с.

8. Ришелюк А.М. Законодавчий процес в Україні: навч. посібник К.: Національна академія державного управління при Президентові України, 2004. 220 с.

9. Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні: Постанова Верховної Ради України від 04.06.2015 р. Офіційний вісник України. 2015. № 52. Ст. 1668.

10. Косович В. М. Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко- технологічні аспекти : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 566 с. 142.

11. Керимов Д. А. Законодательная техника: научно-методическое и учебное пособие . М.: НОРМА, 2000. 127 с.

12. Дутко А. Загальна характеристика техніки юридичного нормотворення. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2009. Вип. 35. С. 48-51.

13. Дутко А. Загальна характеристика техніки юридичного нормотворення . Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2009. Вип. 35. С. 48-51.

РОЗДІЛ 7. ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

§7.1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Вступ. Профорієнтація є найважливішою складовою навчально-виховної роботи освітньої організації та освітнього процесу в цілому. Тривалий і систематичний вплив на учнів може здійснюватися за допомогою сім'ї, шляхом залучення співробітників підприємств і професійних навчальних закладів, які кваліфіковано ознайомлюють підлітків із різними видами трудової діяльності, надають допомогу в оволодінні обраною професією.

Під професійною орієнтацією маємо на увазі систему заходів із надання допомоги у професійному самовизначенні молоді, яка обирає професію, яка виступає як об'єктом, так і суб'єктом цього процесу. Варто визначити мету і завдання профорієнтаційної роботи. Діапазон цілей досить широкий: від найбільш віддалених (прийняття остаточного усвідомленого рішення про професійному виборі) до найближчої мети (наприклад, ознайомитися зі специфікою обраної професії, відвідування факультативів із метою професійного самовизначення тощо). Задля досягнення віддалених цілей школярі не завжди можуть встановити безпосередній зв'язок між профорієнтаційними намірами (особливо, якщо вони є для нього малопривабливими) і привабливими для нього віддаленими результатами професійного самовизначення. Увага до найближчих цілей профорієнтації часто обмежує школярів в їх активності щодо здійснення професійного вибір. Необхідно, щоб вони чітко бачили і розуміли як найближчі, так і віддалені цілі.

Виклад основного матеріалу. Так, найближча мета профорієнтації багатофункціональна і вона спрямована на управління професійним самовизначенням школярів. Ця мета є: засобом впливу; засобом отримання інформації про стан керованого об'єкта в конкретний момент управління; засобом діагнозу при порушенні перебігу процесу профорієнтації (відхилення професійного самовизначення від нормативної моделі); засобом корекції.

Віддалені і найближчі цілі профорієнтації передбачають вирішення конкретних завдань. Профорієнтаційні завдання, які ставить учитель (профорієнтатор) перед школярами, не завжди можуть бути ними прийняті. Для цього учневі необхідно їх проаналізувати на особистісному рівні з точки зору безлічі власних цілей-мотивів. Цей аналіз визначається рівнем його свідомості. У процесі осмислення завдання суб'єкт (учень) надає їй особистісний сенс. Поступове формування у школяра внутрішньої здатності до свідомого і самостійного вибору напряму професійної діяльності стає кінцевою метою профорієнтації. Ця мета визначає подальше коригування і реалізацію перспектив власного розвитку особистості, що формується (професійних, життєвих, особистісних намірів), здатність розглядати себе розвиваються в часі і самостійно знаходити особистісно значущі сенси у конкретній професійній діяльності. Своєчасне і правильне професійне самовизначення підлітка – запорука його особистої успішної діяльності, кар'єрного, професійного зростання і матеріального благополуччя.

На завершальній стадії загальної середньої освіти для випускника актуальною проблемою є не тільки вибір професії і сфери діяльності відповідно до його схильностями і здібностями, а й типу освітньої організації (технікум, коледж, інститут, університет).

Цілеспрямована робота з профорієнтації активізує внутрішні психологічні ресурси особистості школяра, розвиває його професійну і особисту мобільність. Все це дозволяє людині якнайповніше реалізувати себе в професії, бути більш гнучким і своєчасно реагувати на можливі зміни.

Завдання профорієнтації – актуалізація внутрішніх ресурсів, можливостей особистості, створіння умов для самореалізації людини у професійній сфері, формування у нього здібностей до прийняття рішень про вибір і зміну професії, професійну освіту, перенавчання або підвищенні кваліфікації. В основі профорієнтаційної роботи лежить системний підхід – науково обґрунтована система соціально-економічних, психологічних і правових заходів, спрямованих на надання допомоги школярам у професійному самовизначенні.

Система профорієнтаційної роботи загальноосвітніх організацій включає: професійне освітня; преоптація – формування у школярів початкових професійних уявлень; попередня професійна діагностика; професійна консультація; соціально-професійна адаптація; професійне виховання.

Професійне просвітництво – ознайомлення школярів із різноманітністю і особливостями професій, тенденціями їх розвитку, різними видами професій в суспільстві, потребами в кадрах у різних галузях господарської діяльності країни і конкретного регіону, шляхами отримання професії, особливостями працевлаштування, подальшого професійного зростання.

Мета професійного освіти – створення реальних уявлень про світ професій в цілому, усвідомлення змісту і якісних особливостей основних завдань, функцій, умов роботи за конкретною професією, моральної і матеріальної винагороди за свою роботу.

Професійне просвітництво передбачає:

- відпрацювання професійної інформації (відбір відомостей соціально-економічного, науково-технічного, професіографічного, психофізіологічного, правового характеру);

- професійну агітацію (просування тих професій, які необхідні суспільству і яким відповідають особистісні якості школярів);

- професійну пропаганду (цілеспрямована діяльність по формуванню громадської думки про необхідність займатися профорієнтацією з урахуванням можливостей учнів і потреб суспільства у кадрах).

Професійне просвітництво, названі його складові частини за змістом, формам, методам і обсягом, по-різному реалізуються в школі в залежності від вікових особливостей учнів. Цей вид роботи зі школярами дозволяє в їх свідомості створювати реальне уявлення про світ професійного спрямування, тим самим відбувається «примірювання себе» до різного виду діяльності.

Преоптація – попередня робота щодо надання учням початкових уявлень про професії. Такий вид роботи є актуальним при вивченні всіх навчальних предметів, передбачених навчальним планом школи. Призначення преоптації реалізується і на факультативних заняттях, які обираються учнями відповідно до їх інтересами.

Системний підхід до роботи з профорієнтації школярів передбачає:

- попередню професійну діагностику, яку здійснюють, як правило, психологи, і вона спрямована на виявлення особистісних здібностей, інтересів, схильностей;

- соціально-професійну адаптацію, сприяє виявленню недоліків роботи щодо професійного самовизначення учнів і

активізацію нових ціннісних орієнтацій і інтересів в сфері праці;

- професійне виховання розуміється як процес формування в учнів особистісних якостей (працелюбність, підприємливість, вміння творчо мислити, ініціатива).

У роботі з профорієнтації основними орієнтирами слід вважати формування в учнів професійного самовизначення, яке співвідноситься з індивідуальними особливостями особистості і запитам суспільства в трудових ресурсах. Профорієнтацію у процесі навчання слід здійснюватися на основі системного підходу, що надає розуміння роботи як багатогранного комплексу взаємопов'язаних, взаємообумовлених і взаємодоповнюючих заходів, спрямованих на вирішення проблеми підготовки школярів до вибору професії.

Проблема професійної орієнтації підлітків є важливою складовою успішної професійної реалізації особистості. Підлітковий вік є складним, перехідним віком у житті молоді. Тому перед батьками, учнями і педагогами полягає велика відповідальність за майбутнє підлітків і за те, щоб підліток правильно обрав свій професійний життєвий шлях. Для того щоб визначитися з вибором професії, необхідно співвіднести різних чинників: свої потреби, самооцінку, мрії, інтереси, темперамент, здібності, стан здоров'я та інші. Досить складним завданням є вибір професії. Можна сказати, що будь-яка професія – складний світ, у якому потрібно адаптація, роки навчання, пристосування до різних факторів і умов. З іншого боку, то перш, ніж обрати будь-яку професію, треба вже заздалегідь знати, з чого обирати. Успішність професійної адаптації у процесі навчання багато в чому визначається причинами вибору певного закладу абітурієнтом і його готовністю оволодіти конкретною

спеціальністю [3].

Таким чином, незнання світу існуючих професій є труднощами і найважливішою проблемою професійного самовизначення для сучасних підлітків. Підліток повинен не просто обрати професію, вона повинна йому подобатися, він повинен враховувати потреби в професії в тому регіоні, в якому він буде жити. Профорієнтаційна робота, що виконує функції професійної підготовки передбачає два шляхи його отримання – самоосвіта або навчання в освітніх установах професійної освіти або успіх професійної освіти визначає такий важливий психологічний момент як готовність (емоційна, мотиваційна) до придбання тієї чи іншої професії [2].

Професійне самовизначення – це відношення людини до світу професій в цілому і до конкретної обраної професії зокрема. Професійне самовизначення проходить в кілька етапів: зародження професійних намірів відповідно до суспільних і зі своїми особистими потребами; цілеспрямоване професійне навчання конкретної діяльності.

На цьому етапі відбувається професійне самовизначення особистості; входження в професію. Це безпосередньо ознайомлення із умовами праці, службовими обов'язками, входження в колективні відносини; реалізація професійних устремлінь. Ставлення до праці, рівень майстерності, творчий підхід. Розглянемо можливі помилки, що здійснюються майбутнім абітурієнтом на виділених етапах, щодо проблеми професійного самовизначення.

1 етап. Перша помилка полягає в тому, що підліток у першу чергу шукає навчальний заклад, в якому він би хотів вчитися, а потім вже тільки починає обирати професію в цьому закладі.

Друга помилка полягає в несвоєчасності вибору. Це

означає, що у підлітка не вистачає часу на те, щоб визначитися із професією. Третя помилка полягає у відсутності в учня відчуття необхідності у виборі професії. Наприклад, у підлітка все родичі мають професію педагога, ця професія є традицією в конкретному сімейному колективі. Природно, батьки змушують підлітка зберегти традицію, не зважаючи на те, що підліток не планує обирати цей професійний напрям.

2 етап. Вирішальне значення при виборі професії відіграє самооцінка підлітка, яка лежить на підставі рівня домагань, тобто рівня складності тих завдань, до здійснення яких людина вважає себе здатним.

3 етап. Одним із основних етапів прийняття рішення про вибір будь-якої бажаної професії є збір необхідної інформації про неї. При цьому можуть виникнути помилки і складності, на певному етапі, які обумовлені трьома причинами: особистісними характеристиками, роллю сім'ї і впливом однолітків.

4 етап. На цьому етапі типові помилки можуть бути пов'язані з недостатнім рівнем критичності підлітка. Низький рівень критичності не дозволяє в повному обсязі виявити і дати об'єктивну характеристику власного становища. Виділяють велику кількість факторів, що впливають на вибір професії, але ми розглянемо найосновніші:

- особисті професійні переваги – те, що є потребою підлітка;

- позиція батьків. Часто батьки спонукають підлітка обрати професію за власним смаком;

- позиція однолітків. Підлітки обирають професію «за компанію», або за місцем розташування ЗВО або підприємства;

- позиція вчителів, які теж можуть вплинути на вибір

підлітка своїм авторитетом;

- здатності закладені природою в людині і їх варто розвивати, з тим, щоб вони сприяли найкращому вибору професії;

- рівень домагань. Часто підлітки орієнтовані на професії вищої категорії, «модні» або високооплачувані, які не відповідають ні їх внутрішнього світу, ні здібностям. У результаті відбувається розчарування в ній;

- інформованість, яка відіграє важливу роль у виборі професії. Адже у підлітка «на очах і на слуху» невеликий вибір професій. Тому профорієнтаційна робота є рушійною для вибори підлітків затребуваних, сучасних професій. Таким чином, зростає й інтерес до інших, раніше невідомих професіями;

- схильності – це вибірна спрямованість, що спонукає займатися певною діяльністю. В її основі бажання вдосконалювати навички та вміння, пов'язані з цією професійною діяльністю.

Профорієнтація – це комплекс психолого-педагогічних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування відповідно до бажань, уподобань і сформованими здібностями, а також з урахуванням потреб в спеціальностях на ринку праці [1]. У наш час існує безліч різних методик профорієнтації і широка практика їх застосування. Розглянемо блок методик, який найбільш часто застосовується для допомоги підліткам у здійсненні свого професійного вибору. Найбільш поширеними психодіагностичними методиками, спрямованими на надання допомоги в здійсненні професійного вибору підлітків, є: диференційно-діагностичний опитувальник Е. А. Клімова (ДДО). Методика розроблена відповідно до класифікації типів професій Е. А. Клімова (людина-природа, людина-

техніка, людина-людина, людина-знак, людина-художній образ). Опитувальник пропонує вибрати серед 20 пар відповідей по одному в кожній парі. Результати показують, до якої з сфер у людини проявляється найбільший інтерес.

«Карта інтересів» Голомштока. Опитувальник включає 174 питання, що відображають спрямованість інтересів в 29 сферах діяльності. Проаналізувавши його результати, можна зробити висновок про пріоритетній сфері інтересів підлітка. Методика професійного самовизначення Дж. Голланда (Тест Голланда). Спрямована на виявлення відповідності типу особистості і типу професійного середовища. У методиці запропоновано 43 пари професій, в кожній з пар підлітку пропонується вибрати одну, найбільш бажану. Матриця вибору професії. Підлітку пропонується відповісти на 2 питання:

- З ким або з чим ви б хотіли працювати?
- Який об'єкт праці вас приваблює?
- Чим би ви хотіли займатися?
- Який вид діяльності вас приваблює?

А потім аналізується таблиця, де на перетині бажаних, об'єкта праці і виду діяльності, будуть показані найбільш відповідають інтересам підлітка сфери професійної діяльності.

Психодіагностична методика «Профасоціації» спирається на асоціативний метод. Підлітковаі пропонуються слова-стимули, у відповідь він називає професію, з якою вони у нього асоціюються. Після обробки результатів виділяються професії, інтерес до яких найбільш виражений. Опитувальник професійної готовності (ОПГ). Містить 50 питань, за результатами відповідей на які можна діагностувати бажання і здатність людини займатися тим чи іншим видом професійної діяльності. Опитувальник побудований на

самооцінці людиною своїх схильностей і можливостей. Вибір професії є таким знаковим дією, яке може зробити людину щасливою в житті і успішним в професійній діяльності, а може затьмарити всю його життя, розладнати плани і зробити його нещасним. Тому до вибору майбутньої професії варто готуватися ще в дитинстві і юності, займаючись профорієнтацією школярів [4]. Вважаємо за необхідне виділити три основні чинники для правильного вибору професії:

- правильна самооцінка особистості, її здібностей, інтересів, нахилів, здібностей, бажань і обмежень;
- наявність початкових знань і умінь в тому напрямі, в якій знаходиться обрана професія;
- уміння тверезо співвіднести результати самооцінки із знаннями вимог, які висувають ті чи ті професії.

Правильна профорієнтація – один із важливих показників розвитку людини. Іншим важливим моментом профорієнтації в школі є поінформованість про те, які професійні напрями є доцільними і затребуваними. Адже практика доводить, що найбільш поширеними труднощами і помилками школярів, підлітків і молодих людей при професійному визначенні виявляються:

- керівництво у виборі, засноване на інформації з помилкових або упереджених джерел інформації;
- неправильним аналіз і систематизація отриманої інформації про ту чи ту сферу діяльності;
- переоцінка або недооцінка окремих індивідуально-психологічних характеристик особистості, хибна, помилкова самооцінка;
- неправильна, неточна, недоречна оцінка своїх здібностей, підміна їх моральними якостями;
- помилкове уявлення про можливості освоєння обраної професії;

- керівництво при профорієнтації емоційної складової, тиск з боку авторитетних для підлітка і школяра людей;
- наявність впливових стереотипів;
- невміння вчасно змінити помилкове рішення при отриманні додаткової інформації;
- профорієнтація школяра на підставі симпатії до тих чи тих особистісних якостей представника певної професії, ідеалізація, наслідування перенесення особистого ставлення до людини на професію;
- різноманітні проблеми поведінки і формування підлітків;
- неможливість пройти тестування щодо профорієнтаційного вибору, проконсультуватися із психологом;
- позиція батьків, однолітків, вчителів.

Висновки. Отже, для підлітків на перший план ставиться завдання правильного вибору професії. Це зробити не просто, і тому на шляху професійного вибору підлітка зустрічаються різні труднощі, помилки, які потрібно долати, вивчаючи світ професій із більш ранніх років і проходячи різні тести на профорієнтацію.

Список використаних джерел:

1. Ананко Т. Теоретичні аспекти професійної орієнтації в загальноосвітніх навчальних закладах України // Вища школа. 2014. № 11/12. С. 91-99.
2. Бондарів В. П. Технологія професійного успіху: Експериментальний підручник для 10-11 класів природничо-наукового профілю / Под ред. С. Н. Чистякової, А. В. Гапоненко, Л. А. Зінгер, П. С. Лернер та ін. Москва: Просвещение, 2001. 506 с.
3. Варнавська І. Морально-психологічна готовність

фахівців агрономічного напрямку в умовах вищої школи // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці / [Ред.: Ян Гжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький]. Конін – Ужгород – Бельско-Бяла – Київ: Посвіт, 2019. С.62-64.

4. Вікова і педагогічна психологія / уклад. І. В. Дубровіна, А. М. Прихожан, В. В. Зацепін. Москва, 1999. 320с.

§7.2 ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ДИГІТАЛЬНОГО ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Вступ. У сучасну епоху технології присутні в усіх сферах людського життя. Швидко змінюючись, сучасне суспільство кидає нові виклики сьогоднішній освіті. Адже технології урізноманітнюють навчальний процес і забезпечують можливість індивідуального підходу до студента. Поняття грамотності, яке традиційно полягає у здатності читати та писати набуває неабиякої актуальності ще наприкінці ХХ століття. Читання, або вміння декодувати текст, виступає традиційним методом здобуття грамотності, але в сучасну епоху до нього також додаються вміння збирати, аналізувати, сприймати та засвоювати інформацію з технічних ресурсів. Традиційні газети та друковані книги відходять назад, як і деякі форми читання.

В останні роки перед викладачами постає питання про використання нових інформаційних технологій в освітніх установах. Це передбачає створення та застосування нових технічних засобів, форм, методів та методик викладання, а також вимагає нового підходу до процесу навчання в цілому. У такий спосіб процес навчання стає більш різноманітним та індивідуальним

Все частіше сучасне читання здійснюється у високоінтерактивних цифрових середовищах, таких як Інтернет, у якому сценарій поєднується із зображеннями, відео та музикою, залишаючи мало місця для безперервного читання довгого тексту. Розвиток навички дигітального читання є передумовою здобуття цифрової грамотності. Дигітальне читання тісно пов'язане з модернізацією навчання і сьогодні превалює над традиційними формами читання.

Тому використання цифрових бібліотек має кількісну перевагу над паперовим форматом. Це викликає необхідність в дослідженні впливу технологій на процес читання серед студентів, зокрема, тих, які вивчають іноземну мову.

Виклад основного матеріалу. Ера інформатизації вимагає у студентів володіння навичок цифрової грамотності з метою самоактуалізації та самореалізації особистості у майбутній професійній діяльності. Одним із компонентів сучасної інформаційної культури є культура читання, яка характеризується умінням працювати не лише з фізичною книгою, але й з іншими цифровими носіями інформації. Цифрова грамотність є домінантною освітньою метою у значній частині програмної документації. Її визначають як «здатність розуміти та використовувати інформацію у різноманітних форматах із широкої низки джерел, доступних з комп'ютера і, головним чином, через Інтернет» [7].

Потрібно зазначити, що цифрова грамотність включає не лише технічні та операційні компетентності, але й вміння давати оцінку інформаційному контенту, користуватися пошуком в Інтернеті та працювати з гіпертекстом. Як відомо, читання є складною навичкою, складним творчо-пізнавальним типом діяльності людини, у якій навички зорового сприйняття знаходяться у діалектичній взаємодії з процесами мислення, уяви та емоційно-вольової сфери читача. Долаючи комплекс труднощів, а також набуваючи інші навички, студенти поступово стають читати та розуміти тексти, не перекладаючи їх рідною мовою. Важливою також є навичка критичного мислення, яка передбачає здатність розуміти складні ідеї, оцінювати докази, зважувати альтернативні погляди та вибудувати переконливі аргументи. Щоб набути критичне мислення, особливо у грамотному суспільстві, потрібно вміти обробляти текст. Мало знайти

інформацію, треба ще вміти прочитати її та зрозуміти.

Сьогодні вчені з впевненістю говорять про тип нового віртуального читача, який має цілодобовий вільний доступ до електронних каталогів бібліотек світу «читач-споживач-користувач».Адже сучасний інтерактивний читач завжди прагне зворотного зв'язку і має для цього всі засоби. Безліч вебсайтів з можливістю коментування, форуми і передусім соціальні мережі дають можливість миттєвого реагування на прочитане, доступ написати відгук, рецензію та вступити в полеміку з автором. Таким чином, читач має багате поле для висловлювання своєї думки [2]. Впровадження в навчальний процес сучасних комп'ютерних технологій і телекомунікаційних засобів навчання дає можливість значно підвищити його ефективність і перетворити традиційне читання на досить цікаву форму навчання.

Читання, або вміння декодувати текст, виступає традиційним методом здобуття грамотності, але в сучасну епоху до нього також додаються вміння збирати, аналізувати, сприймати та засвоювати інформацію з технічних ресурсів задля визначення її значення. Таким чином, розвиток навички дигітального читання є передумовою здобуття цифрової грамотності. Задля кращого розуміння сутності формування цієї навички потрібно усвідомлювати різницю між друкованими і дигітальними текстами.

Хоча ці основні процеси схожі як для друку, так і для читання в Інтернеті, між читанням також існують суттєві відмінності. Розглянемо три розбіжності, які заслуговують на особливу увагу. Найперше, світова мережа пропонує величезний обсяг інформації. Оскільки читачі в Інтернеті мають такий простий доступ до незчисленної кількості джерел, вони повинні мати можливість швидко оцінити, чи буде сайт корисним. Знайшовши потенційно доцільну статтю,

студенти повинні ефективно відсканувати та обробити текст, щоб перевірити, чи справді інформація є доречною. Якщо читачі в Інтернеті намагаються прочитати кожен текст поглиблено, вони витрачають занадто багато часу на статті, які зрештою виявляються неактуальними. Водночас, як і при читанні друкованих матеріалів, коли читач визначив, що текст буде корисним, необхідно глибоко прочитати його. Постійний перехід від скімінгу до глибокого читання вимагає великої гнучкості – навичку, яку необхідно відпрацьовувати [5]. Без ґрунтовної підготовки онлайн-читачі, як правило, сканують занадто багато і не розуміють текст повністю, або навпаки, читають занадто ретельно і недостатньо швидко

По-друге, велика кількість інформації в Інтернеті не є вірогідною, або публікується джерело, яке може бути ненадійним. Як результат, читачі в Інтернеті повинні бути особливо уважними в оцінці довіри до відповідного джерела. Навіть студенти, які не знають чи цитувати інформацію, якщо автор невідомий або не є експертом у цій галузі, як правило, мають проблеми з розпізнаванням упередженості. У світі Інтернету, де практично кожен може публікувати практично все, для читачів особливо важливо вміти критично оцінювати інформацію.

Таким чином, студенти потребують допомоги, щоб відрізнити правду від фікції. Зрештою, «У той час, коли текст на папері легше засвоюється, читання з електронних девайсів, особливо у дітей, притуплює можливість вдумливо читати. Читання книги – лінійне, сторінка за сторінкою. В Інтернеті все по-іншому, – пояснює когнітивіст *Маріанна Вульф* (Maryanne Wolf), – оскільки там всюди маса інформації, гіперпосилань, відеозаписів поряд з текстом та інтерактивних елементів, наш мозок шукає «короткі шляхи» –

переглядає сторінки по діагоналі, виокремлює ключові слова, швидко прокручує текст вгору і вниз. Це нелінійне читання»[1]. Навіть коли інтернет-читачі не натискають на гіперпосилання, вони, як правило, відволікаються на рекламу та інші тексти, розташовані на тій самій сторінці, що і стаття, яку вони читають.

Дослідження показують, що читачі в Інтернеті виконують багатозадачність і відчувають труднощі з концентрацією уваги. Ефективна обробка тексту в Інтернеті, тобто вільне читання, уникнення відволікань є однією з найбільших проблем з читанням в Інтернеті [6]. Тому ведення ретельного обігу джерел є надзвичайно важливим при проведенні онлайн-досліджень. Таким чином, менш кваліфіковані цифрові читачі не мають змоги подолати цей виклик, потенційно збільшуючи втому, зменшуючи швидкість, перешкоджаючи розумінню та в кінцевому підсумку гасить будь-яку мотивацію.

Тому сьогодні важливо розуміти, чого ви хочете домогтися від прочитання й обрати оптимальну техніку читання. Щоб допомогти студентам розвинути навички, які необхідні для цілеспрямованого дигітального читання, викладачі повинні виконувати роль керівника, створити модель роботи та ділитися практикою.

Правильний алгоритм дій охоплює вміння чітко визначати мету читання (назва теми та пошукові терміни), оцінити корисність вебсайту та тексту. І, зрештою, бути зосередженим на роботі з одним текстом, щоб уникнути відволікання на гіперпосилання та рекламу. Отже, для того, щоб випрацювати ці навички у студентів викладачам необхідно мати відповідний багаж знань та схему дій. Розглянемо більш детально три основні дії, які є ключовими при роботі з цифровими текстами.

По-перше, точність обраної теми та пошукові терміни. Адже чітка мета є запорукою дієвого пошуку. Студенти повинні визначитися з темою, скласти список запитань на які потрібно знайти відповідь, а також опрацювати факти, які потрібно перевірити.

Наступним кроком є вибір ключових та споріднених слів. Якщо ключове слово не дає бажаного результату, споріднені слова будуть корисні для уточнення пошукового запиту. Наприклад, тема запиту: **«Найнебезпечніші комп'ютерні віруси»** генерує перше ключове слово «комп'ютер» та друге «найнебезпечніші віруси» і відповідно споріднені слова до ключових «програма», «зараження», «дані».

По-друге, дати оцінку надійності та практичності тексту. На цьому етапі потрібно нагадувати студентам про список запитань, на які вони повинні знайти відповіді. Відповіді потрібно записати, щоб перевірити правдивість інформації – незалежно від того, чи є ця інформація фактом чи думкою. Викладач також повинен пропрацювати такий алгоритм дій. Зрештою, третій крок – це бути сфокусованим на одному тексті (навіть якщо студент має гарну подільність уваги), щоб уникнути зайвого відволікання. Для цього потрібна практика, бажано в реальних умовах та під керівництвом викладача. Студенти читають один і той же текст з безліччю гіперпосилань та реклами, відповідаючи на запитання вчителя, щоб визначити рівень розуміння тексту. Але водночас кожен фіксує час, який знадобився для прочитання. Таким чином, можна простежити прогрес, а бажання бути першим у групі стимулюватиме швидкість читання.

Перевагою دیجیتالного читання є те, що практичні тексти можна знайти будь-де в інтернеті, зважаючи на

уподобання студенті та згідно з навчальною програмою.

Розглянемо корисні вебсайти, де можна читати англійською :

British Council включає невеликі за обсягом тексти від Британської Ради. Це ідеальний варіант для тих, у кого не так вже й багато часу на читання. На сайті можна обрати свій рівень знань. Перевагою цього вебсайту є блоки з вправами до тексту і після – це вправи, які допоможуть зробити читання кориснішим. Перед прочитанням тексту є можливість перевірити знання лексики та вивчити слова, які необхідні для глибокого розуміння тексту.

Chest of Books є скарбницею для охочих читати книги англійською. Велика колекція цієї бібліотеки з вільним доступом припаде до душі людям з різними смаками. На боковій панелі є можливість обрати книгу на тему, яка цікавить найбільше.

BookBub На цій платформі зібрана художня література. Один з кращих варіантів для тих, хто хоче зануритися у світ книги й забути про те, що читає англійською мовою. Тексти не є адаптованими та підійдуть для рівнів мови вище середнього.

English Online Ця платформа стане в нагоді тим, хто вивчає англійську мову з рівнем вище середнього. Тексти вміщують корисні вирази і слова, які виділені жирним шрифтом. Це найбільш поширені лексичні конструкції, на які пропонують звернути увагу при вивченні нової лексики в контексті.

За обсягом тексти не є довгими, що є значною перевагою.

Dreamreader Сайт наповнений статтями різної тематики, які поділені за рівнями. Зверніть увагу на тест з правого боку від тексту. Кожна стаття має тест на перевірку

розуміння матеріалу, що є неабиякою перевагою при вивченні мови.

ESL Fast включає всього два рівні: for beginners, for intermediate. Спочатку вам потрібно обрати основний розділ, а потім статтю із запропонованих. Кожна стаття супроводжується аудіозаписом.

News in levels призначений для вивчення 3000 слів англійською мовою. З метою на сайті розміщена інструкція, яка включає тест на визначення рівня володіння лексикою, після цього ви зможете перейти до прочитання коротеньких новин, які написані для кожного з 3 рівнів (Рівень 1, якщо ви знаєте 1-1000 слів. Рівень 2, якщо знаєте 1000-2000 слів. Рівень 3, якщо знаєте 2000-3000 слів). Також для кожної новини є відео, завдяки якому можна прослухати новину. Диктор читає досить повільно, тому добре чути вимову кожного слова.

IELTZ Liz Сайт призначений для тих, хто планує скласти міжнародний екзамен (не обов'язково IELTS). Тут зібрані екзаменаційні тексти з тестами та є опція перевірки відповідей.

My English Pages наповнення сайту достатньо різноманітне. Всі тексти поділені за темами, поділ на рівні відсутній. Більшість текстів можна читати на рівні нижче середнього.

Infosquares сайт вміщує всього близько сорока текстів, проте, він відрізняється від попередніх сайтів тим, що завдання студента – не просто прочитати текст і зрозуміти основну думку, а вловити навіть найдрібніші деталі. Для перевірки сприйняття матеріалу розроблені тести. Основне завдання – перевірити, як добре читач розуміє текст [3].

Незалежно від того, який сайт для роботи з текстом обирає студент, важливо обрати підхід до читання текстів

англійською мовою. Враховуючи методи роботи з текстом, можна виділити три базові підходи :Без словника, орієнтуючись тільки на поточний запас знань. Студент читає книгу і намагається зрозуміти лексичне значення слова виключно завдяки контексту. Якщо текст легкий для рівня студента, складнощів не виникне. Недоліком цього підходу є багатозначність англійського слова, тому не завжди можна підібрати потрібне значення. Саме тому ймовірність того, що студент цілком зрозуміє сенс тексту є суперечливою.

Зі словником і без вивчення нових слів.Такий підхід передбачає використання двомовного словника. Студент, читаючи книгу, перекладає всі незнайомі слова. Тоді кожне речення є зрозумілим і не буде прогалин з розумінням повного тексту. Недоліком є те, що нову інформацію потрібно ретельно обробляти, а не просто перекладати. У такий спосіб нові знання не будуть засвоюватися.

Зі словником і з ретельним опрацюванням нового матеріалу.Для цього підходу найкраще використовувати тлумачний словник англійської мови з поясненням кожної дефініції. Коли студент зустрічає незнайоме слово йому треба відкрити словник та вибрати значення, яке найкраще підходить за змістом. Цей підхід вимагає більше часу і зусиль. Метод дієвий для студентів, які прагнуть максимального результату. Інтенсивне читання є найбільш складним із усіх методів читання. Воно вимагає від викладача використання методичних прийомів, які спрямовані на детальну роботу над лексико- граматичними особливостями тексту. При інтенсивному читанні увага студентів зосереджена на детальне сприйняття тексту з аналізом мовної форми, а при екстенсивному – на цілісне сприйняття змісту. Основною перевагою інтенсивного читання є можливість мотивувати студентів до всебічного

аналізу лексичних одиниць з точки зору словотвору, морфологічного складу, синтаксичної ролі у реченні [4].

Отже, процес дигітального, або ж цифрового читання, перш за все, процес обтяжливий і перш ніж він стане приносити задоволення та результат, потрібно пройти довгий шлях.

Висновки. В епоху цифрової культури навичка дигітального читання є важливою як для освітньої так і для професійної сфери розвитку. Впровадження нових форм поширення інформації, поява автоматизованих бібліотек є першим кроком до опанування поняття “комп’ютерна грамотність”. Тому розвиток навички дигітального читання, яке тісно пов’язане з модернізацією навчання і сьогодні превалює над традиційними формами читання, є передумовою здобуття цифрової грамотності. Щоб допомогти студентам немовних спеціальностей розвинути навички, які необхідні для цілеспрямованого дигітального читання англійською мовою, викладачі повинні виконувати роль керівника, створювати модель роботи та ділитися практикою. Вміти чітко визначати мету читання та оцінити практичність вебсайту та тексту. І, зрештою, бути зосередженим на роботі з одним текстом, щоб уникнути відволікання на гіперпосилання та рекламу. Мета, дисципліна й важка робота з новим цифровим матеріалом є основою успішного результату.

Список використаних джерел:

1. Марианна Вулф. Пруст и кальмар. Нейробиология чтения. Издательство: Колибри, 2020. 384 с.
2. Ніколас Манкол-Бітел. Як навчати покоління, яке не може зосередитись. BBC Capital, 2019.

URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-47391740>

3. Тексти англійською: 10 крутих сайтів.
URL:https://engworld.com.ua/?p=138&fbclid=IwAR1SVQg4SBZlFai-J6PNxupTiFM_kfGsA9jpUmriiPfEMedz6AFuDi-8UY

4. Храброва В. Е. Формирование лексической компетенции при изучении английского языка посредством интенсивной работы над текстом / Е. В. Храброва // Филологические науки. – М.: Академия естествознания, 2013. – No 10 (часть 13). – С. 3022-3028.

5. Coiro Julie. Toward a Multifaceted Heuristic of Digital Reading to Inform Assessment, 2020. *URL:* https://www.academia.edu/44915961/Toward_a_Multifaceted_Heuristic_of_Digital_Reading_to_Inform_Assessment_Research_Practice_and_Policy

6. Dobler, E. 2015. E-textbooks: A personalized learning experience or a digital distraction? *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 58 (6): 482–491.

7. Lankshear C. New literacies : Everyday practices and social learning, 3rd edition / C. Lankshear M. Knobel. – Maidenhead, UK : Open University Press, 2011. – 298 p.

§7.3 ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ БАЗИС МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Вступ. У сучасному освітньому просторі відбувається суттєве оновлення освітньої системи, яка має відповідати викликам часу й вирішувати завдання, що виникають в умовах глобалізації світового простору, зближення далеких культур, розвитку міжнаціональних контактів. Зазначені процеси відбуваються в інформаційному суспільстві у тісному взаємозв'язку: поглиблення глобалізаційних процесів зумовлює розвиток і збагачення змісту й форм інтернаціоналізації вищої освіти, а інтернаціоналізація вищої освіти, в свою чергу, впливає на їх якісні характеристики [1]. Динамічне зростання міжнародного ринку освітніх послуг стимулює приєднання до руху інтернаціоналізації авторитетних освітніх установ у різних країнах, завдяки чому збагачуються міждержавні, наукові, міжособистісні контакти, посилюються освітньо-інтеграційні процеси, інтенсифікується транскордонний обмін фахівцями і знаннями.

На тлі значних політичних, економічних та соціокультурних змін інтернаціоналізація мистецької освіти розглядається як спосіб активізації міжкультурного діалогу в організаційно-інституційному контексті, спрямована на вдосконалення світоглядної позиції, мобільності, якості мислення й дій особистості [2]. Збільшення числа студентів, які отримують мистецьку освіту за межами своєї країни, інтенсифікація контактів науково-педагогічної спільноти, обмін досягненнями й інноваційними ідеями сприяють взаємному збагаченню мистецько-освітніх систем різних країн і зближенню віддалених культур.

Виклад основного матеріалу. На думку науковців, у сучасному інформаційному суспільстві інтернаціоналізація системи вищої освіти відбувається у двох головних вимірах – зовнішньому та внутрішньому. Зовнішня інтернаціоналізація передбачає організацію вузівських програм студентського обміну, розвиток міжвузівського співробітництва, залучення до навчання у певному закладі іноземних студентів, заохочення викладачів і науковців різних країн до сумісної праці; внутрішня інтернаціоналізація стосується удосконалення освітнього процесу з врахуванням здобутків світової науки і практики [3].

Процес зовнішньої інтернаціоналізації освіти сьогодні успішно реалізується через диверсифікацію джерел отримання професійно значущої інформації і каналів особистісно-професійного спілкування, експорт освітніх послуг і результатів наукової діяльності, конвергенцію професійного досвіду викладачів різних країн, їхню участь у міжнародних проектах, можливість стажування і підвищення кваліфікації тощо. Важливість цього факту важко переоцінити – як з погляду посилення міжкультурних зв'язків, так і в напрямку «експорту» національних освітянських здобутків у досвід світової педагогічної спільноти [4].

Значний внесок у збагачення форм зовнішньої інтернаціоналізації здійснюється завдяки програмі Еразмус, метою діяльності якої є сприяння транскордонній академічній мобільності студентів у межах європейського освітнього простору, під якою розуміється індивідуальне або академічне (в межах міжнародних програм академічного обміну) тимчасове переміщення студентів. Завдяки цьому студентська молодь отримує можливість короткострокового навчання, проходження практики, навчання в магістратурі та

отримання диплому магістра за межами своєї країни.

Підкреслимо, що цінність зовнішньої інтернаціоналізації полягає тому, що студенти не тільки досягають професійної компетентності відповідно міжнародним стандартам, а й збагачують власний світогляд, знання щодо своєрідності інонаціональних культур, специфіки організації освіти в різних соціально-політичних і національно-культурних умовах та можливість імплементації цінних інновацій в освітянську практику свого суспільства.

Натомість відзначається, що навчання студентів у інокультурних умовах породжує низку проблем, пов'язаних з необхідністю їхньої соціальної, особистісно-психологічної, національно-культурної адаптації як чинників, які суттєво впливають на якість академічної успішності та професійної освіти. Отже, їх розв'язання потребує подальшого удосконалення освітнього середовища інституцій, в яких навчаються іноземні студенти [4].

«Внутрішня інтернаціоналізація» визначається як така, що стосується безпосередньо діяльності освітнього закладу – його стратегічних цілей і заходів і здійснюється через імплементацію міжнародними об'єднаннями й інституціями настанов, рекомендацій, впровадження світових науково-педагогічних інновацій тощо. Досягнення внутрішньої інтернаціоналізації підвищує імідж і конкурентоспроможність закладу на національному та міжнародному ринках, посилює здатність національної освітньої системи протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам сьогодення [5, с.9].

Одним із дієвих шляхів сприяння внутрішній інтернаціоналізації став Болонський процес, завдяки якому європейською педагогічною спільнотою було досягнуто домовленості щодо уніфікації двоступеневої структури вищої

освіти; стандартизації Syllabus; орієнтування на єдину систему кредитних одиниць; вироблення прикінцевих вимоги щодо результатів освіти, механізмів, критеріїв і методів їх оцінювання; уніфіковано дипломи про вищу освіту тощо. Натомість вчені застерігають, що на цьому шляху інституціям важливо не загубити здобутки власної освітньої системи, зберегти свою національно-цивілізаційну ідентичність. Тому в дослідженнях цього напрямку підкреслюється значущість органічного поєднання зорієнтованості змісту освіти на міжнародні стандарти і національних освітніх традицій [6].

Отже, процес інтернаціоналізації має відбуватися системно, охоплюючи повний комплекс різнорідних і взаємопов'язаних явищ та органічно поєднувати міжнародні освітні стандарти і транснаціональні досягнення науковців різних країн із здобутками національної культури і специфікою актуальних для певної країни освітніх завдань. Це свідчить про те, що процес внутрішньої інтернаціоналізації потребує від кожного університету і фахівців різних освітніх галузей пошуку власної дороги у втіленні загальносвітових тенденцій і векторів удосконалення змісту й форм освітнього процесу.

Успішність впровадження внутрішньої інтернаціоналізації у процесі навчання іноземних студентів науковці пов'язують із забезпеченням професійно-зорієнтованого і комфортного освітнього середовища, ресурсною готовністю закладу освіти. До останнього відносимо підготовку кадрів, здатних творчо оволодівати суб'єктивно новими способами організації навчальної діяльності іноземних студентів і комунікації розробку спеціального методичного забезпечення, яке б сприяло адаптації іноземних студентів та успішності навчання в

інокультурних умовах, оснащення університету сучасними комунікативно-інформаційними засобами [7].

Проблеми забезпечення психологічно комфортного для іноземних студентів освітнього середовища в працях науковців [1; 2; 5; 6], які ініціюють виділення двох аспектів у їх вирішенні. Перший з них – формалізований – стосується навчального плану, навчальних програм (Syllabus), упорядкованого графіку занять і педагогічної практики, різновидів аудиторних, самостійних і творчих завдань, спрямованих на набуття студентами професійної компетентності, форм контролю якості відповідно кваліфікаційним стандартам. Другий аспект внутрішньої інтернаціоналізації стосується неформалізованого компоненту освітнього процесу, зокрема – різних форм індивідуалізованої психолого-педагогічної підтримки, стилю педагогічного спілкування і способів комунікації, приділення уваги поза-навчальній культурно-розважальній діяльності студентів.

В результаті процес інтернаціоналізації вищої освіти набуває культурно-гуманітарного наповнення й реалізує концептуальні положення студентоцентрованого підходу, стаючи засобом не тільки підвищення якості освіти, а й підготовки молодшої людини до життя у глобалізованому світі в умовах динамічних цивілізаційних трансформацій. Забезпечення освітнім закладом внутрішньої інтернаціоналізації сприяє заохоченню іноземних студентів до здобуття в ньому професійної освіти, збільшенню їх контингенту і зміцненню його матеріальної бази, стає важливим фактором підвищення його міжнародного іміджу та конкурентоспроможності.

Інтернаціоналізація освіти, розпочата у світовому просторі ще у вісімдесяти-дев'яності роки минулого століття,

сьогодні стала невід'ємною часткою освітянського процесу в багатьох країнах світу. Однак в українських університетах активна увага розширенню міжнародних контактів та інтернаціоналізації різних галузей освіти розпочалася тільки з 2005 року, тобто – з моменту приєднання країни до Болонського процесу. Важливість цього процесу пов'язувалась із необхідністю підвищення іміджу національної освітньої системи як в країні, так і за кордоном, формуванням в національній педагогічній спільноті усвідомлення себе як частки світового освітнього простору; тим самим процес інтернаціоналізації став одним з провідних напрямків у реформуванні й удосконаленні української системи вищої освіти [4; 8].

Важливим наслідком реалізації ідей Інтернаціоналізації освіти стало зростання числа іноземних студентів, які навчаються в українських закладах вищої освіти. На цей час, за даними міністерства освіти України, біля 80 000 іноземних громадян із 15-країн світу навчаються у 240 державних університетах [8]. Одна з галузей, де відбувається постійне зростання іноземних абітурієнтів – це музичне мистецтво. Іноземні студенти опановують різні музичні професії як виконавського, так і педагогічного спрямування, у музичних академіях і педагогічних університетах м.м. Київ, Одеса, Харків, Львіва, Суми та ін. при цьому контингент іноземців складається, переважно, із студентів КНР, а також менш значної частки студентів з Еквадору, Туреччини, Казахстану, Молдови та інших країн.

Цей факт зумовив конкретизацію шляхів реалізації ідей Інтернаціоналізації освіти в українських університетах на прикладі надання освітніх послуг в галузі музичного мистецтва китайським студентам.

Перш за все зазначимо, що популярність саме цього

напрямку в китайських здобувачів вищої музичної освіти в Україні зумовлена тим, що в сучасній КНР спостерігається стрімке зростання інтересу широкого кола громадян до музичного мистецтва Західної зорієнтованості. Ця зацікавленість всебічно підтримується сучасною державною політикою культурної відкритості й засвоєння здобутків світового мистецтва. Підтримка держави проявляється, зокрема, в тому, що наявність свідоцтва про навчання в музичній школі надає школярам додаткові бали під час вступу до закладів спеціальної вищої освіти, а потяг талановитої молоді до академічної міграції стимулюється відповідними законами і фондами, які сплачують кращим студентам стипендію.

Активність китайських студентів у здобутті вищої музичної освіти в українських ЗВО пов'язана з тим, що успіхи української мистецької школи є визнаними у світовому просторі, а визнання її доцільності підтримується тим, що переважна більшість фахівців, які отримали музичну підготовку в Україні, плідно працює в різних сферах музично-мистецької діяльності – виконавській, музично-педагогічній, культурно-просвітницькій.

Забезпеченню якісної освіти китайських студентів сприяє дослідження українськими науковцями проблем, що виникають на шляху отримання майбутніми фахівцями музично-виконавської та музично-педагогічної освіти. Це, зокрема, врахування особливостей їхнього національного світовідчуття, естетичних пріоритетів, традицій емоційно-особистого самопрояву китайських студентів, які суттєво впливають на їх художню ментальність, здатність проникати в семантику й емоційно-образний зміст творів різних стилів та його втілення в різних формах музично-освітньої діяльності [9]. Цінними з цього погляду є і розвідки

китайських магістрантів і аспірантів, які навчаються в українських освітніх закладах, в працях яких обґрунтовуються й верифікуються авторські методики, присвячені удосконаленню змісту музичної освіти китайських студентів в українських освітніх закладах [10: 11]. Тим не менше, поза увагою на цей час лишається комплекс питань, які кореспондуються зі змістом і особливостями діяльності майбутніх китайських фахівців у відмінних від українських соціокультурних умовах. Це, наприклад, знання програмних вимог сучасної китайської школи, вміння працювати із співаками-солістами без участі й допомоги концертмейстера, що потребує оволодіння вмінням робити полегшений переклад фортепіанного супроводу до вокальних творів, вміння грати без візуального контакту з клавіатурою тощо. В результаті, після повернення додому, китайські випускники у більшості випадків мають здійснити додаткову освіту і тільки після цього отримують можливість працевлаштування.

Це свідчить, на нашу думку, про доцільність приділення особливої уваги формуванню в іноземних, зокрема – китайських студентів тих навичок і особистісних властивостей, яких їм недостає, щоб успішно працювати у своїй державі та в інших країнах. Ці міркування зумовили обґрунтування методологічного підходу до удосконалення системи підготовки іноземних студентів до майбутньої професійної діяльності, в напрямку інтернаціоналізації освіти, спрямованої на забезпечення ефективної екстраполяції набутої професійної компетентності в національно-своєрідне соціокультурне й освітнє середовище. Враховуючи важливість означених завдань, пропонуємо впровадження, на додаток до загальноприйнятого визначення Internationalisation for Mobility (IfM), поняття Internationalisation

for Mobility and Competitiveness (IfM&C).

Концептуальна особливість ідей Internationalisation for Mobility and *and Competitiveness (IfM&C)* полягає у зорієнтованості змісту навчання не тільки для сприяння здобуттю освіти в інокультурних умовах, а й реалізації своїх надбань та конкурентоспроможності в різних соціокультурних умовах, у тому числі, безперечно, в рідній країні, відповідно соціальному замовленню, очікуванням і потребам власного суспільства.

Впровадження ідей IfM&C потребує від освітнього закладу перебудови стратегії й змісту діяльності, підготовки належного ресурсного і методичного забезпечення.

Узагальнюючи праці в галузі методології мистецької освіти [10], забезпечення інтеграційно-системного підходу до удосконалення її змісту [11], визначимо головні напрямки інтернаціоналізації освітнього середовища, а саме:

- прогностично спрямоване планування освітнього процесу, зорієнтоване на підготовку іноземних студентів до майбутньої професійної діяльності в різних соціокультурних умовах, і у першу чергу – в рідній країні;

- індивідуалізацію змісту освіти, зокрема – створення гнучкого навчального плану освіти із широким комплексом дисциплін за вибором і спецкурсів для студентів різної спеціалізації (музичний інструмент, вокал, хорове диригування, теорія музики тощо), наявності варіативного компоненту Syllabus для навчання студентів з різним типом пізнавальної діяльності та специфічних особливостей їхньої національно-музичної фахової підготовки, врахуванням властивого їм стилю спілкування з викладачем, сформованим на попередніх етапах навчання;

- належне вдосконалення підготовки педагогічного колективу з погляду оволодіння відповідним методичним

інструментарієм, здатністю враховувати своєрідність засобів комунікації, сприйняття й типових способів засвоєння іноземними студентами теоретичного матеріалу та формування навичок практичної діяльності;

– сприяння мовленнєвому розвитку іноземних студентів, вироблення комплексу прийомів і методів запобігання мовленнєво-комунікативного бар'єру за допомогою застосування сучасних комунікативних технологій;

– приділення уваги посиленню позитивних особистісно-професійних властивостей іноземних студентів, що забезпечують їх готовність до фахового самовдосконалення впродовж всього життя, зокрема – самостійності мислення, творчій активності, здатності до самоорганізації, рефлексивно-оцінної та самостійно-корекційної діяльності.

Так, для китайської системи освіти типовим є репродуктивний стиль навчання, монологічний стиль спілкування викладача із студентами, що зумовлює значущість постановки завдань проблемно-пошукового характеру, зокрема – обґрунтування власного методичного прийому формування вокально-фонаційної навички, доведення логічності особистісно-індивідуалізованої інтерпретації музичного твору, відмінної від пропонованої педагогом тощо.

У китайський студентів до них відноситься, зокрема, роль цілісних наочних уявлень, перевага письмових форм у виконанні завдань пізнавального й контрольного характеру, значна питома вага запам'ятовування інформації при відносно низькій ролі інтелектуальних операцій на порівняння, узагальнення, класифікацію, систематизацію тощо.

У китайський студентів до них відноситься, зокрема, роль цілісних наочних уявлень, перевага письмових форм у виконанні завдань пізнавального й контрольного-оцінного характеру, значна питома вага запам'ятовування інформації при відносно низькій ролі інтелектуальних операцій на порівняння, узагальнення, класифікацію, систематизацію тощо.

Впровадження зазначених особливостей організації освітнього процесу має сприяти успішності навчання іноземних студентів, а також здатності до імплементації засвоєного змісту освіти в майбутню професійну діяльність і постійного фахового самовдосконалення, їхній конкурентоспроможності, мобільності й успішній самореалізації в різних національно-культурних умовах. Вирішення цих питань певним освітнім закладом має посилити зацікавленість іноземних студентів у отриманні в ньому вищої освіти і тим самим сприяти розширенню масштабів надання їм освітніх послуг.

Висновки. Характерною ознакою глобалізаційних процесів є поглиблення культурних зв'язків між країнами. У сфері освіти ці тенденції реалізуються через Інтернаціоналізацію змісту вищої освіти й набуття академічної мобільності студентами і викладачами, певну уніфікацію програмних документів, силабусу, змістових кредитів і критеріїв оцінювання якості освіти, що сприяє академічній мобільності студентів, їхній можливості навчатися за межами своєї країни.

В Україні рух до інтернаціоналізації освіти активно розвивається в різних напрямках, зокрема – і в галузі мистецької освіти. Найбільш активно користуються музично-освітніми послугами українських музичних академій та педагогічних університетів студенти з КНР. Процес навчання

в інокультурному середовищі викладає у суб'єктів освіти певні труднощі психологічного, комунікативного, пізнавального характеру. Інституції, які мають на меті розширення своїх освітніх послуг іноземним студентам і магістрантам, мають більш широко орієнтуватися на їхні потреби і досягати інтернаціоналізації, яка забезпечить їхню мобільність та уможливить застосування в рідній країні, що дозволяє її визнати як інтернаціоналізація, спрямована на посилення мобільності й конкурентоспроможності в майбутній праці в різних соціокультурних умовах.

Стратегічне планування, спрямоване на впровадження настанов інтернаціоналізації освітньої системи не одноразовий акт, а постійний поновлюваний процес системного, інтегративно-комплексного характеру. Застосовані в цьому напрямку заходи мають доповнювати й збагачувати традиційний зміст освіти, розширяючи методологічний і методико-практичний інструментарій освітніх закладів, здатність випускників бути конкурентоспроможними у власній країні та в світовому мистецько-педагогічному просторі.

Список використаних джерел:

1. Knight J. Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization. Rotterdam, the Netherlands: Sense Publishers, 2008.

2. De Wit, Hans Internationalisation of Higher Education in Europe and its assessment, trends and issues. *Colophon December, This publication was written commissioned by the Accreditation Organisation of the Netherlands and Flanders NVAO Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie.*

2010. URL:http://www.nvao.net/page/downloads/Internationalisation_of_Higher_Education_in_Europe_DEF_december_2010.pdf

3. Altbach, P. G., Reisberg, L. and Rumbley, L. E. Trends in global higher education: Tracking an academic revolution. Paris: UNESCO. 2009.

4. Горбунова Л., Дебич М., Зінченко В., Степаненко І., Шипко О. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти на основі культурно-гуманітарних стратегій (частина II): препринт (аналітичні матеріали). Київ : ІВО НАПН України. 2016. С. 144.

5. de Wit, Hans & Leask, Betty. Internationalization, the Curriculum and the Disciplines. International Higher Education. 2015.

6. Hudzik J. K. Comprehensive Internationalization: Institutional Pathways to Success. New York, NY: Routledge. 2015.

7. Мен Ян Сутність поняття «соціокультурна адаптація» та специфіка її прояву в іноземних магістрантів – майбутніх викладачів вокалу. *World Science*, №7(35), Варшава. 2018, 26 – 31.

8. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421>

9. Реброва О. Є. Методи стимулювання художньо-ментальних процесів у виконавській діяльності майбутніх учителів музики та хореографії. *Наука і освіта*. 2017. № 4. С. 39-45. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2017_4_9.

10. Ovcharenko N., Matveieva, O., Chebotarenko O., & Koehn N. Methodological Readiness of Musical Art Master's Degree Students: A Theoretical Research (Формування методологічної готовності магістрів музичного мистецтва).

Journal of History Culture and Art Research. 2019, 8(4), S.166 – 176. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2285>

11. Nikolai H., Lynenko A., Koehn N., & Boichenko M. Interdisciplinary Coordination in Historical-Theoretical and Music-Performing Training of Future Musical Art Teachers (Міждисциплінарна координація в історико-теоретичній та музично-виконавській підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва). *Journal of History Culture and Art Research*. 2020, 9(1), S. 225 – 235. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2434>

V-ий том колективної монографії

СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКИ

Підписано до друку 12 лютого 2021 р.

Формат 60х90/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

ФОП КАНДИБА Т.П. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
Державного реєстру видавців серія ДК № №5263 від 20.12.2016р.

Надруковано рекламним агентством

«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл., м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
тел.+38073 996 46 57, +38050 771 27 31, e-mail: gotoprint@gmail.com

